

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ»

Διπλωματική Εργασία

***Δημόσια Αρχαιολογία και Ανάδειξη Αρχαιολογικών Χώρων:
Το παράδειγμα του Αμυκλαίου στη Σπάρτη***

Μούρκα Σταυρούλα

Ζάκυνθος 2022

[1]

Δημόσια Αρχαιολογία και Ανάδειξη Αρχαιολογικών Χώρων: Το παράδειγμα του Αμυκλαίου στη Σπάρτη

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

1. Βλίζος Σταύρος, Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
2. Δρακάκης, Μανόλης Γ., Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
3. Κουλουγλιώτης Διονύσιος, Τμήμα Περιβάλλοντος, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Υπεύθυνη Δήλωση

Με το παρόν κείμενο βεβαιώνω ότι εγώ, η Μούρκα Σταυρούλα, φοιτήτρια είμαι συγγραφέας της παρούσης πτυχιακής εργασίας, η οποία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των απαιτήσεων του διατμηματικού μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών "Διατήρηση & Διαχείριση Πολιτισμικής Κληρονομιάς" του Τμήματος Περιβάλλοντος και του Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας & Μουσειολογίας του Ιόνιου Πανεπιστήμιου και η οποία παραδόθηκε, μετά από έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή μου, σε έντυπη και ψηφιακή μορφή στη Γραμματεία του Τμήματος Περιβάλλοντος. Επίσης δηλώνω πως κάθε πηγή που χρησιμοποίησα (βιβλιογραφία, αρθρογραφία, δικτυογραφία), για την υποστήριξη των υποθέσεων της μελέτης και της ερευνάς μου, είναι πλήρως συμβατή με τα ακολουθούμενα επιστημονικά πρότυπα και, επιπλέον, αναφέρεται ρητά, υπό μορφή αναφοράς-παραπομπής, σε όλο το φάσμα κειμένων της παρούσης εργασίας. Το αυτό ισχύει για τη χρήση δευτερογενών δεδομένων (πινάκων, διαγραμμάτων και εικόνων), ιδεών και λέξεων, τα οποία και αναφέρονται είτε ακριβώς όπως υπάρχουν στις πηγές είτε μεθερμηνεύονται από εμένα.

Ζάκυνθος, Ιούνιος 2022

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους τρεις καθηγητές μου που απαρτίζουν την τριμελή επιτροπή, τον κ. Βλίζο, τον κ. Δρακάκη και τον κ. Κουλουγλιώτη, για τη στήριξη που μου παρείχαν καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας. Επιπλέον, ιδιαίτερη αναφορά θα ήθελα να κάνω στην οικογένειά μου και κυρίως στην αδερφή μου, που αποτελεί την έμπνευση και την ψυχή μου.

Τας τύχας εκ των πόνων εράν

~ Ευριπίδης ~

Περίληψη

Η παραπάνω εργασία πραγματοποιήθηκε, με σκοπό να αναδείξει τη σημασία της *Δημόσιας Αρχαιολογίας* και την *Έρευνα Κοινού*, ως μέσο προώθησής της *δημόσιας αρχαιολογίας* στους αρχαιολογικούς χώρους, στοχεύοντας τη συντήρηση και τη διατήρηση της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Η εργασία χωρίζεται σε Α' μέρος (θεωρητικό) και Β' μέρος (ερευνητικό). Τα πρώτα τρία κεφάλαια σχετίζονται με το θεωρητικό κομμάτι της εργασίας, ενώ τα τρία τελευταία με το ερευνητικό.

Στο Α' μέρος της εργασίας, στο **πρώτο κεφάλαιο** θα μας απασχολήσει η προέλευση του όρου της *δημόσιας αρχαιολογίας*, ενώ θα διασαφηνιστούν η έννοια του «κοινού», αλλά και οι μέθοδοι προσέγγισης της *δημόσιας αρχαιολογίας*. Στο **δεύτερο κεφάλαιο**, θα αναλύσουμε τις μεθόδους και τις εφαρμογές για την προώθηση της *δημόσιας αρχαιολογίας*. Θα αναφερθούμε σε όλες τις κατηγορίες των νέων τεχνολογιών και των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, παραθέτοντας παραδείγματα από αρχαιολογικούς χώρους. Στο **τρίτο κεφάλαιο**, το οποίο αποτελεί και το τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους της εργασίας, θα γίνει μια περιγραφή των όρων *διαχείριση πολιτισμικής κληρονομιάς* και *δημόσια αρχαιολογία στον ελλαδικό χώρο*, με αναφορά παραδειγμάτων σε αρχαιολογικούς χώρους. Στο κεφάλαιο αυτό, θα αναλύσουμε και τον όρο της *έρευνας κοινού*, η οποία θα αποτελέσει τον κεντρικό πυρήνα του δεύτερου μέρους της εργασίας.

Στο Β' μέρος της εργασίας, δηλαδή το ερευνητικό, θα αναλυθεί η *επιτόπια έρευνα του κοινού* στο Αμυκλαίον. Συνεπώς, στο **τέταρτο κεφάλαιο** θα γίνει μια εισαγωγή σχετικά με την περιγραφή του αρχαιολογικού χώρου του ιερού του Αμυκλαίου Απόλλωνα, αλλά και το παράδειγμα της *έρευνας κοινού* που υλοποιείται. Επιπροσθέτως, αναφορές γίνονται στη σχεδιαστική αποτύπωση και στα μεθοδολογικά χαρακτηριστικά, που οφείλουν να απαρτίζουν μια αποτελεσματική *έρευνα κοινού*. Το **πέμπτο κεφάλαιο** μας παρέχει όλες τις πληροφορίες σχετικά, με τη δειγματοληψία, την ερευνητική μέθοδο, τα ερευνητικά ερωτήματα, αλλά και τη μέθοδο συλλογής δεδομένων. Το

κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την ανάλυση των δεδομένων σε γραφήματα και στατιστικούς πίνακες. Στο **έκτο κεφάλαιο**, το οποίο αποτελεί και το τελευταίο της εργασίας, προβαίνουμε σε μία αποτίμηση των συνολικών αποτελεσμάτων και αξιολογούμε την *έρευνα κοινού* στο ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνα, για να οδηγηθούμε στα ασφαλή συμπεράσματά μας.

Λέξεις - κλειδιά: δημόσια αρχαιολογία- κοινό- όρος- προσεγγίσεις- μέθοδοι- εφαρμογές- νέες τεχνολογίες- εκπαιδευτικά προγράμματα- «παιγνιοποίηση»- Ελλάδα- διαχείριση- *έρευνα κοινού*- αρχαιολογικοί χώροι- ιερό Αμυκλαίου Απόλλωνα- επιτόπια έρευνα- σχεδιασμός- ερευνητική μέθοδος- δειγματοληψία- συλλογή δεδομένων- εργαλείο μέτρησης- ανάλυση- στατιστικοί πίνακες- ποσοστά- αποτελέσματα- αξιολόγηση- συμπεράσματα

Abstract

The above work was carried out in order to highlight the term of *Public Archeology and Public Research*, as a means of promoting *public archeology* in archaeological sites, with the aim of preserving the tangible and intangible cultural heritage. The work is divided into part A (theoretical) and part B (research). The first three chapters are related to the theoretical part of the work, while the last three are related to the research part.

In the **first part** of the work, in the **first chapter** we will be concerned with the origin of the term *Public Archaeology*, while the term "**public**" will be clarified, as well as the methods of approaching *public archaeology*. In the **second chapter** we will analyze the methods and applications for the promotion of *public archaeology*. We will refer to all categories of new technologies and educational programs, citing examples from archaeological sites. In **the third chapter**, which is also the last chapter of the theoretical part of the work, a description of the terms *cultural heritage management and public archeology in the Greek area* will be made, with reference to examples in archaeological sites. In this chapter, we will also analyze the term of audience research, which will be the central part of the second part of the thesis.

In the **second part** of the work, i.e. the research part, the field research of the public in Amyklaion will be analyzed. Therefore, in the **fourth chapter**, an introduction will be made regarding the description of the archaeological site of the sanctuary of Amyklaios Apollo, but also the example of the public research that is being implemented. References are made to the design footprint and methodological features, which must constitute an effective audience research. The **fifth chapter** provides us with all the information about the sampling, the research method, the questions asked, and the data collection method. The chapter concludes with the analysis of the data in graphs and statistical tables. In the **sixth chapter**, which is also the last of the work, we make an assessment of the overall results and we evaluate the research of the audience at the sanctuary of Amyklaios Apollo, to be guided to our safe conclusions.

Keywords: *public archaeology- audience- term- approaches- methods applications- new technologies- educational programs- "gamification"- Greece- management- audience research- archaeological sites- sanctuary of Amyklaioi Apollon- field research- design- research method- sampling- data collection- measurement tool- analysis- statistical tables- percentage results- evaluation- conclusions*

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	4
Περίληψη	5
Κατάλογος Εικόνων	12
Κατάλογος Σχεδιαγραμμάτων	13
Κατάλογος Γραφημάτων	13
Κατάλογος Πινάκων	15
Κατάλογος Συντομογραφιών	16
 <i>A' Μέρος Θεωρία</i>	
1 ^ο Κεφάλαιο	18
<i>Δημόσια Αρχαιολογία</i>	18
1.1. Ορισμός Δημόσιας Αρχαιολογίας	18
1.2. Η έννοια του «δημόσιου/κοινού»	22
1.3. Προσεγγίσεις Δημόσιας Αρχαιολογίας και Μοντέλα Merriman-Holtorf.....	26
2 ^ο Κεφάλαιο	33
<i>Μέθοδοι και εφαρμογές για την προώθηση της Δημόσιας Αρχαιολογίας</i>	33
2.1. Νέες Τεχνολογίες και Ψηφιακή Δημόσια Αρχαιολογία	33
2.1.1. Φωτογραμμετρία, Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών GIS, 2D και 3D Αναπαράσταση	35
2.1.2. Εικονική, Επαυξημένη και Μικτή Πραγματικότητα	38
2.1.3. Διαδικτυακές εφαρμογές, Ιστοσελίδες και Ηλεκτρονικοί χάρτες	43

2.2. Εκπαιδευτικά προγράμματα.....	46
2.2.1. «Παιγνιοποίηση» και «Αφήγηση».....	49
2.3. Συμπεράσματα εφαρμογής μεθόδων	51
3^ο Κεφάλαιο	53
<i>Δημόσια Αρχαιολογία στον Ελλαδικό Χώρο</i>	<i>53</i>
3.1. Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς και <i>Δημόσια Αρχαιολογία</i> στην Ελλάδα.....	53
3.1.1. Συνθήκες στη σχέση της επιστήμης της αρχαιολογίας με το κοινό.....	55
3.2.2. Προγράμματα και δράσεις <i>Δημόσιας Αρχαιολογίας</i> στην Ελλάδα	56
3.2. <i>Έρευνα κοινού</i> και αρχαιολογικοί χώροι	59
3.2.1. Ορισμός <i>έρευνας κοινού</i>	59
3.2.2. Παραδείγματα <i>έρευνας κοινού</i> σε αρχαιολογικούς χώρους.....	61
 <i>Β' Μέρος Έρευνα</i>	
4^ο Κεφάλαιο	65
<i>Δημόσια Αρχαιολογία στο Ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνα στη Σπάρτη και έρευνα κοινού..65</i>	
4.1. Ιερό Αμυκλαίου Απόλλωνα στη Σπάρτη: <i>Περιγραφή αρχαιολογικού χώρου</i>	65
4.2. <i>Δημόσια Αρχαιολογία</i> και <i>έρευνα κοινού</i> στο Αμυκλαίον.....	68
4.3. Μεθοδολογία <i>έρευνας κοινού</i>	71
4.3.1. Εισαγωγή	71
4.3.2. Μεθοδολογία και βασικά χαρακτηριστικά <i>έρευνας κοινού</i>	71
4.3.3. Σχεδιασμός <i>έρευνας κοινού</i>	72
5^ο Κεφάλαιο	76
<i>Σχεδιασμός ερευνητικής μεθόδου για την ανάδειξη του Ιερού του Αμυκλαίου Απόλλωνα..76</i>	
5.1. Επιλογή ερευνητικής μεθόδου	76

5.2. Καθορισμός ερευνητικών πεδίων	77
5.3. Ρόλος ερευνητή και δειγματοληψία.....	78
5.4. Μέθοδος συλλογής δεδομένων και εργαλείο μέτρησης	80
5.5. Ανάλυση δεδομένων	85
6^ο Κεφάλαιο	89
<i>Αναλύσεις και αποτελέσματα έρευνας κοινού</i>	89
6.1. Συνολικές απαντήσεις και στατιστικοί πίνακες	89
6.2. Αξιολόγηση έρευνας κοινού και συμπεράσματα	92
<i>Επίλογος.....</i>	94
<i>Βιβλιογραφίες.....</i>	96
<i>Ελληνόγλωσση</i>	96
<i>Ξενόγλωσση.....</i>	101
<i>Δικτυογραφίες</i>	108
<i>Παράρτημα</i>	109

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1. Θέσεις αρχαιολογικών χώρων: (α) Νεολιθικός οικισμός Παλιαμπέλων, (β) Κουτρουλού Μαγούλας, (γ) Ιερό Δία στο Λυκαίον Όρος και (δ) Σπήλαιο Φράχθι

Εικόνα 2. Νεολιθικός οικισμός Παλιαμπέλων Κολινδρού Πιερίας

Εικόνα 3. Θέση Κουτρουλού Μαγούλα, πέτρινα σπίτια

Εικόνα 4. Θέση Λυκαίου Όρους

Εικόνα 5. Σπήλαιο Φράχθι

Εικόνα 6. Θέση Αμυκλαίου

Εικόνα 7. Σχεδιαστική αποτύπωση του «θρόνου»

Εικόνα 8. Σημερινή προσπάθεια ανακατασκευής βωμού

Εικόνα 9. Όψεις περιβόλων και μνημειακής πύλης

Εικόνα 10. «Νότιο Οικοδόμημα»

Κατάλογος Σχεδιαγραμμάτων

Σχεδιάγραμμα 1. Σχεδιασμός μεθοδολογίας έρευνας κοινού

Σχεδιάγραμμα 2. Ερωτηματολόγιο Αμυκλαίου

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1. Δημογραφικά στοιχεία δειγματοληψίας

Γράφημα 2. Ποσοστό συμμετεχόντων και μη στην έρευνα

Γράφημα 3. Γράφημα για αριθμό συμμετεχόντων και μη στην έρευνα

Γράφημα 4. Ποσοστά συμμετεχόντων έρευνας

Γράφημα 5. Ποσοστά συμμετεχόντων έρευνας ανά ηλικιακή κατηγορία

Γράφημα 6. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 1^ο ερώτημα

Γράφημα 7. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 2^ο ερώτημα

Γράφημα 8. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 3^ο ερώτημα

Γράφημα 9. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 4^ο ερώτημα

Γράφημα 10. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 5^ο ερώτημα

Γράφημα 11. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 6^ο ερώτημα

Γράφημα 12. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 7^ο ερώτημα

Γράφημα 13. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 8^ο ερώτημα

Γράφημα 14. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 9^ο ερώτημα

Γράφημα 15. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 10^ο ερώτημα

Γράφημα 16. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 11^ο ερώτημα

Γράφημα 17. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 12^ο ερώτημα

Γράφημα 18. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 13^ο ερώτημα

Γράφημα 19. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 14^ο ερώτημα

Γράφημα 20. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 15^ο ερώτημα

Γράφημα 21. 1^ο ερώτημα (διχοτομική ερώτηση)

Γράφημα 22. 2^ο, 3^ο και 4^ο ερώτημα (πολλαπλές ερωτήσεις)

Γράφημα 23. 5^ο ερώτημα (πολλαπλή ερώτηση)

Γράφημα 24. 6^ο, 7^ο, 8^ο και 9^ο ερώτημα (πολλαπλές ερωτήσεις)

Γράφημα 25. 10^ο, 11^ο, 12^ο και 13^ο ερώτημα (πολλαπλές ερωτήσεις)

Γράφημα 26. 14^ο και 15^ο ερώτημα (πολλαπλές ερωτήσεις)

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1. Συμμετέχοντες, Άνδρες και Γυναίκες

Πίνακας 2. Μη συμμετέχοντες

Πίνακας 3. Συμμετέχοντες με επαγγελματική ιδιότητα

Πίνακας 4. Ηλικιακές κατηγορίες

Κατάλογος Συντομογραφιών

DPA – Digital Public Archaeology

E.E. – Ευρωπαϊκή Ένωση

GIS – Geograpgic Information Model

HDM – Heterogeneous Data Model

AR – Augmented Reality

VR – Virtual Reality

Α' Μέρος
~ Θεωρία ~

1^ο Κεφάλαιο

Δημόσια Αρχαιολογία

1.1. Ορισμός *Δημόσιας Αρχαιολογίας*

Η γέννηση της *Νέας Αρχαιολογίας* στις ΗΠΑ κατά τη δεκαετία του 1960, με επικεφαλής τον Lewis Binford, σημάνει την ανάγκη εμφάνισης μιας αρχαιολογίας, η οποία θέλει να προσφέρει μια νέα προσέγγιση στα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι αρχαιολόγοι, ως προς την ερμηνεία των αρχαιολογικών δεδομένων και καταλοίπων. Οι υπερασπιστές της *Νέας Αρχαιολογίας* στην προσπάθειά τους, να ερμηνεύσουν και να εφαρμόσουν μια «συστοιχία νέων τεχνικών» χρησιμοποιούν μια σειρά από άγνωστες έως τότε λέξεις, οι οποίες χαρακτηρίζονται *επιστημονικές*. Οι επικριτές κρίνουν ως *ασυνάρτητη* την χρήση εξειδικευμένου λεξιλογίου και απορρίπτουν τη συγκεκριμένη στάση των Νέων Αρχαιολόγων. Η διαμάχη αυτή, η οποία επικρατεί μέχρι και στις μέρες μας, ίσως αποτελεί έναν από τους καθοριστικούς παράγοντες για την επικράτηση του τομέα της *Δημόσιας Αρχαιολογίας* (Renfrew & Paul, 2001: 38-39).

Με την εισαγωγή ερευνητικού πεδίου σχετικά με την «Διαχείριση των Πολιτιστικών Πόρων» μετά τα τέλη του 1960, ο τομέας της αρχαιολογίας αλλάζει με ποικίλους τρόπους, θέτοντας την προσέγγιση του *κοινού* και τη δημόσια λογοδοσία, ως δύο από τις βασικές της παραμέτρους. Την περίοδο αυτή η κοινωνία αποκτά μια ιδιαίτερη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και συνείδηση λόγω της κλιματικής αλλαγής, που προέρχεται από την έκρηξη του βιομηχανικού χώρου με την χρήση των μηχανημάτων μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την αύξηση του πληθυσμού. Λόγω της επικρατούσας, δυσμενής κατάστασης το ενδιαφέρον των αρχαιολόγων έγκειται πλέον, στη διάσωση και διατήρηση των αρχαιολογικών χώρων από τις καταστροφικές αυτές συνθήκες (McGimsey III, 2003).

Ο ορισμός της *δημόσιας αρχαιολογίας* ποικίλλει και ερμηνεύεται με διαφορετικό τρόπο από τους μελετητές, καθώς ο καθένας παραθέτει μία ξεχωριστή σημασία μέσα από τα επιστημονικά άρθρα και βιβλία του. Συνεπώς, η αναφορά στη *δημόσια αρχαιολογία* εντοπίζεται το 1972, στο επιστημονικό περιοδικό *Public Archaeology* από τον **McGimsey** (Gould, 2016: 2). Στο πλαίσιο αυτό, τονίζονται όλες οι προσπάθειες των αρχαιολόγων να διατηρήσουν τα αρχαιολογικά κατάλοιπα, που απειλούνται από τα αναπτυξιακά έργα προς όφελος του *κοινού* (Okamura et al., 2011). Οι χώρες που επεκτείνεται η *δημόσια αρχαιολογία* είναι κατά βάση αγγλόφωνες, μεταξύ των οποίων ξεχωρίζουν οι ΗΠΑ, η Μεγάλη Βρετανία και η Αυστραλία.

Σύμφωνα με τον **Schadla-Hall**, η *δημόσια αρχαιολογία* ασχολείται με οποιαδήποτε περιοχή αρχαιολογικής δραστηριότητας που αλληλοεπιδρά με το κοινό, ενώ σύμφωνα με τον **Ascheson** η *δημόσια αρχαιολογία* προσπαθεί να επιτεύξει μέσω κρίσιμων διαλόγων και συζητήσεων μια αρχαιολογία για το *κοινό* (Matsuda, 2004: 2). Από τις απαρχές της, η *δημόσια αρχαιολογία* έχει συνδεθεί με ακαθόριστου εύρους σύνολο περιφερειών. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές (Greene, 2002: 44) φαίνεται, ότι επηρέασαν και επηρεάζουν την καθημερινότητα των κατοίκων στις κοινότητες.

Σημαντική αναφορά γίνεται στα αρχαιολογικά αντικείμενα, τα οποία έχουν συλλεχθεί από το *κοινό* (Okamura et al., 2011: 1), τα λεγόμενα *τεχνουργήματα*, καθώς αποτελούν στοιχεία εξαγωγής συγκεκριμένων φαινομένων του παρελθόντος. Τα *τεχνουργήματα* είναι τα στοιχεία εκείνα, που βοηθούν στην προσπάθεια κατανόησης του παρελθόντος (Schiffer, 1988:469) μιας και λόγω των διαφοροποιήσεών τους, σχηματικών, ποσοτικών και των σχεσιακών ιδιοτήτων τους μπορούν να σημάνουν και τις κοινωνικές αλλαγές (Shanks & Tilley, 1988: 37). Προσφέρουν δηλαδή, όλες εκείνες τις πληροφορίες, που μας βοηθούν να κατανοήσουμε πως, γιατί και υπό ποιες συνθήκες αλλάζουν οι κοινωνίες και οι κοινωνικές συμπεριφορές. Γι' αυτόν το λόγο οι *δημόσιοι αρχαιολόγοι* σύμφωνα με τον Hodder, εάν επιθυμούν να εμπλακούν με την τοπική κοινωνία προκειμένου να κατανοήσουν τη σχέση με τους με την αρχαιολογία και τη σημασία που έχει για την κοινωνία η διάσωση της πολιτισμικής κληρονομιάς, οφείλουν να συνεργαστούν με τους *εθνογράφους*

(Hodder, 2003: 11). Ωστόσο, η προσπάθεια αυτή της κατανόησης των κοινωνιών αποτυγχάνει να περάσει από το αρχαιολογικό και επιστημονικό κοινό, στην κοινωνία μιας και οι σχέσεις είναι ανεπαρκείς (Schiffer, 1988: 469). Σύμφωνα με τον **Merriman**, η πλειοψηφία του *κοινού* έχει μικρή σχέση με την αρχαιολογία και η έλλειψη ενδιαφέροντος οδηγεί και στη μη κατανόηση της αρχαιολογικής επιστήμης και ό, τι περικλείει αυτήν (Schadla-Hall, 1999: 151) .

Στο πρώτο τεύχος του περιοδικού *Public Archaeology* παρουσιάζεται η ποικιλομορφία και η πολυσημία της *δημόσιας αρχαιολογίας*, καθώς συνδέεται με θέματα όπως, αρχαιολογική πολιτική, αρχαιολογία και εκπαίδευση, αρχαιολογία και αγορά αρχαιοτήτων, εθνο-αρχαιολογία (Hodder, 2003), αρχαιολογία και πολιτική, συμμετοχή *κοινού* και αρχαιολογία, οικονομία και αρχαιολογία, αρχαιολογία και δίκαιο και πολιτισμικός τουρισμός και αρχαιολογία. Όλα αυτά τα ξεχωριστά και πολλαπλά θέματα, τα οποία συνδέονται με τη *δημόσια αρχαιολογία* επιβεβαιώνουν την τεράστια εμβέλεια του όρου, η οποία μπορεί όμως να λειτουργήσει κατασταλτικά, λόγω της σύγχυσης που ίσως δημιουργήσει στο *ευρύ κοινό* (Okamura et al., 2011: 2).

Επιπροσθέτως, η δυσκολία για την επιλογή ενός συγκεκριμένου όρου του, τι αποκαλείται *δημόσια αρχαιολογία* επιχειρηματολογείται από τους επιστήμονες για τους κάτωθι λόγους. Πρωτίστως, οι θεωρητικές βάσεις για τη διαμόρφωση της *δημόσιας αρχαιολογίας* ποικίλλουν ανά τον κόσμο. Καθαρό παράδειγμα αποτελεί η Βόρεια Αμερική, όπου η αρχαιολογία έχει επηρεαστεί έντονα από την ανθρωπολογία, ενώ στην Ευρώπη το θέμα έχει συνδεθεί άρρηκτα με την ιστορία. Δευτερευόντως, οι οικονομικές και κοινωνικοπολιτικές συνθήκες των χωρών, στις οποίες αναπτύσσεται η *δημόσια αρχαιολογία* διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό, άρα κατ' επέκταση και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες εργάζονται και οι *δημόσιοι αρχαιολόγοι*. Τέλος, ακόμη ένας καθοριστικός παράγοντας, που σχετίζεται με τη διαμόρφωση του ορισμού αποτελεί και η ανάπτυξη της ιστορίας σε τοπικό επίπεδο, μιας και η δημόσια αντίληψη της αρχαιολογίας είναι συνδεδεμένη με την ερμηνεία των τοπικών παραδόσεων και την αλληλεπίδραση με το παρελθόν μέσω της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ιστορία κάθε έθνους επηρεάζει άμεσα την έννοια της *δημόσιας αρχαιολογίας* (Okamura et al., 2011:3-4).

Στον αντίποδα αυτής της πολυσημίας στις ιδιότητες και τον ρόλο της *δημόσιας αρχαιολογίας*, ο *αρχαιολόγος* καλείται να εκπληρώσει έναν βασικό στόχο, μια αρχαιολογία ανοιχτή προς το *κοινό*. Τη δημιουργία δηλαδή μιας ανοιχτής, συμμετοχικής και ορθολογικής συζήτησης, η οποία αποτελεί το μόνο τρόπο, να ενσωματωθούν οι δημόσιες απόψεις, με σκοπό να παρθούν και οι ανάλογες αποφάσεις για τη διαχείριση και τη διατήρηση της επιστήμης της αρχαιολογίας (Matsuda, 2004:1). Συμπερασματικά, η *δημόσια αρχαιολογία* δε θα πρέπει να απομονώνεται από το κοινωνικό σύνολο, αλλά οφείλει να δημιουργεί ένα κλίμα δημοσίου διαλόγου και δημόσιας συμμετοχής (Guttormsen & Hedeager, 2015: 3)

Ο ρόλος λοιπόν, των δημόσιων αρχαιολόγων σχετίζεται με την ορθή επικοινωνία και διαμεσολάβηση της αρχαιολογίας με το *κοινό*, την εξέταση του συσχετισμού αρχαιολογία και *κοινό*, αλλά και την αποκατάσταση στην αμφίδρομη σχέση αρχαιολογίας-*κοινού* (Okamura et al., 2011:8). Η αρχαιολογία έχει εξ αρχής κάποιες δημόσιες πτυχές, είτε αυτό αφορά τα χρηματοδοτικά εργαλεία που σχετίζονται με τη μελέτη, συντήρηση και αποκατάσταση των αρχαιολογικών χώρων, είτε ακόμη και τον τρόπο διαχείρισης των αρχαιολογικών χώρων, σχετικά με τα αρχαιολογικά ευρήματα και τι αντίκτυπο θα αποφέρουν στο αποτέλεσμα της αρχαιολογικής έρευνας. Από αυτήν την οπτική, η *δημόσια αρχαιολογία* εμπεριέχεται σε όλο το φάσμα της αρχαιολογίας και η θεωρητική ανάλυση του όρου επιβάλλεται, για να κατανοήσουμε καλύτερα τον ρόλο και τη σκοπιμότητα του συγκεκριμένου κλάδου της αρχαιολογίας (Matsuda, 2016:3).

1.2. Η έννοια του «δημόσιου/κοινού»

Όπως άλλωστε προαναφέρθηκε, η δημόσια αρχαιολογία συνδέεται με τη δημόσια συμμετοχή και αποτελεί την έρευνα, η οποία επικεντρώνεται στην αλληλένδετη σχέση μεταξύ αρχαιολογίας και *δημόσιου/κοινού*. Υποστηρίζει δε, ότι η αρχαιολογία δεν είναι αποκομμένη από το *ευρύ κοινό*, καθώς αποτελεί κομμάτι της κοινωνίας από τη φύση της, λόγω της εμπλοκής της με τον κόσμο της πολιτικής, της οικονομίας, της εκπαίδευσης και της φιλοσοφίας. Για αυτούς τους λόγους ο ορισμός της δεν είναι σαφής, όπως αναφέρει και ο εκδότης του περιοδικού *Public Archaeology*, Jaime Almansa Sanchez:

«Πιθανώς το κύριο εμπόδιο για την καλύτερη διάδοση της δημόσιας αρχαιολογίας είναι ο ορισμός της, καθώς μπορεί να αντληθεί από διαφορετικά σημεία και παρ' όλο που ο στόχος και τα πεδία εφαρμογής της είναι συγκεκριμένα, εγώ δυσκολεύομαι να τα εξηγήσω» (Guttormsen & Hedeager, 2015: 190).

Συνεπώς, για την καλύτερη κατανόηση και ερμηνεία του τι ορίζουμε *δημόσια αρχαιολογία*, θα ήταν προτιμότερο να προσεγγίσουμε τον όρο *δημόσιο/κοινό* και πως αυτό λειτουργεί στον χώρο της *δημόσιας αρχαιολογίας*. Η ποιότητα της έρευνας και της συμμετοχής στην προσπάθεια ανάλυσης της έννοιας του τι ορίζεται ως *δημόσιο/κοινό*, επέρχεται μέσω του αναστοχασμού των ερευνητών, την κλίμακα της δέσμευσής τους στην έρευνα, των τοπικών πραγματικοτήτων και φυσικά των χρηματοδοτικών εργαλείων (Lekakis, 2008: 310).

Για πρώτη φορά, την απάντηση στην ερμηνεία αυτή προσπαθεί να μας δώσει ο Merriman (Guttormsen & Hedeager, 2015: 191), αναφέροντας, ότι ο όρος του *δημόσιου/κοινού* υφίστανται ήδη κατά τα ρωμαϊκά χρόνια και ανταποκρίνεται κατά βάση στο συλλογικό σώμα των πολιτών. Στη δική μας περίπτωση ωστόσο, έχει διττή σημασία για τη *δημόσια αρχαιολογία*. Πρωτίστως, η λέξη συσχετίζεται με το κράτος και τους θεσμούς του, όπως οι δημόσιοι φορείς, ενώ η δεύτερη

έννοια αφορά την ευρύτερη κοινωνική ομάδα, που συζητά και επικοινωνεί πολιτιστικού ενδιαφέροντος θέματα και ενημερώνει την «κοινή γνώμη» (Merriman, 2004: 1 and Sakellariadi, 2011: 633). Η μορφή αυτής της έννοιας διαμορφώθηκε ήδη κατά τον 18^ο αιώνα, την περίοδο του Διαφωτισμού, ενώ έλαβε περαιτέρω προεκτάσεις στο έργο του Habermas, “The Structural Transformation of the Public Sphere” (Habermas, 1989). Συνεπώς, από τη μία πλευρά η έννοια του *δημοσίου/κοινού* συνδέεται με το κράτος, το οποίο έχει τον πρωτεύοντα ρόλο του διαμεσολαβητή με το *ευρύτερο κοινό* και λειτουργεί για το «δημόσιο συμφέρον». Στην κατηγορία αυτή μπορούν να ενταχθούν όλες οι δημόσιες μονάδες του κράτους, όπως η αρχαιολογία, τα μουσεία και η εκπαίδευση. Πολλές φορές, λόγω της απρόσκοπτης ενασχόλησης για την προώθηση του δημοσίου συμφέροντος παραμερίζεται η εκπροσώπηση για τα συμφέροντα της μειονότητας, με αποτέλεσμα να χάνεται η επαφή και η ανταπόκριση του κράτους με ένα διαφορετικού επιπέδου κοινό. Σε αυτό το σημείο, το κράτος καλείται να θέσει τα ερωτήματα για να διασφαλίσει, τον πρωταρχικό σκοπό της ανάδειξης της *δημόσιας αρχαιολογίας*, εκτελώντας το δημόσιο συμφέρον και λαμβάνοντας πάντοτε υπόψιν τις απόψεις του *κοινού*, αλλά και λογοδοτώντας σε αυτό για τις ενέργειές του. Από την άλλη πλευρά, το *δημόσιο* συνδέεται με την ενεργό και πολυεπίπεδη δράση του, όχι ως απρόσωπη μάζα, άλλα ως ένα μέσο και μια δύναμη που «επηρεάζει, επικρίνει ή και ανατρέπει τις επιθυμίες» του ίδιου του κράτους και μέσω αυτών επιφέρει την αλλαγή (Merriman, 2004: 66).

Η γενικευμένη χρήση του όρου *δημόσιο/κοινό* δε μπορεί να ανταποκριθεί με επιτυχία, για να περιγράψει την ποικιλομορφία των ανθρώπων σε ηλικιακή κατηγορία, φύλο, εθνικότητα και θρησκεία. Ο μόνος τρόπος για να έρθει κανείς πιο κοντά στην χρήση του όρου είναι να αντιληφθεί, ότι δεν επρόκειτο αποκλειστικά για τους επαγγελματίες αρχαιολόγους, αλλά αντιθέτως αφορά όλες εκείνες τις ομάδες των μη επαγγελματιών αρχαιολόγων. Οι δύο έννοιες του *δημοσίου/κοινού*, του *κράτους* (1) και του *λαού* (2), έρχονται συχνά σε σύγκρουση εξαιτίας των συμφερόντων τους και βρίσκονται πάντα σε ένταση (Guttormsen & Hedeager, 2015: 191-192 and Matsuda 2004: 66). Η ένταση αυτή, μπορεί να αποδοθεί στην ακαταλόγιστη λειτουργικότητα του κρατικού μηχανισμού στον τομέα της αρχαιολογίας, η οποία δεν ενστερνίζεται τα συμφέροντα και τις

απόψεις της τεράστιας ανθρώπινης ποικιλομορφίας του πληθυσμού, δηλαδή του ευρύτερου κοινού (Guttormsen & Hedeager, 2015: 191 and Merriman, 2004: 2).

Από την άλλη πλευρά, ο κ. Λεκάκης αποδίδει μια διαφορετική πλευρά του όρου μέσω της αντίληψης που έχει το κατηρτισμένο, επιστημονικό προσωπικό για τον ίδιο τον όρο και ποιους αφορά. Συγκεκριμένα αναφέρει, ότι οι αρχαιολόγοι αντιλαμβάνονται και αλληλεπιδρούν με το *δημόσιο/κοινό* είτε «υπό την έννοια της συλλογικότητας των πολιτών, είτε ως σύνολο μη ειδικών σε θέματα πολιτισμικής κληρονομιάς». Με λίγα λόγια, η έννοια του *δημοσίου/κοινού* συνδέεται είτε με το *κοινό*, που απαρτίζονται όλες οι κατηγορίες και τα είδη, είτε με το *κοινό*, που αφορά αποκλειστικά τις «ιθαγενείς κοινότητες» (Lekakis, 2008: 310). Στην πρώτη κατηγορία, το *δημόσιο/κοινό* ασχολείται με τη γνώση τετελεσμένων γεγονότων ή με άρθρα και δημοσιεύσεις, που αναπτύχθηκαν από ειδικούς και επαγγελματίες μέσω της διαδικασίας της συμμετοχής. Γενικότερα, επιτυγχάνεται μια γενική εικόνα των πραγμάτων, όπου λόγω της ενασχόλησης του *ευρύτερου κοινού* με την αρχαιολογία, δε μπορεί να διαμορφωθεί μια πιο ακριβής και τεκμηριωμένη αρχαιολογική ανάλυση και έρευνα.

Παρά την επίτευξη της σφαιρικής σκέψης, η ακρόαση και συμμετοχή πολλαπλών φωνών δεν είναι τόσο αποτελεσματική. Από την άλλη πλευρά, το *δημόσιο/κοινό* υπό τη μορφή των ιθαγενών κοινοτήτων, αφορά έναν συλλογικό όρο που ανταποκρίνεται σε ένα σύνολο πρακτικών που σχετίζονται με τον νόμο «περί προστασίας επαναπατρισμού των Ιθαγενών της Αμερικής» (Merriman, 2004: 23). Τέτοιες πρακτικές θεωρούνται οι διαδικασίες απο- αποικιοκρατίας, χρησιμοποιώντας ανθρωπολογικά εργαλεία και τοπικές αντιλήψεις, που στόχο έχουν να κατευθύνουν την αρχαιολογική έρευνα προς τους αυτόχθονες πληθυσμούς. Συμπερασματικά, ο όρος *δημοσίου/κοινού* αφορά τους «απογόνους» ή «κληρονόμους», οι οποίοι συμμετέχουν, μέσα σε ένα κλίμα ανάδειξης και αποκατάστασης της πολιτισμικής κληρονομιάς, στον έλεγχο και στη διαχείριση των πόρων για τα αρχαιολογικά κατάλοιπα της περιοχής τους. Οι δυο αυτές κατηγορίες, όσο χρήσιμες κι αν είναι εμπεριέχουν κάποια ελαττώματα, με βασικό τον αποκλεισμό

κάποιων ομάδων συμφερόντων, ιδιαίτερα εκείνων που δε μπορούν να διακριθούν ή που δε μπορούν να ενταχθούν στην κατηγορία των ιθαγενών (Lekakis, 2008: 311-312).

Για τους λόγους αυτούς, προτείνεται ως εναλλακτικός όρος για την αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας του όρου του *δημοσίου/κοινού*, η έννοια της *εντοπιότητας*. Η έννοια αυτή έχει διττή σημασία, καθώς αφορά τόσο το γεωγραφικό εύρος, όσο και την κοινωνική φύση του κάθε ατόμου χωριστά, ενισχύοντας την ουδετερότητα του όρου. Συμπεριληπτικά, ο όρος της *εντοπιότητας* θα μπορούσε να γίνει κατανοητός ως μια έννοια, κατά την οποία φορείς ζουν και αλληλοεπιδρούν ιστορικά, ερχόμενοι σε αντιπαράθεση με τα εθνικά ζητήματα, αλλά αναγνωρίζοντας και επισημοποιώντας την περίπλοκη μεταξύ τους σχέση. Η *εντοπιότητα* ως όρος μας δίνει την αντίληψη της ευρύτερης περιοχής και των ανθρώπων που κατοικούν στο εύρος της κατά το πέρασμα των χρόνων, κάτι το οποίο μας επιτρέπει να αποκτήσουμε μια ολιστική και περιεκτική εικόνα της περιοχής μέσα από την οπτική των πολιτών της (Merriman, 2004: 22).

1.3. Προσεγγίσεις Δημόσιας Αρχαιολογίας και Μοντέλα Merriman-Holtorf

Σύμφωνα με τον Jameson, με σκοπό η αρχαιολογία να γίνει προσιτή και ανοιχτή στην κοινωνία και να διευκολυνθεί με αυτόν τον τρόπο η αρχαιολογική έρευνα, κρίνεται απαραίτητη η συμμετοχή του *κοινού*. Το *κοινό* αυτό, όπως προαναφέρθηκε είναι δύσκολο να καθοριστεί ως ένα ενιαίο σύνολο και να αποδοθεί ένας ορισμός λόγω της ποικιλομορφίας του. Αυτό συμβαίνει, καθώς απαρτίζεται από άτομα διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων, από διαφορετικές περιοχές και επικρατεί μια εντελώς διαφορετική αντίληψη για το τι είναι και τι πρεσβεύει η αρχαιολογία. Ένα τέτοιο ποικιλόμορφο *κοινό*, απαιτεί και τους ανάλογους *διαχειριστές ή αλλιώς δημόσιους αρχαιολόγους* (Oldham, 2018: 216). Συμπερασματικά, ο σπουδαίος και ξεχωριστός ρόλος των *δημόσιων αρχαιολόγων* είναι, να αναγνωρίσουν πόσο συνδεδεμένη είναι η αρχαιολογία με το *κοινό*, να εμβαθύνουν στις μεταξύ τους σχέσεις και καταληκτικά να αναδυθούν στις διάφορες κατηγορίες της *δημόσιας αρχαιολογίας*. Με τον τρόπο αυτό, θα αναλυθούν οι στόχοι των κατηγοριών αυτών και θα ταξινομηθούν κατ' αντιστοιχία, με σκοπό να κατανοηθούν οι σχέσεις του *κοινού* με την αρχαιολογία ανά περιοχή (Matsuda, 2016: 41).

Πριν γίνει αναφορά στις προσεγγίσεις και τα μοντέλα της *δημόσιας αρχαιολογίας*, είναι πολύ σημαντικό να κατανοηθεί η τυπολογία των επτά ξεχωριστών χαρακτηριστικών, που μας παραθέτει ο Moshenska σε ένα γράφημά του. Αυτό το γράφημα σχετίζεται με τα διακριτά, εκείνα στοιχεία που ορίζεται και καθορίζεται η *δημόσια αρχαιολογία* (Moshenska, 2017: 4; Oldham, 2018: 216). Η πρώτη κατηγορία αφορά τους *αρχαιολόγους που εργάζονται με το κοινό (1)* και αναφέρεται στις διεργασίες των επαγγελματιών αρχαιολόγων, που απαιτούνται περιλαμβάνοντας τον σχεδιασμό και την παροχή ευκαιριών στα μέλη της *κοινού* ή μιας συγκεκριμένης κοινότητας. Πολλές από τις εργασίες αυτές τελούνται υπό την αιγίδα πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, μουσείων, Εφορειών Αρχαιοτήτων, και φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η οργάνωση και η διεκπεραίωση αυτών των εργασιών συντονίζεται από επαγγελματίες αρχαιολόγους κα σε ορισμένες περιπτώσεις

συντονίζονται σε συνεργασία με κάποιους οργανισμούς, όπως σχολεία ή κοινοτικές ομάδες (Moshenska, 2017: 5).

Η δεύτερη κατηγορία αφορά την **αρχαιολογία από το κοινό (2)**. Σε αυτό το σημείο ο Moshenska αναφέρεται στη λεγόμενη *ερασιτεχνική αρχαιολογία*, και συσχετίζεται με τις εργασίες που εκτελούνται από «τοπικές αρχαιολογικές εταιρείες και ερασιτεχνικές ομάδες συμφερόντων». Πολλές φορές, οι ερασιτεχνικές αυτές αρχαιολογικές ομάδες συνδέονται με τη διοργάνωση εκδηλώσεων, υπό το φως επίσημων εκπαιδευτικών οργανισμών. Το έργο αυτών ποικίλλει σημαντικά ανά τον κόσμο, ενώ ταυτόχρονα σε ορισμένες χώρες αυτό περιορίζεται λόγω του συστήματος αδειοδότησης, που υφίσταται και το οποίο αφαιρεί το δικαίωμα συμμετοχής στα αρχαιολογικά τεκταινόμενα από τις ερασιτεχνικές αυτές ομάδες.

Στην τρίτη κατηγορία ανάγεται η **αρχαιολογία του δημόσιου τομέα (3)**. Στην προκειμένη περίπτωση η αναφορά εδώ, του *κοινού* γίνεται υπό τη μορφή του *κράτους* (Sakellariadi, 2011: 98) και σχετίζεται με τις εργασίες, που παρέχουν όλοι οι φορείς οι οποίοι ελέγχονται και χρηματοδοτούνται από το κράτος σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, στοχεύοντας στην ανάδειξη, διατήρηση και συντήρηση των αρχαιολογικών καταλοίπων. Η ενσωμάτωση των εργασιών και πρακτικών αυτών σε ένα ευρύτερο *κοινό* τονίζει τη δύναμη και το δημοκρατικό χαρακτήρα της αρχαιολογίας σχετικά με την ευθύνη απέναντι στους αρμόδιους φορείς. Οι φορείς αναγκάζονται να λογοδοτήσουν για τους αρχαιολογικούς πόρους, που απορροφούν για την ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς. Το *κοινό* μπορεί να συνδέεται άμεσα με το δημόσιο, αλλά το δημόσιο είναι υπόλογο προς το *κοινό* (Oldham, 2018: 218-219).

Η τέταρτη κατηγορία πριμοδοτεί την **αρχαιολογική εκπαίδευση (4)** με στόχο οι επαγγελματίες αρχαιολόγοι, να μεταλαμπαδεύουν τις γνώσεις τους στο *κοινό*. Το *κοινό*, με τη σειρά του θα είναι σε θέση να εκτιμήσει και να αναπαράγει τις γνώσεις αυτές, οι οποίες θα αντληθούν μέσα στους χώρους πολιτισμικής κληρονομιάς, όπως στα μουσεία. Η επίσημη εκμάθηση της αρχαιολογίας αποτελεί ένα σημαντικό δείγμα του δημοσίου ενδιαφέροντος για τα αρχαιολογικά δεδομένα.

Η πέμπτη κατηγορία συνδέεται με την *αρχαιολογία* η οποία είναι *ανοιχτή προς όλους (5)* (Shanks & Tilley, 1988). Τόσο οι διαδικασίες, όσο και οι πρακτικές της αρχαιολογίας οφείλουν να είναι ορατές προς το *ευρύτερο κοινό*. Σε μια αρχαιολογική σκαπάνη είναι πολύ σημαντικό οι άνθρωποι να μπορούν να περιηγηθούν τον χώρο, να συνομιλήσουν με τους αρχαιολόγους και να είναι αυτόπτες μάρτυρες στην ανακάλυψη αρχαιολογικού υλικού.

Η έκτη κατηγορία αφορά τη λεγόμενη *λαϊκή αρχαιολογία (6)*. Αυτή με τη σειρά της, περιλαμβάνει την επικοινωνία της αρχαιολογικής έρευνας με το *κοινό* μέσω προσβάσιμων και φιλικών εργαλείων προς το *ευρύ κοινό* και σε αυτό ανάγονται όλες οι μορφές των ψηφιακών μέσων. Το *κοινό* επιθυμεί μικρή ποσότητα πληροφοριών, κάτι το οποίο επιτυγχάνεται με την χρήση των ψηφιακών μέσων, ενώ ταυτόχρονα διατηρείται το ενδιαφέρον του *κοινού* για την αρχαιολογική και πολιτισμική κληρονομιά.

Τέλος, η τελευταία κατηγορία αφορά την *ακαδημαϊκή δημόσια αρχαιολογία (7)*, η οποία ασχολείται με τις κρίσιμες πτυχές της επιστήμης, καθώς σχετίζεται με όλες εκείνες τις εξειδικευμένες, αρχαιολογικές πληροφορίες και πρακτικές που συναντά κανείς ανά τον κόσμο, με σκοπό πάντα να ενημερώνει και να πληροφορεί το *ευρύτερο κοινό*. Η τυπολογία αυτή αποζητά, να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους ενημερώνοντάς τους, για το εύρος και τις δυνατότητες που μπορεί να παρέχει ο τομέας της *δημόσιας αρχαιολογίας*. Στοχεύει λοιπόν να διευρύνει, να τελειοποιήσει και να φέρει εις πέρας όλες εκείνες τις εργασίες, που απαιτούνται για διατήρηση και διάσωση της παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς (Moshenska, 2017: 7-10).

Μοντέλα Merriman και Holtorf

Επανερχόμενοι στην έρευνα του χάσματος μεταξύ της σχέσης *κοινού-αρχαιολόγων* βρισκόμαστε αντιμέτωποι με τα μοντέλα του Merriman και Holtorf. Ο πρώτος υποστηρίζει δύο βασικά μοντέλα, **το μοντέλο ελλείμματος (1) και το μοντέλο πολλαπλών προοπτικών (2)**, ενώ ο δεύτερος βάσει των ανωτέρω διακρίνει τρία μοντέλα, **το μοντέλο εκπαίδευσης (1), το μοντέλο δημοσίων σχέσεων (2) και το δημοκρατικό μοντέλο (3)** (Okamura et al., 2011:4-5).

Ο Merriman στην προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος μεταξύ της σχέσης αυτής των αρχαιολόγων με το *ευρύτερο κοινό*, ανέπτυξε το **μοντέλο ελλείμματος**. Το συγκεκριμένο μοντέλο διαμορφώθηκε με σκοπό το ενδιαφέρον των αρχαιολόγων να προσανατολιστεί προς το *κοινό*, με το επιχείρημα, ότι όσο περισσότεροι άνθρωποι κατανοήσουν το εγχείρημα των αρχαιολόγων, τόσο πιο εύκολα και συνειδητά θα υποστηρίξουν το έργο τους. Μέσω της δημόσιας εκπαίδευσης το μήνυμα της επιτακτικής ανάγκης για διάσωση των αρχαιολογικών καταλοίπων έγινε ευρέως γνωστό και με τον τρόπο αυτό επιλύθηκαν τυχόν παρερμηνείες και παρεξηγήσεις, που είχαν διαμορφωθεί μεταξύ της κοινωνίας και της «απρόσιτης» σε αυτήν επιστήμης της αρχαιολογίας. Η δημόσια εκπαίδευση βρίσκεται τώρα στο επίκεντρο, καθώς μέσω αυτής οικοδομείται μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ *κοινού* και αρχαιολόγου, ενώ ταυτοχρόνως επιδιώκεται η συμμετοχή του *κοινού* στο έργο αυτό (Merriman, 2004: 6).

Ωστόσο, το προαναφερόμενο μοντέλο έχει κατακριθεί από αρκετούς κοινωνικούς επιστήμονες, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι το προσανατολισμένο ενδιαφέρον των αρχαιολόγων προς το *κοινό* και την εκπαίδευσή του, θα ωθήσει τους αρχαιολόγους στην χρήση πιο «απλών όρων» και θα αλλοιωθεί το περιεχόμενο της αρχαιολογίας. Θα πρέπει λοιπόν, όπως ακριβώς μας αναφέρει ο Smardz, η αρχαιολογική κοινότητα να

«σταματήσει να παίρνει την αρχαιολογία από το κοινό για χάρη της αρχαιολογίας και να αρχίσει να το κάνει για να καλύψει τις εκπαιδευτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες του κοινού» (Smardz, 1997:103).

Στον αντίποδα όλων αυτών, ο Merriman (2004: 6-7) μας παραθέτει το **μοντέλο των πολλαπλών προοπτικών**, όπου απώτερος σκοπός της αρχαιολογίας είναι να συνεργαστεί με το ίδιο το κοινό και να ενθαρρύνει την αυτοπραγμάτωση, εμπλουτίζοντας τις ζωές των ανθρώπων με περαιτέρω προβληματισμούς, αναστοχασμούς και δημιουργικότητα. Το αποτέλεσμα είναι, ότι το *ευρύ κοινό* δε θα προσεγγίσει απλά τη στείρα αρχαιολογική γνώση, αλλά θα κληθεί να επαναπροσδιορίσει, να επεξεργαστεί τα δεδομένα και στη συνέχεια με πλήρη έλεγχο των πληροφοριών, να προβεί στα φιλτραρισμένα νοήματα και σε ανάλογες ερμηνείες του αρχαιολογικού υλικού (Okamura et al., 2011: 5).

Από την άλλη πλευρά ο Holtorf μας παραθέτει τρία μοντέλα, μεταξύ των οποίων τα δύο πρώτα βλέπουν το *κοινό* ως αντικείμενο εκπαίδευσης και ως μια οντότητα που καθορίζεται και ενημερώνεται από τους αρχαιολόγους. Το πρώτο αφορά, το **μοντέλο της εκπαίδευσης**. Μέσω αυτού του μοντέλου, οι αρχαιολόγοι επιδιώκουν να φέρουν την κοινωνία όσο το δυνατόν πιο κοντά στη γνώση του παρελθόντος, αλλά και στο ίδιο το επάγγελμα του αρχαιολόγου, για να δουν την αρχαιολογία μέσα από τα μάτια των αρχαιολόγων (Holtorf, 2007: 107).

Το **μοντέλο των δημοσιών σχέσεων** υποστηρίζει ότι το αρχαιολογικό, επιστημονικό προσωπικό οφείλει να βελτιώσει την εικόνα της αρχαιολογίας στο *ευρύ κοινό* και να ενθαρρύνει με αυτόν τον τρόπο, την κοινωνικοοικονομική υποστήριξη από την κοινωνία. Σε αντίθεση με αυτά τα δύο μοντέλα, ο Holtorf μας παραθέτει το **δημοκρατικό μοντέλο**, το οποίο τονίζει τη θέση των αρχαιολόγων να δώσουν τα κατάλληλα ερεθίσματα στην κοινωνία, με σκοπό να μεταδώσει στο *ευρύ κοινό* τον δικό του ενθουσιασμό και ενδιαφέρον για την αρχαιολογία (Holtorf, 2007: 114-119).

Παρά ταύτα, τα μοντέλα αυτά για να μειώσουν το χάσμα στις σχέσεις *κοινού-αρχαιολόγων* θα πρέπει να λειτουργήσουν συμπληρωματικά. Συνεπώς, ο Matsuda μας παραθέτει από την πλευρά του, ενσωματώνοντας τα μοντέλα Merriman και Holtorf, τις δικές του τέσσερις διαφορετικές προσεγγίσεις: **την εκπαιδευτική, των δημοσίων σχέσεων, την πλουραλιστική και την κριτική** (Okamura et al., 2011: 5).

Συμπληρωματικά, η **εκπαιδευτική προσέγγιση** αφορά όλες τις μεθόδους με βάση την αρχαιολογική σκέψη για την προώθηση εκμάθησης τους παρελθόντος. Η ανάγκη για διατήρηση και ανάδειξη των πολιτιστικών μνημείων μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης, για να εντυφώσει με την αρχαιολογική γνώση το *ευρύ κοινό*. Η προσέγγιση των **δημοσίων σχέσεων** έχει ως στόχο την προώθηση της αναγνωρισιμότητας της αρχαιολογίας, δημιουργώντας μια γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ αρχαιολόγων και κοινωνικών ομάδων. Οι δύο ξεχωριστές προσεγγίσεις, που μας παραθέτει ο Okamura και κατ' επέκταση ο Matsuda είναι η **πλουραλιστική και η κριτική**. Η **πλουραλιστική** στοχεύει στην κατανόηση της ποικιλομορφίας και στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των διαφόρων αρχαιολογικών υλικών και των διαφορετικών μελών της κοινωνίας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, εξετάζεται ο τρόπος με το οποίο η αρχαιολογία μπορεί να εμπλακεί στην ιδιαίτερη αυτή αλληλεπίδραση του *κοινού* με το παρελθόν. Τέλος, μια σημαντική αναφορά γίνεται στην **κριτική προσέγγιση**, η οποία πραγματεύεται καθαρά την πολιτική του παρελθόντος. Στρέφει την κοινωνία στην ερμηνεία του παρελθόντος και επιδιώκει να αποκαταστήσει τη δέουσα κοινωνική αναγνώριση των κοινωνικά υποταγμένων ομάδων έναντι των κοινωνικά κυρίαρχων (Matsuda, 2016: 42).

Το **εκπαιδευτικό και δημοσίων σχέσεων μοντέλο** του Holtorf αντιπροσωπεύεται από το **ελλειμματικό μοντέλο** του Merriman. Το κοινό τους χαρακτηριστικό είναι, ότι το *ευρύτερο κοινό* στερείται αρχαιολογικών γνώσεων. Από την άλλη πλευρά, η προσέγγιση του **πλουραλιστικού και κριτικού μοντέλου** αντιστοιχεί στο μοντέλο των **πολλαπλών προοπτικών** του Merriman και το **δημοκρατικό** του Holtorf. Ωστόσο, το βασικό όλων για την καλύτερη κατανόηση της *δημόσιας*

αρχαιολογίας στη σύγχρονη κοινωνία είναι η διάκριση μεταξύ της *πλουραλιστικής και κριτικής προσέγγισης*. Οι πρώτες δύο προσεγγίσεις, η *εκπαιδευτική και δημοσίων σχέσεων*, τοποθετούν το κοινό ως αντικείμενο παρέμβασης, όπου το ίδιο λαμβάνει τη γνώση και την ενημέρωση από κάποιον επαγγελματία αρχαιολόγο, ενώ οι δύο τελευταίες προσεγγίσεις η *πλουραλιστική και κριτική* τοποθετούν το κοινό ως υποκείμενο, όπου έχει τη δική του φωνή και τη δική του δράση ως προς την αλληλεπίδραση με το παρελθόν (Merriman, 2004: 5-6).

Τα μοντέλα αυτά οφείλουν να λειτουργούν ταυτόχρονα και συμπληρωματικά, με σκοπό να ενθαρρύνουν την υιοθέτηση της *εκπαιδευτικής προσέγγισης* και την εκμάθηση για το παρελθόν. Επιπροσθέτως, η αρχαιολογία οφείλει να προασπίζει την *προσέγγιση των δημοσίων σχέσεων*, κατοχυρώνοντας επαφές με φορείς και χρηματοδότες, προκειμένου να εξασφαλιστεί η κοινωνική και οικονομική της υποστήριξη. Έτσι, μέσα σε ένα νεοφιλελεύθερο, οικονομικό κλίμα η αρχαιολογική κοινότητα θα κατορθώσει, να επιτύχει τη βιωσιμότητα όλων των αρχαιολογικών καταλοίπων. Τέλος, η *πλουραλιστική προσέγγιση* θα βοηθήσει μέσω της κατανόησης της ποικιλομορφίας των κοινωνικών ομάδων, να διαμορφώσει τις βέλτιστες σχέσεις με την κοινωνία, παρέχοντας μια σφαιρική εικόνα της αντίληψης του τι ορίζεται ως αρχαιολογία (Merriman, 2002: 542).

Χάσμα όμως, παρουσιάζεται μεταξύ αυτών των τριών προσεγγίσεων (*εκπαιδευτική, δημοσίων σχέσεων και πλουραλιστική*) και της τελευταίας, αυτής της *κριτικής*. Οι τρεις πρώτες προσεγγίσεις, η μία αλληλένδετη με την άλλη, κατοχυρώνουν τη βιωσιμότητα της αρχαιολογίας και απομακρύνονται πλήρως από την *κριτική προσέγγιση*. Αυτό που χρειάζεται και επιβάλλεται στη σύγχρονη κοινωνία, είναι η αναδιαμόρφωση του περιεχομένου της *δημόσιας αρχαιολογίας*, ώστε να μπορέσει να ανταπεξέλθει στο νεοφιλελεύθερο, οικονομικό κλίμα και να συνεχίσει να ασκείται η *κριτική προσέγγιση* δίχως να αποτελεί κίνδυνο, για τη βιωσιμότητα της αρχαιολογίας και την προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς (Okamura et al., 2011: 42 and 47).

2^ο Κεφάλαιο

Μέθοδοι και εφαρμογές για την προώθηση της Δημόσιας Αρχαιολογίας

2.1. Νέες Τεχνολογίες και Ψηφιακή Δημόσια Αρχαιολογία

Οι ψηφιακές και νέες τεχνολογίες επιτελούν ταυτόχρονα πολλές διεργασίες και χαρακτηρίζονται για την πληθώρα των δυνατοτήτων τους. Συγκεκριμένα, συντελούν στην ενίσχυση της ικανότητας μελέτης, οπτικοποίησης, ανάλυσης και κατ' αντιστοιχία ερμηνείας των αρχαιολογικών και πολιτιστικών καταλοίπων και εφαρμογών. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της δημιουργίας εικονικών κόσμων, αλλά και μέσω της χαρτογράφησης και της αποτύπωσης των γεωγραφικών και δικτυακών αναλύσεων. Ο ρόλος των ψηφιακών, ανθρωπιστικών επιστημών έγκειται στην ανάγκη της ερευνητικής κοινότητας να δαμάσει τις μεγάλες ποσότητες δεδομένων (πληροφορίες), που είναι δύσκολο να κατανοηθούν και να αναλυθούν, με σκοπό να μετατρέψει τα μεγάλα δεδομένα σε έξυπνα δεδομένα. Συμπερασματικά, οι τεχνολογίες αυτές βοηθούν στην κατανόηση των ανθρωπιστικών επιστημών, καθώς μέσω της χρήσης των έξυπνων δεδομένων διατυπώνονται έξυπνες ερωτήσεις και θεωρίες, οι οποίες οδηγούν στη δημιουργία νέων αφηγήσεων και κατάκτηση νέων γνώσεων (Papantoniou et al., 2021: 598-599).

Σε συσχέτιση με τα προαναφερθέντα, ο τομέας της Ψηφιακής Δημόσιας Αρχαιολογίας (DPA) αναπτύχθηκε με σκοπό να βελτιώσει την επικοινωνία και τη σχέση αρχαιολογίας-κοινού. Η DPA επικεντρώνεται στην χρήση πρακτικών και εφαρμογών, οι οποίες μέσω των ψηφιακών τεχνολογιών και συσκευών αλληλεπιδρούν με το κοινό, έχοντας ως κεντρικό θέμα την

αρχαιολογία. Το ποσοστό επιτυχίας ή μη της αλληλεπίδρασης αυτής αποδεικνύει και τη δυναμικότητα, αλλά και την απήχηση που έχει στο *ευρύ κοινό* η χρήση αυτών των τεχνολογιών.

Λόγω των ποικίλων εννοιών στις οποίες ανταποκρίνεται ο όρος του *κοινού*, η DPA με σκοπό να καλύψει οποιοδήποτε κενό σχετικά με την έρευνα και τις εφαρμογές της συνδέεται με την *υπολογιστική αρχαιολογία*, την *διαδικτυακή αρχαιολογία πολιτών* και την *ψηφιακή κληρονομιά* (Bonacchi, 2022). Η πρώτη διερευνά τις δυνατότητες των εφαρμογών των υπολογιστών, με στόχο να απαντηθούν ερωτήματα σχετικά με το παρελθόν του ανθρώπου, ενώ η δεύτερη σχετίζεται με την «πρακτική συνεργασίας με πολίτες ερευνητές για την ανάληψη επιστημονικών ερευνών». Χαρακτηριστικό είναι, ότι αποτελεί τον συνδυαστικό κρίκο μεταξύ της *υπολογιστικής αρχαιολογίας* και της *δημόσιας αρχαιολογίας*. Τέλος, αξίζει να γίνει μια ιδιαίτερη αναφορά στη σχέση της DPA με την *ψηφιακή κληρονομιά* και αυτό γιατί, η μία ενισχύει την άλλη. Από τη μία πλευρά η DPA επικεντρώνεται στην ιδιοποίηση αρχαιολογικών πόρων, έρευνας και εφαρμογών από ανθρώπους μη επαγγελματίες-αρχαιολόγους και από την άλλη η *ψηφιακή κληρονομιά* έρχεται, να εξετάσει τη δημόσια εμπειρία. Με αυτόν τον τρόπο, η *ψηφιακή κληρονομιά* παρέχει ένα ευρύτερο πλαίσιο έρευνας στη DPA και η DPA με τη σειρά της υποβοηθά την *ψηφιακή κληρονομιά*, να εξετάσει ενδοσκοπικά το παρελθόν, εντάσσοντας στην έρευνα και άτομα από διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά υπόβαθρα (Bonacchi, 2022: 77-79).

Στις κάτωθι υπο-ενότητες, θα αναλυθούν περαιτέρω οι κατηγορίες και οι εφαρμογές της χρήσης νέων τεχνολογιών στα πλαίσια της DPA. Όπως μας αναφέρει ο κ. Παπαντωνίου (2021), μεταξύ των νέων και ψηφιακών τεχνολογιών για την ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς διακρίνονται η φωτογραμμετρία και το GIS, ενώ ο Bonacchi (2022) πραγματεύεται την χρήση της 2D και 3D οπτικοποίησης και μοντελοποίησης. Αναφορά θα γίνει εξίσου και στην εικονική, επαυξημένη και μικτή πραγματικότητα, αλλά και στις διαδικτυακές εφαρμογές, στους ιστότοπους και στους διαδικτυακούς χάρτες (Tsiafaki et al., 2022: 134; Μπούνια, 2021: 21-22).

2.1.1. Φωτογραμμετρία, Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών GIS, 2D και 3D Αναπαράσταση

Η ψηφιοποίηση τοποθεσιών της πολιτισμικής κληρονομιάς έχει κριθεί, ως προτεραιότητα για την Ε.Ε. . Αυτό επιβεβαιώνεται από την ενσωμάτωσή της στην ευρωπαϊκή ατζέντα, που διαμορφώθηκε για τον πολιτισμό (2007/C 287/01), ενώ ταυτόχρονα συνδέεται και με τη βιωσιμότητά της (2014/C 183/08) (Vital & Sylaiou, 2022: 3).

Η πρώτη στην κατηγορία της ψηφιοποιημένης πολιτισμικής κληρονομιάς αποτελεί η χρήση της **φωτογραμμετρίας**. Οι πρώτες μετρήσεις χρονολογικά ανάγονται κατά τον 19^ο αι. και συγκεκριμένα το 1858, όταν ο Γερμανός μηχανικός Albrecht Meydenbauer, με σκοπό να υποστηρίξει την αναγκαιότητα της καταγραφής και αποτύπωσης των πολιτισμικών καταλοίπων σε πιθανότητα καταστροφής τους, προέβη σε χρήση φωτογραφιών για τη γεωμετρική τεκμηρίωση των κτιρίων (Μωυσιάδη, 2016: 69). Οι δυνατότητες που μας παρέχει το συγκεκριμένο εργαλείο είναι ποικίλες. Πιο σημαντική από όλες τις δυνατότητες, μιας και η φωτογραμμετρία έχει ως βάση της τη φωτογραφία, είναι αυτό που μας αναφέρει ο Bohrer στο έργο του «*Φωτογραφία και Αρχαιολογία*»

«Όλες οι τέχνες βασίζονται στην παρουσία του ανθρώπου, μόνο η φωτογραφία αντλεί πλεονέκτημα από την απουσία του.» André Bazin (Bohrer Federick N., 2011: 7)

Μεταξύ των υπολοίπων, μετατρέπει μια αναλογική εικόνα σε ψηφιακή μορφή, όπου μέσω της μεταβολής των φωτομετρικών της ιδιοτήτων μπορούν να αποδοθούν στην εικόνα λεπτομέρειες, που δεν ξεχώριζαν αρχικά (Καϊμάρη, 2006: 58). Με λίγα λόγια, επιτυγχάνεται ακρίβεια αποτύπωσης των αντικειμένων. Επιπροσθέτως, μπορούν να μετρηθούν με πιστότητα περίπλοκες επιφάνειες, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να συμπληρωθούν μέσω πολλαπλών μετρήσεων, σημεία τα οποία δεν έχουν διασωθεί στο πεδίο. Στα πλαίσια αυτά, καθιστά δυνατή την αποτύπωση

δυσπρόσιτων μνημείων ή αρχαιολογικών αντικειμένων. Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι μικρά και μεγάλα αντικείμενα μπορούν να μετρηθούν λόγω της κλίμακας της εικόνας, ενώ ακόμη «προσφέρεται περιορισμένο κόστος για λανθάνουσα τεκμηρίωση» (Πατιάς, 2009: 75). Συνεπώς, όλες αυτές οι δυνατότητες που μας παρέχει το συγκεκριμένο εργαλείο συντελούν πέρα από την καλύτερη τεκμηρίωση του αρχαιολογικού υλικού, και στην καλύτερη κατανόηση της πολιτισμικής κληρονομιάς λόγω της οπτικοποίησής της.

Δεύτερο εξίσου βασικό εργαλείο αποτελεί το ***Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών (GIS)***, το οποίο παρέχει εξειδικευμένες λειτουργίες. Συγκεκριμένα, έχει επιλεχθεί ένα λογισμικό με όλες τις δυνατότητες διαχείρισης και ανάλυσης τόσο γεω-χωρικών, όσο και περιγραφικών δεδομένων (Καϊμάρη, 2006: 154). Κατά τη δεκαετία του 1990 προκύπτει η συζήτηση για το 3D GIS, όταν ο Paul Reilly υποστήριξε την εισαγωγή αναπαράστασης της αρχαιολογικής στρωματογραφίας, με σκοπό να βελτιωθεί η ποιότητα της οπτικοποίησης των δεδομένων και να ενισχυθεί έτσι, η ερμηνευτική ικανότητα του αρχαιολογικού υλικού. Χαρακτηριστική είναι την περίοδο αυτή και η συγχώνευση του GIS με την *εικονική πραγματικότητα (VR)*, όπου στόχο είχε μέσω της ψηφιακής ανακατασκευής προηγούμενων τοπίων που δεν είχαν διασωθεί, να δώσει μια διαφορετική ερμηνεία του αρχαιολογικού χώρου στο *ευρύ κοινό* (Landeschi, 2018: 1-3 & 12). Για τη διευκόλυνση αλληλεπίδρασης τέτοιων περιβαλλόντων, από χρήστες μη εξειδικευμένους αναπτύχθηκαν εφαρμογές αυτοματοποίησης με λειτουργίες που κρίθηκαν απαραίτητες (Καϊμάρη, 2006: 154).

Και στην περίπτωση της φωτογραμμετρίας, αλλά και στην περίπτωση του GIS γίνεται αναφορά στην χρήση της ***τρισδιάστασης σάρωσης και αναπαράστασης*** (Τσιαφάκη et al., 2022: 134) των αρχαιολογικών καταλοίπων. Η τεχνολογία αυτή επιτελεί την καταγραφή τρισδιάστατης πληροφορίας και αποτελεί από τα σημαντικότερα στοιχεία τεκμηρίωσης, καθώς καταγράφεται χωρίς να υπάρχει απαραίτητη πρόσβαση στο ίδιο το αντικείμενο. Η *ψηφιακή εικόνα (3D)* έναντι της *δυσδιάστατης εικόνας (2D)* μας παρέχει αποτελέσματα που δεν είναι *στατικά*. Τα δεδομένα

μπορούν να μεγεθυνθούν, να επιστραφούν, να φωτιστούν και γενικότερα να επεξεργαστούν (Mazarakis Ainian et al., 2012: 980).

Ο συνδυασμός των εργαλείων αυτών, σύμφωνα με τις *Αρχές της Σεβίλλης και τη Χάρτα του Λονδίνου* αποτελεί κομμάτι των *Ψηφιακών Ανθρωπιστικών Επιστημών*. Φωτογραμμετρία, GIS και 3D αναπαράσταση εφαρμόζονται αποτελεσματικά στον χώρο της ψηφιοποίησης της πολιτισμικής κληρονομιάς, όσον αφορά την οπτικοποίησή της και την αναζήτηση δεδομένων. Επιπροσθέτως, δεν αποτελούν απλά πηγή για έρευνα, αλλά και μέσο για τη δύσκολη αποστολή σχετικά με την προώθηση και διάδοση του πολιτισμού στο *ευρύ κοινό* και τη μετατροπή της επιστημονικής γνώσης σε ιστορική (Carraro et al., 2019: 263-264).

Κάποια από τα παραδείγματα, που ενισχύουν τα επιχειρήματα της σημαντικότητας και αναγκαιότητας των συγκεκριμένων εργαλείων είναι τα εξής. Στο *Ιερό του Ασκληπίου στη Νόρα της Σαρδηνίας* γίνεται χρήση του φωτογραμμετρικού μοντέλου και των εικονικών και τρισδιάστατων αποτυπώσεων, με σκοπό την «εικονική ανακατασκευή» του χώρου κάτι, που οδηγεί σε νέες ερμηνείες και θεωρίες σχετικά με τον ρόλο του ιερού. Επιπλέον, η μέθοδος αυτή δίνει λύση στη διαχείριση της πολυπλοκότητας του χώρου και της δύσκολης αποτύπωσης των κτιρίων. Το εργαλείο της φωτογραμμετρίας συντελεί πρωτίστως, στη διαμόρφωση τρισδιάστατων μοντέλων, τα οποία λειτουργούν ως εκπαιδευτικά όργανα για το *ευρύ κοινό* και δευτερευόντως, λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος σχετικά με την ενημέρωση και την «ψηφιακή αποκατάσταση» του περιβάλλοντα χώρου (Carraro et al., 2019: 272). Ενδοχώρια, ένα παράδειγμα χρήσης του συστήματος GIS αποτελεί η χαρτογράφηση όλων των γνωστών, τελετουργικών και λατρευτικών τοποθεσιών της Αττικής. Το GIS επιλέγεται εδώ, για να παρέχει εναλλακτικές «λύσεις» για την εκτέλεση της τελετουργικής λατρείας και πρακτικής. Εκτός από τις ιστορικές πηγές που έχουν σχέση με το ζήτημα αυτό, στο επίκεντρο της μελέτης τάσσονται τώρα όλα τα αρχαιολογικά δεδομένα. Λόγω του μεγάλου αριθμού των λατρευτικών χώρων και ιερών της Αττικής, διαμορφώνεται μια ψηφιακή πλατφόρμα με σκοπό να διευκολυνθεί η διαδικασία αναζήτησης και επεξεργασίας των δεδομένων. Το σύνολο όλων αυτών των δεδομένων αποτυπώνεται σε ένα

σύστημα γεωγραφικών πληροφοριών GIS, ενσωματώνοντας όλες τις μεταβλητές σχετικά με τον χωροχρόνο και τον χαρακτήρα της περιοχής, ο οποίος δεν είναι μόνο λατρευτικός, αλλά και στρατηγικός. Με λίγα λόγια, επιτυγχάνεται ταυτόχρονα, πέρα από τη γνώση των λατρευτικών πρακτικών και η αποσαφήνιση της συνολικής έννοιας και δομής του συστήματος, του στρατιωτικού ελέγχου στην Αττική (Graml et al., 2019: 387).

Καταληκτικά, η χρήση των συγκεκριμένων μεθόδων καταγραφής οφείλει να γίνεται συνετά και σε συνδυασμό πάντα με τις παραδοσιακές μεθόδους, που χρησιμοποιούνται στο σημείο της ανασκαφής. Οι μέθοδοι λειτουργούν συμπληρωματικά, καθώς κατορθώνουν να μεταφέρουν την πληροφορία σε ένα τρισδιάστατο μοντέλο, αρκετά πιο ελκυστικό και οικείο για το *ευρύ κοινό* (Mazarakis Ainian et al., 2012: 982).

2.1.2. Εικονική, Επαυξημένη και Μικτή Πραγματικότητα

Σχετικά με την χρήση των νέων τεχνολογιών, για την προώθηση της *δημόσιας αρχαιολογίας* και της πολιτισμικής κληρονομιάς δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην *εικονική, επαυξημένη και μικτή πραγματικότητα*. Πρωτίστως, η *εικονική πραγματικότητα* αποτελεί

«μέσο για τη δημιουργία πρόσβασης πλαισίου και προσέγγισης μέσω χρήσης της τεχνολογίας πληροφοριών. Το διαδίκτυο ανοίγει την εικονική μηχανή σε έναν διαδραστικό διάλογο με εικονικούς επισκέπτες και τους καλεί να δημιουργήσουν μια εικονική μηχανή-εμπειρία, που σχετίζεται με μια μουσειακή εμπειρία» (Zidianakis et al., 2021: 2).

Σύμφωνα με τον Morgan, η εικονική πραγματικότητα στον χώρο της αρχαιολογίας αποτελεί ένα δημοφιλές εργαλείο οπτικοποίησης των αρχαιολογικών καταλοίπων. Από την άλλη πλευρά, ο Goldberg διασαφηνίζει περαιτέρω την έννοια αυτή αντιπαραβάλλοντάς την, με αυτό που ο Gunkel αποκαλεί *«τηλε-παρουσία»*. Ο όρος της εικονικής πραγματικότητας χρονολογικά ανάγεται στο 1968 και προέρχεται από το Sutherland, κατά τη διάρκεια της δημιουργίας ενός εικονικού

προσομοιωτή πτήσης. Πιο συγκεκριμένα, στα μέσα της δεκαετίας του 1990 ο όρος «εικονικό» χρησιμοποιείται με σκοπό να περιγράψει κάθε τοποθεσία, που έχει ανακατασκευαστεί με ψηφιακά μέσα. Σύμφωνα με τον Reily, το 1990 εισάγεται ο όρος «εικονική αρχαιολογία», η οποία περιλαμβάνει τη μοντελοποίηση τοπίων και αρχαιολογικών χώρων, που έχουν κατασκευαστεί με την χρήση εφαρμογών υπολογιστών, προκειμένου να δοκιμαστούν τα επιστημονικά ερωτήματα και να μεταδοθούν οι γνώσεις για το παρελθόν. Με τον τρόπο αυτό προσεγγίζεται το *ευρύ κοινό*, ώστε να συμμετάσχει ενεργά για την «ανοικοδόμηση» του παρελθόντος (Morgan, 2009: 369-473).

Στην εικονική πραγματικότητα γίνεται ένας περαιτέρω διαχωρισμός, μεταξύ των οποίων οι *τεκμηριωτικές* και οι *ερμηνευτικές*. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσεται η εικονική πραγματικότητα, η οποία προσφέρει ελεύθερη πρόσβαση, χωρίς όμως καμία επέμβαση στην αναπαράσταση της πραγματικότητας ή τουλάχιστον με επέμβαση, η οποία συνίσταται για την επανατοποθέτηση ή την επανασυγκόλληση σπασμένων τμημάτων. Από την άλλη πλευρά, οι *ερμηνευτικές* στοχεύουν στην ανάπλαση και τη συμπλήρωση τμημάτων με την πλήρωση των κενών. Για αυτόν το λόγο χρησιμοποιούνται όλα τα μεθοδολογικά εργαλεία της αρχαιολογικής και ιστορικής ερμηνείας (Morgan, 2009: 482-484; Σίδερης, 2008).

Ποικίλες είναι οι δυνατότητες και οι προοπτικές, που μας επιφέρει η εικονική πραγματικότητα. Αυτές αποτυπώνονται με μεγάλη επιτυχία στο μοντέλο, που σχετίζεται με τον «*αιγυπτιακό τάφο του Sennedjem*». Το μοντέλο αυτό, στο οποίο ενσωματώνονται δια-δραστικά στοιχεία με φωτορρεαλιστική αναπαράσταση, δημιουργήθηκε με σκοπό να εγκατασταθεί στην Αιγυπτιακή Βιβλιοθήκη και στη Βιβλιοθήκη της Γλασκώβης, με την ελπίδα ότι η οθόνη του υπολογιστή θα προσελκύει το ενδιαφέρον του επισκέπτη (Terras, 1999:1-2). Ακόμη ένα παράδειγμα στο οποίο εφαρμόζεται η εικονική πραγματικότητα αποτελεί η αναπαράσταση της *αρχαίας Πομπηίας*, σε μια προσπάθεια αναδημιουργίας της. Ο χρήστης περιηγείται και ταξιδεύει με βέλτιστες ταχύτητες στα δρομάκια της Πομπηίας και αναβιώνει, όσα έζησαν οι πολίτες εκείνης της εποχής (Morgan, 2009: 473). Επιπροσθέτως, χαρακτηριστική είναι και η εικονική αναπαράσταση της «*Θεάς Αθηνάς και της Πομπής των Παναθηναίων*». Αφορά ένα πρόγραμμα εικονικής αποτύπωσης της Αγοράς και

της πόλης των Αθηνών με την παράλληλη ενσωμάτωση μιας μυθολογικής και ιστορικής αφήγησης (Σίδερης, 2008: 18).

Ωστόσο, οι τεχνολογικές προοπτικές είναι πολύ μεγαλύτερες μέσω της **επαυξημένης πραγματικότητας**, σε σχέση με αυτές που προσφέρονται από την εικονική πραγματικότητα. Η Βρετανική Εγκυκλοπαίδεια έχει αποδώσει τον εξής ορισμό,

Επαυξημένη Πραγματικότητα στον προγραμματισμό των υπολογιστών είναι μια διαδικασία συνδυασμού ή επαύξησης βίντεο ή φωτογραφικών οθονών με επικάλυψη των εικόνων με χρήσιμα δεδομένα, που δημιουργούνται από τον υπολογιστή. Η επαυξημένη πραγματικότητα είναι μια προβολή πληροφοριών σε πραγματικό χρόνο, που παρατίθενται σε μια άποψη του πραγματικού χρόνου (Peddie Jon, 2017: 20).

Σύμφωνα με την κα. Τσιαφάκη, η τεχνολογία της επαυξημένης πραγματικότητας πέρα από την τοποθέτηση στον πραγματικό χώρο, χρησιμοποιείται «για να επαυξήσει το φυσικό περιβάλλον με συνθετική πληροφορία (κείμενο, πολυμεσικό υλικό) κατά την επίσκεψη σε έναν χώρο» (Tsiafaki et al., 2022b: 136). Τα συστήματα επαυξημένης πραγματικότητας αλλάζουν ριζικά τον τρόπο, με τον οποίο οι επισκέπτες αντιλαμβάνονται τους χώρους της πολιτισμικής κληρονομιάς. Το σύστημα, το οποίο δεν προϋποθέτει εμπειρική γνώση της τεχνολογίας, καθοδηγεί τον χρήστη μέσω του ιστότοπου και του παρέχει επιπρόσθετες πληροφορίες. Επιπλέον, είναι πολύ σημαντικό να αναφερθεί, ότι η επαυξημένη πραγματικότητα μπορεί μέσω της χρήσης τρισδιάστατων μοντέλων, να διαφυλάξει αρχαιολογικούς χώρους που δε διασώζονται και είναι κλειστοί για το *ευρύ κοινό*, αλλά και να επιτρέψει με τον τρόπο αυτό την εικονική «επαναλειτουργία» τους. Συνεπώς, έχει χαρακτήρα ψυχαγωγικό με τον εκπαιδευτικό. Τέλος, βοηθά στον υπέρτατο βαθμό την έρευνα των επιστημόνων, καθώς προσφέρονται νέοι τρόποι παρουσίασης των ευρημάτων τόσο στην επιστημονική κοινότητα, όσο και στο *ευρύ κοινό* (Wolfenstetter, 2007: 2-3, 12-15).

Διάφορα πολυμέσα έχουν αναπτυχθεί με στόχο τη βελτίωση της εμπειρίας του χρήστη (Tsiafaki et al., 2022b: 136). Στο πλαίσιο αυτό ποικίλες τεχνολογίες χρησιμοποιούνται για την απόδοση της επαυξημένης πραγματικότητας, συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων οπτικής προβολής, οθονών, φορητών συσκευών, ακόμη και συστημάτων απεικόνισης, που φοριούνται στον επισκέπτη με τη μορφή γυαλιών ή κράνων (Peddie Jon, 2017: 29). Η χρήση των μέσων αυτών σε συνδυασμό με τον εντοπισμό θέσης του χρήστη μέσω GPS και beacons, παρέχει τη δυνατότητα εμφάνισης ψηφιακών πληροφοριών στην οθόνη (Tsiafaki et al., 2022b: 136). Συνοπτικά, η εφαρμογή της επαυξημένης πραγματικότητας, αποτελείται είτε από «μεμονωμένα και επαυξημένα σημεία προβολής (όπως τερματικά εικονικής βιτρίνας VS ή περίπτερα AR), είτε από πολύπλοκα συστήματα καθοδήγησης με συνεχή επαύξηση» (Wolfenstetter, 2007:12-13). Ιδιαίτερη αναφορά, σχετικά με τα εργαλεία επαυξημένης πραγματικότητας οφείλουμε, να κάνουμε για τις **φορητές συσκευές** και αυτό, καθώς χρησιμοποιούν πληθώρα τεχνολογιών. Μερικά παραδείγματα από την χρήση των τεχνολογιών αυτών είναι: οι οθόνες/ συσκευές προβολής, οι αισθητήρες (κίνησης, ανύψωσης, ματιών), συστήματα ήχου (μικρόφωνα και ηχεία), συστήματα αναγνώρισης και κατηγοριοποίησης αντικειμένων και η ασύρματη επικοινωνία (Peddie Jon, 2017a: 29).

Η επαυξημένη πραγματικότητα έχει επιτευχθεί σε διάφορα προγράμματα και εφαρμογές με τη βοήθεια και τη στήριξη της Ε.Ε. στον χώρο της αρχαιολογίας, με σκοπό να διεγείρει τη σκέψη των ανθρώπων σχετικά την προέλευσή τους. Βλέπουμε λοιπόν, να εφαρμόζονται όλες οι δυνατότητες της επαυξημένης πραγματικότητας μέσω δύο ολιστικών προγραμμάτων, του *ARCHAEOGUIDE* και του *LIFEPLUS*. Στο πρώτο, ως χώρος ενδιαφέροντος έχει επιλεγεί το *γυμναστήριον της αρχαίας Ολυμπίας*, όπου κατά τη διάρκεια της περιήγησης οι επισκέπτες εφοδιάζονται έναν ελαφρύ μικρό υπολογιστή συνδεδεμένο με HDM με μια πρόσθετη κάμερα. Όλα τα δεδομένα του περιεχομένου αποθηκεύονται σε μια βάση δεδομένων, σε έναν κεντρικό διακομιστή. Έτσι, επιτρέπεται στους επισκέπτες να επεξεργάζονται το περιεχόμενο των πολυμέσων ή να προσθέτουν νέα μέσα στη βάση αυτή. Από την άλλη πλευρά, το *LIFEPLUS* παρέχει ακόμη περαιτέρω δυνατότητες, καθώς χρησιμοποιείται τόσο σε εσωτερικό, όσο σε εξωτερικό χώρο. Το λογισμικό του αποτελείται από έναν οδηγό AR, υπεύθυνο για τη συνεχή καθοδήγηση και έναν προσομοιωτή AR, υπεύθυνο για την αφήγηση και την απεικόνιση των AR σκηνών (Wolfenstetter, 2007: 14).

Συμπερασματικά, η χρήση της τεχνολογίας AR, παρά το υψηλό κόστος που απαιτεί ο ειδικός εξοπλισμός της, προσφέρει εύκολη προσβασιμότητα και πληθώρα πληροφοριών, καθιστώντας ακόμη πιο απλή την εκμάθηση της ιστορίας και της πολιτισμικής κληρονομιάς στο *ευρύ κοινό*. Ακόμη ένα πλεονέκτημα, αποτελεί η δυνατότητα ενσωμάτωσης της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και των πολύμεσικών υλικών σε ένα σύστημα δεδομένων, που διασφαλίζει την επαναχρησιμοποίηση και διατήρηση του υπάρχοντος υλικού σε ψηφιακή μορφή (Peddie Jon, 2017b; Wolfenstetter, 2007:15).

Τέλος, όσον αφορά την κατηγορία της *μικτής πραγματικότητας*, αυτή σχετίζεται με τη συνύπαρξη δύο περιβαλλόντων ταυτόχρονα, του εικονικού και του πραγματικού. Μερικές φορές την εντοπίζουμε και με τον όρο «*Υβριδική Πραγματικότητα*». Ο χρήστης μπορεί να περιηγηθεί στον πραγματικό κόσμο μέσα σε ένα εικονικό περιβάλλον (Peddie Jon, 2017a: 23). Για να αποκτηθεί αυτή η εμπειρία από τον χρήστη, θα πρέπει ο ίδιος να «διατηρηθεί» με συνέπεια στον χώρο, τη θέση, τον προσανατολισμό και το μέγεθος των ολογραμμάτων. Το μέγεθος θα πρέπει, να ανανεώνεται και να ενημερώνεται, προσφέροντας την ψευδαίσθηση, ότι τα αντικείμενα είναι πραγματικά. Κατά την χρήση της μικτής πραγματικότητας (Milgram Paul, 2017: 2), ο χρήστης κινείται και περιστρέφεται στον χώρο και η σκηνή γίνεται αντιληπτή από διαφορετική οπτική γωνία, προδίνοντας το *αίσθημα της βύθισης* (Paragiannakis et al., 2018: 6). Ο προσανατολισμός, η θέση και το μέγεθος των αντικειμένων αλλάζουν, καθώς ο χρήστης κινείται στον χώρο. Δύο είναι οι βασικές τεχνικές για την τοποθέτηση των ολογραμμάτων, (α) *βάσει δείκτη* και (β) *βάσει τοποθεσίας*. Ωστόσο, η χρήση τους έχει σχεδιαστεί με σκοπό να εφαρμοστεί σε εσωτερικούς χώρους (Fogliaroni, 1994: 15-16).

Είναι πολύ σημαντικό να αναφερθεί, ότι η μικτή πραγματικότητα εφαρμόζεται σε αρχαιολογικούς χώρους. Πρώτο βήμα πριν την έναρξη της ανασκαφής είναι η χαρτογράφηση του χώρου με την χρήση *τοπογραφικού εξοπλισμού GNSS/GPS* για την οριοθέτηση της ανασκαφής. Επιπροσθέτως, χρησιμοποιείται το *ραντάρ διείσδυσης εδάφους (GPR)* για την ανίχνευση υπογείων

τεχνουργημάτων και τη δημιουργία στρωματογραφίας. Κατά τη διάρκεια της ανασκαφής οι αρχαιολόγοι παραθέτουν υπόγειες χαρτογραφήσεις, με σκοπό να χαρακτηρίσουν το βαθμό δυσκολίας της ανασκαφικής διαδικασίας. Η εφαρμογή της μικτής πραγματικότητας εξωτερικού χώρου είναι ικανή να δείξει, σε πραγματικό χρόνο σε τρισδιάστατη μορφή τα υπόγεια χαρακτηριστικά και ενδεχομένως να επιταχύνει την ανασκαφική και ερευνητική διαδικασία, καθιστώντας την πιο απλή (Fogliaroni, 1994: 18).

Για να δημιουργήσουμε το σύστημα της μικτής πραγματικότητας πρέπει να αντικαταστήσουμε «την ανοιχτή προβολή του πραγματικού κόσμου» με γυαλιά επαυξημένης πραγματικότητας ή με κράνος με προβολή κάμερας. Μερικά παραδείγματα μικτής πραγματικότητας αποτελούν τα λεγόμενα Hololens και το Magic System της Canon (Peddie Jon, 2017a: 23).

2.1.3. Διαδικτυακές εφαρμογές, Ιστοσελίδες και Ηλεκτρονικοί χάρτες

Οι **διαδικτυακές εφαρμογές**, οι **ιστοσελίδες** και οι **χάρτες** συμπεριλαμβάνονται στην τελευταία κατηγορία των νέων τεχνολογιών, που χρησιμοποιούμε με σκοπό την προώθηση της *δημόσιας αρχαιολογίας* και κατ' επέκταση την ανάδειξη της πολιτισμικής μας κληρονομιάς. Από τη μία πλευρά οι διαδικτυακές εφαρμογές παρέχουν τη δυνατότητα πρόσβασης στον δια-δραστικό και ψηφιακό κόσμο των μνημείων και σημείων πολιτιστικού ενδιαφέροντος και από την άλλη οι ιστοσελίδες και οι διαδικτυακοί χάρτες συμβάλλουν καίρια στην προβολή και προώθηση των σημείων ενδιαφέροντος στον παγκόσμιο ιστό. Συνεπώς, οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία αποκτούν μεγάλη αναγνωσιμότητα ανά τον κόσμο, λόγω της εύκολης πρόσβασης του *κοινού* στο διαδίκτυο και ό, τι απαρτίζει αυτό (Tsiafaki et al., 2022b: 134 και 139). Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στους ψηφιακούς χάρτες, μιας και παρέχουν τη δυνατότητα προβολής ποικίλων σημείων ενδιαφέροντος. Καθένα από τα σημεία ενδιαφέροντος μπορούν να έχουν τα δικά τους, μοναδικά χαρακτηριστικά, όπως ο «η έκταση, η προβολή, ο χρωματισμός, το πρόσθετο πολυμεσικό υλικό, παραπομπές, υπερ-σύνδεσμοι», ενώ ταυτόχρονα το υλικό τους αυτό μπορεί να αναθεωρείται και να ανανεώνεται σε συνεχή βάση (Koussoulakou, 2019).

Πιο συγκεκριμένα, το θέμα της ψηφιακής αποτύπωσης της χαρτογραφικής κληρονομιάς στην Ελλάδα είναι αποτέλεσμα συνδυασμένων προσπαθειών, μεταξύ του ελληνικού κράτους και των λεγόμενων «Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών». Η δραστηριότητα των σχολών αυτών ξεκίνησε ήδη από τα μέσα του 19^ο αι. .Το θετικό αποτέλεσμα της χρήσης των ψηφιακών χαρτών είναι, ότι λόγω της μεταφοράς των χαρτών σε ψηφιακή μορφή, που την καθιστά προσβάσιμη και διαθέσιμη στο κοινό μέσω του διαδικτύου, γίνεται εφικτή η δυνατότητα συγκέντρωσης «του αρχικά κατακερματισμένου και διάχυτου υλικού της αρχαιολογικής χαρτογράφησης». Με σκοπό να γίνει ακόμη πιο ελκυστική και αποτελεσματική η ενσωμάτωση του αρχαιολογικού και χαρτογραφικού υλικού, προτείνεται ο σχεδιασμός ενός ψηφιακού περιβάλλοντος ή αλλιώς μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας. Μία από τις πιο δημοφιλείς, ψηφιακές πλατφόρμες είναι αυτές των χαρτών Google Map και Google Earth, οι οποίες επιτελούν διπλό σκοπό. Πρωτίστως, να εμφανιστεί ο αρχαιολογικός χάρτης σε παγκόσμια-διαδικτυακή πλατφόρμα και κλίμακα και δευτερευόντως, να παραχθεί καλύτερη και σφαιρικότερη εποπτεία του ψηφιακού και χαρτογραφικού υλικού (Koussoulakou et al., 2011: 152-153). Στα πλαίσια της ψηφιακής χαρτογραφικής αποτύπωσης θα μπορούσε κάλλιστα να αναφερθεί και η λεγόμενη *κινηματογραφική χαρτογραφία*, η οποία μέσω της δημιουργίας βίντεο μπορεί να αποτυπώσει σε διαφορετικούς χρόνους, την εξέλιξη των αρχαιολογικών καταλοίπων (Μαλαπέδας, 2021: 515).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα χρήσης των προαναφερθέντων τεχνολογιών συλλογικά αποτελεί το ερευνητικό πρόγραμμα *InterArch του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου*, στα πλαίσια της δράσης «ΕΡΕΥΝΩ-ΔΗΜΙΟΥΡΓΩ-ΚΑΙΝΟΤΟΜΩ». Το πρόγραμμα αυτό ξεκινά το Σεπτέμβριο του 2020 και περιλαμβάνει τη μελέτη και τον σχεδιασμό συστημάτων ψηφιακής περιήγησης σε αρχαιολογικούς χώρους, ενσωματώνοντας και τεχνολογίες που αναφέρθηκαν στην υπο-ενότητα 2.1.2., αυτές της εικονικής και της επαυξημένης πραγματικότητας. Κύριος στόχος, μέσω της ψηφιακής αποτύπωσης της Αρχαίας Μεσσήνης είναι: (α) να διερευνηθούν τα ψηφιακά εργαλεία και συστήματα οργάνωσης του πληροφοριακού υλικού και (β) να αναδειχθούν οι πολιτιστικές συλλογές, τα υλικά και άυλα, ιστορικά τεκμήρια, καθιστώντας αναγκαία τη διασύνδεσή της στον

Παγκόσμιο Ιστό (Μαϊστρου, 2021: 544-546). Ακόμη ένα παράδειγμα διαδικτυακής εφαρμογής σε συνδυασμό με την χρήση ιστοσελίδας και ψηφιακού χάρτη, αποτελεί το myEleusis. Η πλατφόρμα αυτή συνδυάζει και αξιοποιεί δημιουργικά τόσο τη διεθνή, όσο και την εθνική εμπειρία με έργα προσανατολισμένα τόσο στην αρχαιολογική κοινότητα, όσο στο απλό κοινό. Αποζητά την προσέλκυση του και στοχεύει πάντα την ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου του «ιερού της Ελευσίνας» (Tsiafaki et al., 2022b: 139, UNESCO και World Heritage List & ODYSSEUS). Τέλος, ένα παράδειγμα κινηματογραφικής χαρτογράφησης αποτελεί η ψηφιακή αποτύπωση της πολεοδομικής εξέλιξης της πόλης της Πύλου (Μαλαπέρδας, 2021: 515).

Συνοπτικά, κατανοούμε ότι οι εφαρμογές και τα μέσα αυτά υποβοηθούν στην επεξεργασία των ανασκαφικών δεδομένων με την χρήση κατάλληλων μοντέλων αναπαράστασης της πληροφορίας και επιτρέπουν την διεκπεραίωση πιο σύνθετων καταγραφών, αλλά και την ταυτόχρονη δημοσιοποίηση συλλογών μέσω της ψηφιοποίησής τους. Όλα αυτά υλοποιούνται με τρόπο συμβατό, επιτάσσοντας την ένταξή τους στον παγκόσμιο ιστό και καθιστώντας τα δεδομένα επεξεργάσιμα τόσο από τους ανθρώπους, όσο και από τα υπολογιστικά συστήματα (Μαϊστρου, 2021: 146).

2.2. Εκπαιδευτικά προγράμματα

Είναι γνωστό, ότι η ποιότητα και το είδος της εκπαίδευσης που προσφέρει μια κοινωνία, αποτελεί τον πιο κρίσιμο δείκτη του πολιτισμικού της επιπέδου. Για τον συγκεκριμένο λόγο, ο πολιτισμός κατά βάση, ορίζεται από την εκπαίδευση και διαχέεται ως έννοια στην κοινωνία μέσω αυτής (Παναγιωτόπουλος, 2008: 118). Συνεπώς, ο πολιτισμός και η εκπαίδευση αποτελούν έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες και αλληλεξαρτώμενες, μέσα σε ένα περιβάλλον που αναπτύσσεται ο υγιής διάλογος (Hertzfield, 1998: 21). Ο πολιτισμός μεταδίδεται από γενιά σε γενιά μέσα από αυτή τη διαδικασία της μάθησης και της διδασκαλίας, εξουδετερώνοντας τη δράση των «κοινωνικών παραγόντων» της πολιτισμικής και πολιτιστικής ανισότητας (Τσιπλητάρης, 1998: 112).

Μια βασική έννοια που ενώνει τον σπουδαίο όρο του πολιτισμού με την εκπαίδευση αποτελεί η έννοια και η λειτουργία της *Πολιτιστικής Εκπαίδευσης*. Υπό το πρίσμα της εντάσσονται όλα τα εκπαιδευτικά προγράμματα, που έχουν στόχο να προωθήσουν την ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς και κατ' επέκταση να ενισχύσουν το επίπεδο της αποτελεσματικότητας της *δημόσιας αρχαιολογίας*. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα καλλιεργούν τη γνώση για τον πολιτισμό, ενισχύουν τον κοινωνικό χαρακτήρα, επεκτείνουν και ενδυναμώνουν τις δεξιότητες και ικανότητες, που σχετίζονται με το συναίσθημα της συλλογικότητας και της γνώσης για την πολιτιστική κληρονομιά. Οι συμμετέχοντες σε μια τέτοια εκπαιδευτική διαδικασία προέρχονται από διάφορες κοινωνικές τάξεις, ενώ η επιτυχής οργάνωση των επιμέρους προγραμμάτων οφείλει να καθορίζεται από τέσσερις βασικούς παράγοντες: (α) να υπάρχει *ενορατική διάσταση*, που αφορά αυτούς που σχεδιάζουν τα προγράμματα αυτά, καθώς και τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς και συμμετέχοντες, (β) να υπάρχει *διάσταση της γνώσης ή της πληροφορίας* από αυτούς που διοργανώνουν τα προγράμματα, (γ) να υπάρχει *διάσταση επικοινωνίας*, που σχετίζεται με αυτούς που σχεδιάζουν, αλληλεπιδρούν και συμμετέχουν στα προγράμματα μέσα σε ένα διαπολιτισμικό περιβάλλον, αναδεικνύοντας τη διαφορετικότητα, κοινωνική ή φυλετική και (δ) να υπάρχει *διάσταση που συσχετίζεται με το αίσθημα της κοινωνικότητας*, σχετικά με τη δυνατότητα

απορρόφησης πόρων και διερεύνησης δικτύου μέσω δημοσίων σχέσεων, που απαιτεί η οργάνωση ενός τέτοιου εκπαιδευτικού προγράμματος (Finkelstein, Pichert, Mahoney & Barry , 2006: 10-20).

Είναι χαρακτηριστικό, ότι η εκπαίδευση και τα εκπαιδευτικά προγράμματα μέσα σε έναν αρχαιολογικό χώρο αναδεικνύουν τα προβλήματα που χαρακτηρίζουν τα περιβάλλοντα αυτά και η αναδρομή στο παρελθόν, μπορεί να επιφέρει δράσεις και λύσεις για την προστασία τους (Μπακιρτζής, 2004). Έτσι, από το 1980 τίθεται το αίτημα του «ανοίγματος» των αρχαιολογικών χώρων στην κοινωνία, αναζητώντας τρόπους επικοινωνίας και μετάδοσης της ιστορικής και πολιτισμικής γνώσης με τους πολίτες (ICOMOS, 2015). Για τον εξής λόγο, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στα προγράμματα *Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης*, σε μια προσπάθεια ερμηνείας και κατανόησης των αλλαγών που συνέβησαν στα αρχαία μνημεία κατά την πάροδο του χρόνου (Γεωργόπουλος, 2006). Η εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία, ως μια βιωματική διαδικασία εντός των αρχαιολογικών χώρων, αναπτύσσει και καλλιεργεί την «ιδιότητα του πολίτη». Στα πλαίσια ανάδειξης της πολιτισμικής κληρονομιάς και δι-επαφής αρχαιολόγων-κοινού, πραγματοποιούνται δράσεις και συναντήσεις με τοπικούς φορείς, θεσμικά όργανα, ομάδες επιστημόνων, πανεπιστημιακά ιδρύματα και πολιτιστικούς ή και καλλιτεχνικούς φορείς. Οι εκπαιδευόμενοι ενημερώνονται για τις δράσεις των φορέων, με σκοπό να ευαισθητοποιηθούν και να κατανοήσουν από πολύ νωρίς την καθοριστική συμβολή των πολιτών, για την προστασία και την ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς (Χουρμουζιάδης, 2006).

Τα παραδείγματα εφαρμογής εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε αρχαιολογικούς χώρους ποικίλλουν. Ένα πολύ χαρακτηριστικό πρόγραμμα, αφορά το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της *Ακρόπολης των Αθηνών*. Από το 1997 ο αρχαιολογικός της χώρος αρχίζει να ανταποκρίνεται στα αιτήματα ατόμων με κινητικές δυσκολίες και κυρίως ατόμων με προβλήματα όρασης. Επετράπη η ψηλάφηση και η αφή των εκθεμάτων, ενώ την άνοιξη του 1998 πραγματοποιήθηκε και η πρώτη οργανωμένη άνοδος στον βράχο από τον Φάρο Τυφλών της Ελλάδος (Γεωργακά και Γαβαλάς, 2015: 237-251). Στόχος των επισκέψεων αυτών είναι η ενσωμάτωση των ευάλωτων κοινωνικών

ομάδων στην κοινωνία (Βλάχου, 2011: 158), ενώ ταυτόχρονα δημιουργούνται δίκτυα συνεργασίας και επικοινωνίας με φορείς και σχολεία της Περιφέρειας. Παράδειγμα αποτελεί η συνεργασία με ευρύτερες περιοχές της Αττικής, αλλά και της Σπάρτης, της Κομοτηνής, των Δελφών, και ακόμη των πανεπιστημίων της Liverpool και των Η.Π.Α. (Χατζηασλάνη, 2010: 158 και 162).

Τέλος, ακόμη ένα παράδειγμα αποτελεί και η *Ακρόπολη της Ρόδου*, όπου μέσω των προγραμμάτων παρατήρησης αντικειμένων, διαμορφώνονται στάσεις και συμπεριφορές, που σχετίζονται με το περιβάλλον της περιοχής και την ευαισθητοποίηση για το θέμα της προστασίας των μνημείων (Μαρκάτος και Παπαγεωργίου, 2004). Στα πλαίσια ενσωμάτωσης των στόχων που προωθεί η *Agenda30*, οι εκπαιδευόμενοι δύνανται να αποκτήσουν μια σειρά απλών και απαραίτητων γνώσεων. Οι γνώσεις αυτές σχετίζονται με το φυσικό περιβάλλον του χώρου, τον αρχαίο υλικό και άυλο πολιτισμό της Ρόδου και με την εξοικείωση με τις μορφές φθοράς, καθώς αποτελούν ιστορικά τεκμήρια στις επιφάνειες των μνημείων (Δεβεράκη και Πανταζής, 2016: 76-83).

Συμπερασματικά, όλα αυτά τα εκπαιδευτικά προγράμματα στοχεύουν πέρα από την καλύτερη επικοινωνία και δι-επαφή των αρχαιολόγων με το *ευρύ κοινό* στις εξής παραμέτρους. (1) Προάγουν τα δικαιώματα του πολίτη προσφέροντας πρόσβαση σε όλους, (2) αναγνωρίζουν την πολυπολιτισμική ποικιλία και διαφορετικότητα, ενώ επιπροσθέτως, (3) συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη και (4) ανάγουν διαστάσεις του βασικού θέματος της αρχαιολογίας σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

2.2.1. «Παιγνιοποίηση» και «Αφήγηση»

Τα περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα συνδέονται με το λεγόμενο *παιχνίδι*. Την έννοια αυτή τη συναντάμε πρώτη φορά τον 5^ο αι. π.Χ., στα έργα του Αριστοφάνη ως «άθυρμα» ή ως έναν τρόπο διασκέδασης τόσο των παιδιών, όσο και των ενηλίκων (Δαράκη, 1994: 19-20). Για τους αρχαίους Έλληνες το παιχνίδι κατέχει σημαντική θέση στην κοινωνία, καθώς υπερασπίζονται ότι όπως το παιδί μαθαίνει από μικρή ηλικία να τηρεί τους κανόνες των ομαδικών παιχνιδιών, έτσι θα σέβεται και μετ' έπειτα τους νόμους της κοινωνίας (Κασσωτάκη, Αβραμίδης, 2015: 12). Από την άλλη πλευρά ο Πλάτωνας θεωρεί ότι το παιχνίδι ως μορφή εκγύμνασης των νέων, αποτελεί τον προάγγελο εκγύμνασης για σοβαρότερες καταστάσεις, που θα αντιμετωπίσει αργότερα στη ζωή (Χουζίνγκα, 1989: 1-2).

Το παιχνίδι αυτό αναπτύσσεται στους αρχαιολογικούς χώρους με την χρήση της «*παιγνιοποίησης*» (gamification) και της «*ψηφιακής αφήγησης*» (digital storytelling). Ως «*παιγνιοποίηση*» ορίζεται η τεχνική στην οποία εισάγονται στοιχεία παιχνιδιού σε καταστάσεις, που ο χρήστης βρίσκεται εκτός από το περιβάλλον ενός παιχνιδιού, με σκοπό να τροφοδοτηθεί η εμπλοκή του (Zicherman & Cunningham, 2011). Από την άλλη πλευρά η «*ψηφιακή αφήγηση*» αποτελεί μια εξίσου αποτελεσματική μέθοδο διδασκαλίας και εκπαίδευσης για τους διδάσκοντες, καθώς είναι μια μέθοδος που δεν απαιτεί ιδιαίτερη τεχνογνωσία (Robin, 2006). Συγκεκριμένα, με βάση την ιδιαίτερη σχέση του ανθρώπου και της επικοινωνίας, δημιουργούνται ιστορικο-κεντρικές προσεγγίσεις για την «*επαυξημένη παρουσίαση*» του αρχαιολογικού χώρου ή μνημείου με βιωματικό και εναλλακτικό τρόπο. Απώτερος σκοπός είναι η ψυχαγωγία του χρήστη, ο οποίος μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να συμβάλει και στην εξέλιξη της ιστορίας (Katifori et al., 2018: 1).

Η παιγνιοποίηση εφαρμόζεται στον αρχαιολογικό χώρο της Venosa. Η μικρή εταιρεία της Effenove srls, εξειδικευμένη στα οπτικά εφέ και σε 3D αναπαραστάσεις, αναλαμβάνει το 2018, έτος πολιτισμικής κληρονομιάς σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ε.Ε., τη δημιουργία ενός παιχνιδιού επαυξημένης πραγματικότητας για Android και iOS. Το

παιχνίδι επικεντρώνεται στην ιστορία του αρχαιολογικού χώρου της Venosa, μιας αρχαίας, ρωμαϊκής αποικίας. Οι χρήστες παίζουν το παιχνίδι με την άφιξή τους στον αρχαιολογικό χώρο και με την χρήση των προσωπικών τους φορητών συσκευών (Scioscia, 2018: 87). Ακόμη ένα ξεχωριστό παράδειγμα αποτελεί και το εξατομικευμένο παιχνίδι για την Αρχαία Αγορά της Αθήνας, όπου σκοπός είναι να βοηθήσει ανθρώπους μη ειδικούς, να αποκτήσουν μια απλή γνώση για την αρχαία αγορά της Αθήνας και των μνημείων της. Για την ανάπτυξη του παιχνιδιού χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό Unity 3D, ενώ το σενάριο του παιχνιδιού περιλαμβάνει εικονικές περιηγήσεις στην περιοχή σε διαφορετικές, χρονολογικές περιόδους και ένα απλό παιχνίδι ερωτήσεων (Kontogianni & Georgopoulos, 2015: 1). Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι η ψηφιακή αφήγηση αποτελεί τον κεντρικό πυρήνα στον αφηγηματικό χάρτη με τίτλο «Το βασίλειο του χαλκού» την προσπάθεια έρευνας των αρχαιολόγων, σχετικά με την Εποχή του Χαλκού, στη θέση Faynan της Ιορδανίας (Howland, 2021).

2.3. Συμπεράσματα εφαρμογής μεθόδων

Όλες οι μέθοδοι, που σκοπό έχουν την προώθηση της *δημόσιας αρχαιολογίας*, οφείλουν να κινηθούν στους εξής βασικούς άξονες. Πρωτίστως, είναι πολύ σημαντικό οι συζητήσεις αυτές να επεκταθούν και εκτός των αγγλόφωνων περιοχών, μιας και οι συζητήσεις σχετικά με τη διαχείριση και την ψηφιοποίηση της *δημόσιας αρχαιολογίας* περιοριζόταν μέχρι πρότινος, σε περιοχές όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Βόρεια Αμερική και την Αυστραλία. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να τεθεί σε προτεραιότητα η εμβάθυνση στη γνώση των τεχνολογικών μέσων, ώστε να μη βασίζονται οι διαχειριστές στην αποκλειστική εμπειρική τους ενασχόληση με τα νέα τεχνολογικά εργαλεία (Bonacchi, 2022: 84).

Είναι γνωστό, ότι οι πολιτιστικοί οργανισμοί και φορείς επηρεάζονται ποικιλοτρόπως από το ψηφιακό περιβάλλον, που διαμορφώνεται μέσω της χρήσης όλων των τεχνολογικών μέσων που προαναφέρθηκαν και επιλέγουν κατ' αυτόν τον τρόπο, επικοινωνιακές στρατηγικές προσέγγισης για την περαιτέρω προσέλκυση του ευρύτερου *κοινού*. Οι οργανισμοί στοχεύοντας στην αύξηση της φυσικής επισκεψιμότητας του *κοινού*, χρησιμοποιούν δια-δραστικά περιβάλλοντα και παρέχουν την πληροφόρηση «προσωποποιημένη», μέσω του διαδικτύου ή των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης (Σηφάκη et al., 2021: 238). Σύμφωνα με τον Τιβέριο, η συμβολή των θετικών επιστημών με την χρήση της νέας τεχνολογίας, στον τομέα της αρχαιολογίας είναι «πασιφανής» και ιδιαίτερα «γόνιμη». Η αρχαιολογία με τις νέες τεχνολογίες συναντιούνται στον τομέα της ανασκαφής, της μελέτης και της δημοσίευσης των αρχαιολογικών καταλοίπων, της συντήρησης, της αποκατάστασης, της αναστήλωσης των αρχαιολογικών μνημείων, καθώς και στους τομείς αξιοποίησης και οργάνωσης των αρχαιολογικών χώρων και μουσείων, όπως και στον τομέα της αρχαιολογικής εκπαίδευσης. Τονίζεται επιπλέον, ότι για τον αρχαιολόγο είναι φυσικά αδύνατο να «διαβάσει» σωστά, χωρίς την χρήση των τεχνολογικών μέσων μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, να κατανοήσει και να ερμηνεύσει όλα τα «στοιχεία» και όλα τα ευρήματα σε ένα αρχαιολογικό στρώμα, το οποίο ταυτόχρονα με την «ανάγνωσή» του αφαιρείται και εξαφανίζεται (Τιβέριος, 2010: 103-105). Όσον αφορά τα εκπαιδευτικά προγράμματα,

χαρακτηριστικά είναι αυτά που σχετίζονται με την παιγνιοποίηση και την ψηφιακή αφήγηση. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα στοχεύουν στην ευαισθητοποίηση του *κοινού* για την πολιτισμική κληρονομιά και τον φυσικό πλούτο, αλλά ταυτόχρονα αποκοπούν και στην εξάλειψη των κοινωνικών και φυλετικών ανισοτήτων.

Οι ψηφιακές μέθοδοι και τα εκπαιδευτικά προγράμματα με τη σωστή χρήση και διαχείρισή τους, επιτρέπουν τη δημιουργία και την επισύναψη νέων συνεργασιών και επισφραγίζουν τη συμμετοχικότητα από το *ευρύ κοινό*. Όλα αυτά προωθούνται και εξελίσσονται βάσει των δημοσίων σχέσεων, που αναπτύσσονται από τους οργανισμούς και τους φορείς. Αυτές οι δημόσιες σχέσεις οδηγούν και στην ανάλογη απορρόφηση πόρων, διαθέσιμων προς τους αρχαιολόγους και τα πολιτιστικά ιδρύματα. Συμπερασματικά, οφείλουμε να αναφέρουμε ότι τα μέσα αυτά λειτουργούν καθαρά συμπληρωματικά για την αρχαιολογική γνώση, με απώτερο σκοπό την προσέγκυση του *κοινού*. Δεν αποτελούν βασικό εργαλείο τεκμηρίωσης και ερμηνείας του αρχαιολογικού υλικού και δε μπορούν να παρέχουν «στείρα» την αρχαιολογική και επιστημονική πληροφορία. Τέλος, είναι γεγονός ότι οι αρχαιολόγοι τα τελευταία χρόνια έρχονται αντιμέτωποι με την παραπληροφόρηση και «αλλοίωση» των επιστημονικών, αρχαιολογικών γνώσεων, που μπορεί να προέρχονται από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, λόγω της ελεύθερης πρόσβασης στο ευρύτερο *κοινό* (Bonacchi, 2022: 85).

3^ο Κεφάλαιο

Δημόσια Αρχαιολογία στον Ελλαδικό Χώρο

3.1. Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Δημόσια Αρχαιολογία στην Ελλάδα

Η Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς αποτελεί έναν επιστημονικό κλάδο, ο οποίος εμπεριέχει όλες τις πεποιθήσεις μας για τον υλικό και άυλο πολιτισμικό πλούτο, αλλά και τις αποφάσεις που λαμβάνουμε σχετικά με τη διάσωση και συντήρηση των μνημείων πολιτισμού. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η απόλυτη τεκμηρίωση των πολιτιστικών αγαθών, μέσω της πολύ-επίπεδης έρευνας των κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών ζητημάτων, αλλά και της επεξεργασίας των πολιτιστικών και κοινωνικών αξιών. Είναι πολύ σημαντικό να αναφερθεί, ότι η διαχείριση του πολιτισμού στην Ελλάδα ασκείται από την Εθνική Αρχαιολογική Υπηρεσία με τις κατά τόπους αρμόδιες Εφορείες Αρχαιοτήτων, οι οποίες διοικητικά υπάγονται στο Υπουργείο Πολιτισμού. Επιπλέον, μερίδιο στη διαμόρφωση της πολιτιστικής πολιτικής έχει και το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (Λεκάκης, 2016: 116).

Ιστορικά στην Ελλάδα το πνεύμα συνεργασίας και διαμόρφωσης μιας κοινής πολιτιστικής πολιτικής επικρατεί μετά τη λήξη των δύο Παγκοσμίων Πολέμων (Βλίζος, Πάντζου 2021: 21-22). Πρωτύτερα, γίνονται ανά χρονολογικές περιόδους πολύ σημαντικές και πρωτοποριακές προσπάθειες για την προστασία της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Συγκεκριμένα, από την *Πρώτη Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου το 1821*, έως και τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, το 1832 προτείνονται από τις κατά τόπους κυβερνήσεις μέτρα και δράσεις για την προστασία των μνημείων. Το 1828 υπό τον Καποδίστρια λαμβάνονται τα πρώτα εθνικά μέτρα για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ το 1829 ιδρύεται το πρώτο Εθνικό Μουσείο- Ορφανοτροφείο

στην Αίγινα. Την περίοδο της *Αντιβασιλείας* δημοσιεύεται το πρώτο επίσημο κείμενο του κράτους (10/22 Μαΐου 1934) για την προστασία των αρχαιοτήτων, χαρακτηρίζοντάς τες ως «εθνικών κτήμα», ενώ στον ίδιο νόμο ολοκληρώνεται και η σύσταση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, υπαγόμενης στο Υπουργείο Πολιτισμού. Στα τέλη του 19^{ου} αι. και στις αρχές του 20^{ου} αι. έχουμε από τις πιο σημαντικές μεταρρυθμίσεις στον χώρο της πολιτιστικής κληρονομιάς, με την ίδρυση της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας το 1884 και της Εφορείας Χριστιανικών και Μεσαιωνικών Αρχαιοτήτων το 1910. Επιπροσθέτως, χαρακτηριστική είναι η έκδοση του νέου *αρχαιολογικού νόμου* (ν.2646/1899), για την προστασία μνημείων από την πρόωμη, χριστιανική έως και μεσαιωνική εποχή του ελληνισμού. Την περίοδο του *Μεσοπολέμου* εκδίδεται ο μακροβιότερος νόμος «Περί Αρχαιοτήτων» (ν.535/1932), ενώ το 1950 παρατηρούμε τις πρώτες προβλέψεις για την *προστασία νεότερων μνημείων* (ν.1469/1950). Επιπλέον, σημαντικό θεσμικό μέτρο αποτελεί η *αναθεώρηση του Συντάγματος το 1975*, σύμφωνα με την οποία καθιστά το κράτος υπόχρεο και τον πολίτη δικαιούχο για τη διαφύλαξη του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου της χώρας (Λεκάκης, 2016: 119-126 και Βλίζος, Πάντζου 2021: 21-26). Την ίδια χρονολογική περίοδο, κατά τη δεκαετία του '90, κάνει την εμφάνισή του και το διαδίκτυο με τα ηλεκτρονικά αρχεία Beazley και CVA, να πρωτοστατούν. Οι δύο αυτές βάσεις αποτελούν από τα πιο βασικά μέσα έντυπης συλλογής και διάσωσης αρχαιολογικών αντικειμένων και δεδομένων, κάνοντας πιο προσιτή την αρχαιολογική γνώση στο *ευρύ κοινό* (Tsiafaki, 2010: 93-94; Tsiafaki & Michailidou: 2015:37-39). Τέλος, ο νέος νόμος για την «προστασία αρχαιοτήτων και της εν γένει πολιτισμικής κληρονομιάς» (ν.3088/2002) χρησιμοποιεί κατ' εξαίρεση τον όρο *διαχείριση* και υπογραμμίζει κατ' αυτόν τον τρόπο τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς για το κοινωνικό σύνολο (Λεκάκης, Πάντζου 2021: 82).

Στα πλαίσια της προστασίας της πολιτισμικής κληρονομιάς και των αρχαιοτήτων αναπτύχθηκε ο ρόλος της *δημόσιας αρχαιολογίας* στην Ελλάδα. Η λειτουργικότητά της στον ελλαδικό χώρο,

«περιγράφει διαδικασίες, που διαμορφώνουν τη σχέση συγκεκριμένων ομάδων με την αρχαιολογία, τις αρχαιότητες και το παρελθόν» (Σακελλαριάδη, 2012)

Ωστόσο, ο τομέας της δημόσιας αρχαιολογίας δεν έχει εξελιχθεί ακόμη. Οι κυβερνώντες συνδέουν την προστασία των αρχαιοτήτων με την προστασία του ελληνικού έθνους και με την κλασική εποχή να διακρίνεται, ως βασικός παράγοντας θεμελίωσης της εθνικής ταυτότητας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο λειτουργούν τα μουσεία και η δημόσια εκπαίδευση, χωρίς να αφήνουν περιθώριο αναστοχασμού του κλάδου της αρχαιολογίας τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Το κράτος διαχειρίζεται και ελέγχει το αρχαιολογικό έργο εμποδίζοντας την επέκταση της αρχαιολογικής επιστήμης σε διεθνείς προσεγγίσεις (Πλάντζος, 2009: 94).

3.1.1. Συνθήκες στη σχέση της επιστήμης της αρχαιολογίας με το κοινό

Στην Ελλάδα επικρατεί χάσμα μεταξύ της αρχαιολογίας και του κοινού. Αυτό αποδίδεται κυρίως στην χαρακτηριστική *ιστορική ρήξη* της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας με την ελληνική κοινωνία. Η αρχαιολογική κοινότητα μετατρέπεται από «σωτήρας των μνημείων» σε «εχθρός του λαού», λόγω των σοβαρών πιέσεων που ασκούνται τόσο από τους απλούς πολίτες, που επικαλούνται το δημόσιο συμφέρον για την προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς, όσο και από τους πολιτικοοικονομικούς παράγοντες (Dommasnes & Γαλανίδου, 2012: 11). Η στενή σύνδεση του κράτους, των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και των ιδιωτικών εταιριών με τη λεγόμενη *πολιτιστική βιομηχανία* αποτελεί ακόμη έναν λόγο παραγκωνισμού του μη ειδικού κοινού και των τοπικών κοινωνιών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να εμποδίζουν τους αρχαιολόγους να λειτουργούν ανεξάρτητα και να παράγουν ιδέες, ακόμη και να συνδέσουν τη δουλειά τους με άλλους κλάδους του πολιτισμού και των δημόσιων συζητήσεων γύρω από αυτόν (Hamilakis, 1999).

Μέσα σε περιόδους πρωτοφανών κρίσεων, κυρίως αξιακών, τις οποίες βιώνει η ελληνική κοινωνία, η αρχαιολογική κοινότητα αρθρώνει τα τείχη της εσωστρέφειάς της και απομακρύνεται από τον ελληνικό λαό, αποκτώντας το προσωνύμιο του «διοκτήτη των μνημείων». Κατ' επέκταση το μη ειδικό κοινό, το οποίο αποτελεί και την πλειονότητα του ελληνικού λαού απορρίπτεται, καθώς δεν προσφέρεται καμία ευκαιρία εμπλοκής του στην αρχαιολογική διαδικασία. Παρά τους

νόμους που έχουν δημοσιευθεί χαρακτηρίζοντας όλες τις αρχαιότητες *εθνικών κτήμα* όλων των Ελλήνων, υπάρχει νομικό πλαίσιο που κατά βάση περιορίζει την πρόσβαση *μη ειδικών* σε αρχαιολογικούς χώρους (Schadla-Hall, 1999: 150 και Dommasnes & Γαλανίδου, 2012: 11).

Επιπροσθέτως, το γεγονός ότι η αρχαιολογία αποτελεί ένα κλειστό επάγγελμα, αυτό οδηγεί και σε ελλιπή στελέχωση των υπηρεσιών της. Το αποτέλεσμα είναι η μη ανταπόκριση των αναγκών εξυπηρέτησης των πολιτών και συνάμα ο περιορισμός της προστασίας των μνημείων. Ο διαχωρισμός δε, της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας σε τρεις διαφορετικές Εφορείες Αρχαιοτήτων συνεπάγεται με ποικίλες, χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες. Οι καθυστερήσεις που επακολουθούν σε περιπτώσεις όπως, εκδόσεις οικοδομικών αδειών φέρουν ως αποτέλεσμα, τη δυσφορία και ταλαιπωρία των πολιτών (Βλίζος και Πάντζου, 2021: 25 και Dommasnes & Γαλανίδου, 2012: 12).

Όσον αφορά το κομμάτι της *δημόσιας αρχαιολογίας* και της εκπαίδευσης παρατηρείται επίσης, ένα μεγάλο κενό και αυτό καθώς, αποτελεί ένα αντικείμενο που δεν έχει εισαχθεί στα προγράμματα σπουδών των ελληνικών πανεπιστημίων. Το αποτύπωμά της είναι περισσότερο διακριτό σε ερευνητικά έργα, είτε με τη μορφή μονογραφιών, είτε με τη μορφή πορισμάτων και διδακτορικών διατριβών. Αυτό λοιπόν, καθιστά πλέον ώριμο το αίτημα να αποτελέσει η *δημόσια αρχαιολογία*, αναπόσπαστο κομμάτι της αρχαιολογικής εκπαίδευσης εισάγοντάς την στα ελληνικά πανεπιστήμια, ως μάθημα κορμού (Dommasnes & Γαλανίδου, 2012: 13).

3.2.2. Προγράμματα και δράσεις *Δημόσιας Αρχαιολογίας* στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια σύνδεσης της αρχαιολογίας με το *μη ειδικό κοινό*, ώστε η αρχαιολογία να αποκτήσει έντονη παρουσία στη δημόσια σφαίρα. Το Υπουργείο Πολιτισμού, οι πολιτιστικοί φορείς, τα σωματεία και οι μεμονωμένοι αρχαιολόγοι, με σκοπό να αλληλεπιδράσουν με το μη επιστημονικό κοινό ακολουθούν μια σειρά από δραστηριότητες,

εμπλέκοντας την τοπική κοινωνία. Αυτές οι δραστηριότητες μπορεί να περιλαμβάνουν εκπαιδευτικά προγράμματα, ξεναγήσεις σε αρχαιολογικούς χώρους, δημοσιεύματα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, συνεδρίες, επιστημονικές δημοσιεύσεις, ηλεκτρονικές και έντυπες περιοδικές εκδόσεις και πολιτιστικές διαδρομές και εκδρομές.

Συγκεκριμένα, το Υπουργείο Πολιτισμού συμμετέχει και οργανώνει διάφορα προγράμματα ανάδειξης της πολιτισμικής κληρονομιάς. Η Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του **Υπουργείου Πολιτισμού** συμμετέχει σε ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως οι *Πράσινες Πολιτιστικές Διαδρομές*, και οι *Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Επιπλέον, σε συνεργασία με τις Εφορείες Αρχαιοτήτων οργανώνει διάφορες εκδηλώσεις περιλαμβάνοντας μουσικοθεατρικές παραστάσεις σε αρχαιολογικούς χώρους ή ακόμη και *βραδιές Πανσελήνου*, με τους αρχαιολογικούς χώρους να είναι ανοιχτοί προς το *ευρύ κοινό*. Επίσης, το πρόγραμμα «Αρχαιολόγοι και κοινωνία- το πολυσχιδές έργο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας», που διοργανώνεται από την Αρχαιολογική Υπηρεσία παρουσιάζει το έργο των αρχαιολόγων. Σκοπός είναι, να γνωρίσουν οι πολίτες τη δουλειά των αρχαιολόγων. Ακόμη και ο Σύλλογος Ελλήνων Αρχαιολόγων θέτει νέους στόχους για τη διάδοση της αρχαιολογικής γνώσης και την καλύτερη δι-επαφή του *κοινού* με τους ιστορικούς τόπους, αναδεικνύοντας τον εκπαιδευτικό ρόλο της αρχαιολογίας (Λεκάκης και Πάντζου, 2021: 89).

Σπουδαία είναι και η συμβολή **συλλογικών πρωτοβουλιών**. Σε αυτήν την κατηγορία εμφανίζονται οι δράσεις των Μη Κερδοσκοπικών Οργανισμών, των Πολιτιστικών Σωματείων και των Κινημάτων Πολιτών. Τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα των ανωτέρω κατ' αντιστοιχία αποτελούν τα εξής: (α) οι μη κυβερνητικές οργανώσεις MONUMENTA, με τα προγράμματα «Τοπικές κοινωνίες και μνημεία» και «Ανασκαφή και τοπική κοινωνία» (<https://www.monumenta.org/main>) και ΔΙΑΖΩΜΑ, με προγράμματα ανάδειξης αρχαιολογικών χώρων και πολιτιστικών διαδρομών, με έμφαση στα αρχαία θέατρα (<https://diazoma.gr/>) (β) το σωματείο «Εταιρεία Συμβούλων Διαχείρισης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (ΕΣΔΙΑΠΟΚ, 2020)

και (γ) τα κινήματα πολιτών, όπως το «Κίνημα πολιτών Φιλοπάππου» και «Ακαδημία Πλάτωνος» (Γίγκλα, 2018: 35-36 και Λεκάκης και Πάντζου 2021: 91).

Ωστόσο, σημαντική είναι και η συμβολή τόσο της **εκκλησίας** μέσω των αποκαταστάσεων σε μνημεία που έχει προβεί, όσο και της **τοπικής αυτοδιοίκησης** μέσω των συνεργασιών των αρμόδιων Εφορειών για τη συμμετοχή σε προγραμματικές συμβάσεις στα αρχαιολογικά έργα. Σε αυτό το σημείο, δε θα μπορούσαμε να παραλείψουμε τη λειτουργικότητα των **τουριστικών επιχειρήσεων**. Η δραστηριότητά τους εντοπίζεται σε διαφορετική κλίμακα, μέσω των συνεργασιών που διαμορφώνονται για την προώθηση του πολιτισμού, με τουριστικούς πράκτορες και γραφεία. Επίσης, προγράμματα και δράσεις με απώτερο σκοπό την ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς και την καλύτερη επικοινωνία της αρχαιολογίας με το μη *ειδικό κοινό* οργανώνονται και από **ιδιωτικά ιδρύματα**, όπως το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, αλλά και από τις ίδιες, τις **τοπικές κοινωνίες** με τη συμμετοχή διαφόρων τοπικών πολιτιστικών σχημάτων (Γρατσία και Λεκάκης 2007 και Λεκάκης και Πάντζου, 90-92).

Τέλος, μια ιδιαίτερη αναφορά για τη διάδοση της αρχαιολογικής πληροφορίας από τον επιστήμονα στο *κοινό* αξίζει να γίνει στον θεσμό των «Αρχαιολογικών Διαλόγων», που καθιερώθηκε το 2015 στην Ελλάδα, υπό τη μορφή ετήσιου συνεδρίου και στο περιοδικό «Αρχαιολογία και Τέχνες». Το τελευταίο ανέστειλε την έντυπη έκδοσή του και από το 2010 λειτουργεί σε διαδικτυακή μορφή στην ιστοσελίδα: <https://www.archaiologia.gr/>. Το πιο σημαντικό βήμα στον τομέα της *δημόσιας αρχαιολογίας* γίνεται με τη διοργάνωση του πρώτου συνεδρίου της *δημόσιας αρχαιολογίας* στην Ελλάδα τον Μάιο του 2017, στο πανεπιστήμιο της Κρήτης με τίτλο «Innovarch (Innovating Training Aims for the Public Archaeology)» (Dommasnes & Γαλανίδου, 2012 και Το πρώτο συνέδριο Δημόσιας Αρχαιολογίας στην Ελλάδα (archaiologia.gr)).

3.2. Έρευνα κοινού και αρχαιολογικοί χώροι

3.2.1. Ορισμός έρευνας κοινού

Τα τελευταία χρόνια, κυρίως τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες, παρατηρείται ένα προσανατολισμένο ενδιαφέρον στην αναγνώριση της κοινωνικής αξίας που προβάλλουν τα αρχαιολογικά μνημεία και κατάλοιπα σε όλα τα στάδια της αρχαιολογικής διαδικασίας (Sakellariadi, 2008: 323). Αυτός ο προσανατολισμένος τρόπος σκέψης ενισχύει τη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος αναστοχασμού της αρχαιολογικής επιστήμης, αναδεικνύοντας την ανάγκη συστημικής ενασχόλησης των επιστημόνων με τα κοινά. Οι βασικοί άξονες, στους οποίους βασίζεται η ενασχόληση αυτή αποτελούν: (α) η ηθικά και πολιτικά ορθή προσέγγιση και (β) οι απτές επιδιώξεις στο πεδίο ανασκαφής, όπως για παράδειγμα η συναίνεση και συμμετοχή των πολιτών καθ' όλη τη διάρκεια της αρχαιολογικής διαδικασίας, αλλά και της ανάδειξης της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (Merriman, 2004 και Okamura & Matsuda 2001).

Προς αυτήν την κατεύθυνση σκέψης βοηθά η συνεργασία των ελληνικών και ξένων πανεπιστημίων, η οποία καταδεικνύει νέες θεωρίες και μεθόδους στην Ελλάδα, στον τομέα της αρχαιολογίας και της ανασκαφής (Sakellariadi, 2008: 323). Εκτενέστερα, τα προγράμματα «Αρχαιολογία για το κοινό» χαρακτηρίζονται για την αμεσότητά τους στην έρευνα των πολιτιστικών δεδομένων και καταλοίπων, ενώ παράλληλα συνδυάζεται και η δημιουργική συνεργασία με τις ενδιαφερόμενες κοινότητες, τοπικές ή μη, ειδικές ή μη. Όπως έχουμε αναφέρει, είναι πολύ λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες οι τοπικές κοινότητες εμπλέκονται στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς λόγω της επικρατούσας νομοθεσίας, ωστόσο με τη βοήθεια της αρχαιολογικής-εθνογραφικής έρευνας¹ επιτυγχάνεται εξομάλυνση των σχέσεων των αρχαιολόγων

¹ Οικονόμου, 2016: 206 * Η μεθοδολογία της εθνογραφικής έρευνας αποτελεί και πάλι, τις πρόσφατες δεκαετίες '80 και '90, ένα δυναμικό πεδίο στη σύγχρονη λαο-εθνο-ανθρωπολογική έρευνα το οποίο τροφοδοτείται συνεχώς με νέα θεωρητικά ζητήματα όπως: η σχέση παρατηρητή-παρατηρούμενου, η εμική (emic) και ητική (etic) προσέγγιση, το διαζευκτικό σχήμα αντικειμενικότητα (objectivity) – υποκειμενικότητα (subjectivity), η «κατασκευή» της εντοπιότητας του ερευνητή (going native), η αυτοαναφορικότητα (self-reflexivity, self-consciousness) η σχέση «εαυτού» και άλλου

με τις τοπικές κοινότητες. Αυτό προϋποθέτει την ενασχόληση των αρχαιολόγων με την *έρευνα κοινού*, η οποία θα εξασφαλίσει το άνοιγμα της αρχαιολογικής επιστήμης προς το κοινό (Moshenska, 2017).

Στον χώρο των μουσείων *έρευνα κοινού* ορίζεται ως εξής:

Η ερευνητική διαδικασία, που έχει ως στόχο είτε την έρευνα των αντιλήψεων των επισκεπτών ή μη επισκεπτών ενός μουσείου ή μιας έκθεσης στα διάφορα ζητήματα, που αφορούν το μουσείο και τα προγράμματά του, είτε την αποτίμηση του αποτελέσματος κάποιας συγκεκριμένης έκθεσης ή άλλου μουσειακού προγράμματος» (Μπούνια, 2015: 149).

Κατ' αναλογία, θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τον ορισμό αυτό και στους αρχαιολογικούς χώρους, μιας και αποτελούν κομμάτι της πολιτισμικής κληρονομιάς και επιτελούν τους ίδιους σκοπούς με τους μουσειακούς χώρους, με πρωτεύοντες τη διάσωση και διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου. Οι πληροφορίες, οι οποίες συλλέγονται μειώνουν τον κίνδυνο και την αβεβαιότητα στη λήψη αποφάσεων για την αντιμετώπιση σοβαρών ζητημάτων των φορέων και των οργανισμών πολιτισμού. Επιπροσθέτως, οι πληροφορίες, που μας παρέχει μια *έρευνα κοινού* μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αιτιολόγηση σε αιτήματα επιχορήγησης, για την επίλυση των σοβαρών ζητημάτων. (Esmel-Pamies, 2009: 16-17).

Εν κατακλείδι, τα αποτελέσματα της *έρευνας κοινού* θα αναλυθούν από το επιστημονικό προσωπικό. Απώτερος σκοπός θα αποτελεί η κατανόηση, του κατά πόσο πληρούν τις προϋποθέσεις και τους αντικειμενικούς στόχους οι φορείς (Κουρή, 2010: 64), απαραίτητο για

στο ερευνητικό πεδίο, η οικειότητα ή η αποξένωση, η «ύφανση» (κατασκευή) της ταυτότητας του εθνογράφου, η πολυτοπική εθνογραφική έρευνα (multi-sited ethnography) κ.ά. που αναδύθηκαν από πολύχρονες έρευνες στο πεδίο και αποτέλεσαν αντικείμενο επιστημονικών αντιπαραθέσεων.

τη βιωσιμότητα και τη λειτουργία τους. Η επιλογή του τύπου έρευνας έγκειται στο «επιθυμητό πεδίο διερεύνησης και το είδος πληροφοριών που απαιτούνται, ώστε να υπάρξει μια ολιστική κατανόηση» (Μακρή, 2013: 43-45 και Μπούνια 2015: 149-150).

3.2.2. Παραδείγματα έρευνας κοινού σε αρχαιολογικούς χώρους

Στην προσπάθεια ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων και καλύτερης επικοινωνίας της αρχαιολογικής επιστήμης με το *μη ειδικό κοινό* και τις τοπικές κοινότητες, αξιοποιούνται κάποια προγράμματα θέτοντας, ως βασικό μεθοδολογικό εργαλείο την *έρευνα κοινού*. Τέτοιες θέσεις αποτελούν (α) ο νεολιθικός οικισμός των *Παλιαμπέλων Κολινδρού Πιερίας*, (β) η θέση *Κουτρολού Μαγούλας στη Φθιώτιδα*, (γ) το ιερό του *Δία στο Λυκαίον Όρος στην Αρκαδία* και τέλος, (δ) το σπήλαιο *Φθράχθι στο νομό Αργολίδας (εικ.1)*.

Στον *νεολιθικό οικισμό Παλιαμπέλων Κολινδρού και Πιερίας (εικ.2)* παρατηρούνται ίχνη κατοίκησης ήδη από τα μέσα της 7^{ης} χιλιετίας μέχρι και το 4.500 π.Χ. . Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης και τον Δήμο Κολινδρού, ενώ στη συνέχεια εντάσσεται στο πρόγραμμα *Temper*, μέρος του *Euromed Heritage II*. Η ανασκαφή πραγματοποιείται από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και το πανεπιστήμιο *Sheffield*. Βασικός στόχος της ανασκαφής είναι, να γεφυρωθεί η σχέση των κατοίκων της περιοχής με το προϊστορικό τους παρελθόν. Επομένως, το πρόγραμμα κινείται σε δύο βασικούς άξονες. Ο πρώτος περιλαμβάνει την *εθνογραφική έρευνα*, η οποία βασίζεται σε συνεντεύξεις και συζητήσεις με τους κατοίκους της περιοχής, ενώ ο δεύτερος άξονας συσχετίζεται με τη δραστηκή αποτύπωση της ανασκαφικής διαδικασίας και της αρχαιολογικής έρευνας, μέσω εκθέσεων και διαμόρφωσης χώρων *πειραματικής αρχαιολογίας* (Κωτσάκης, 2008: 45-50).

Σχετικά με τη *θέση Κουτρολού Μαγούλας στη Φθιώτιδα (εικ.3)*, το ερευνητικό και αρχαιολογικό πρόγραμμα ξεκινά από το 2010, με προοπτική διάρκειας μέχρι το 2019. Το πρόγραμμα προκύπτει μέσω της συνεργασίας της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, του πανεπιστημίου *Saouthampton* και της

Βρετανικής σχολής Αθηνών και περιέχει *εθνογραφική έρευνα*. Ο κ. Χαμηλάκης συνδιευθυντής του προγράμματος, τονίζει,

«μελετούμε τις σχέσεις της τοπικής κοινωνίας σήμερα με τον αρχαιολογικό χώρο και παράλληλα οργανώνουμε μια σειρά από δραστηριότητες, που στόχο έχουν να καταστήσουν τον χώρο πεδίο συνάντησης και στοιχείο της κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής της περιοχής» (Hamilakis & Theou, 2013).

Στο πρόγραμμα αυτό, χαρακτηριστική είναι η διοργάνωση θεατρικού έργου με τίτλο «το Γεύμα», που διαδραματίζεται δίπλα στις ανασκαφικές τομές. Καθ' όλη τη διάρκεια για τη διοργάνωση του έργου, η τοπική κοινωνία συμμετέχει ενεργά σε όλες τις διαδικασίες, που απαιτούνται (Hamilakis & Theou, 2013: 273-284).

Στο *Λυκαίον Όρος της Αρκαδίας* (εικ. 4) βρίσκεται το σπουδαίο *ιερό* αφιερωμένο στον *Δία*. Στο σημείο αυτό σώζονται αρχαιολογικά κατάλοιπα, που συνδέονται με την τέλεση των *Λυκαίων*, γιορτών και αγώνων, που διεξάγονται προς τιμήν του θεού. Το 2004 το πανεπιστήμιο της Αριζόνα και το πανεπιστήμιο της Πενσυλβάνια σε συνεργασία με την έως τότε Ε' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Αρκαδίας και Λακωνίας, ξεκινά το πρόγραμμα «Ανασκαφής και Έρευνας του Λυκαίου Όρους». Υιοθετώντας το συμμετοχικό και συνεργατικό μοντέλο διαχείρισης των «Αμερικανικών Περιοχών Εθνικής Κληρονομιάς», οι συμμετέχοντες αποσκοπούν στο να διασωθεί η υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά και να προβληθεί ο φυσικός και πολιτισμικός πλούτος του αρχαιολογικού χώρου και της ευρύτερης περιοχής. Στόχος είναι να ενθαρρύνουν τις τοπικές κοινωνίες, ώστε να ζήσουν και να εργαστούν μέσα σε αυτό το προστατευόμενο τοπίο. Συνεπώς, ήδη από το 2010 πραγματοποιείται θερινό, ετήσιο σχολείο. Το σχολείο λαμβάνει χώρα στις Άνω Καρυές της Αρκαδίας, ενώ από το διάστημα 2011 έως και το 2016 υλοποιείται *εθνογραφική και αρχειακή έρευνα*, της οποίας τα αποτελέσματα είναι υπό δημοσίευση. Αυτή η διαδικασία περιλαμβάνει μεθοδολογικά εργαλεία, όπως συνεντεύξεις, εκτενή

ερωτηματολόγια, ομαδικές συζητήσεις, παρατήρηση και διοργανώσεις δράσεων ευαισθητοποίησης των τοπικών κοινωνιών (Λεκάκης και Πάντζου, 2021: 34-39).

Τελευταίο παράδειγμα, όπου εφαρμόζεται η *έρευνα κοινού* σε αρχαιολογικό χώρο, αποτελεί το **σπήλαιο Φράχθι** (εικ. 5) στην κοιλάδα του δήμου Ερμιονίδας, στο νομό Αργολίδας. Το σπήλαιο χαρακτηρίζεται, ως ένα από τα πιο σημαντικά σπήλαια του κόσμου και η ανασκαφή υλοποιείται υπό το πρίσμα του πανεπιστημίου της Ιντιάνα και πανεπιστημίου της Πενσυλβάνια. Συμμετέχουν αρχαιολόγοι και μαθητές δημοτικού και γυμνασίου. Η *εθνογραφική έρευνα* υπό την κα. Άννα Στρούλια, κατορθώνει να αναδείξει την αρχαιολογική σημασία του σπηλαίου στο *ευρύ κοινό* και στους κατοίκους του οικισμού. Οι τοπικές αρχές παραχωρούν χώρους διαμονής και εργαστηρίων, ενώ οι κάτοικοι της περιοχής συμμετέχουν ενεργά τόσο στο πλύσιμο και στο κοκκίνισμα των ευρημάτων, όσο και στην ανασκαφική διαδικασία (Stroulia, 2016: 32-36 and Buck Sutton, 2009: 124-140).

Β' Μέρος
~ Έρευνα ~

[64]

4^ο Κεφάλαιο

Δημόσια Αρχαιολογία στο Ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνα στη Σπάρτη και έρευνα κοινού

4.1. Ιερό Αμυκλαίου Απόλλωνα στη Σπάρτη: *Περιγραφή αρχαιολογικού χώρου*

Στο σημερινό λόφο της Αγίας Κυριακής και σε απόσταση πέντε χιλιομέτρων από το κέντρο της Σπάρτης, βρίσκεται το «φημισμένο ιερό του παλαιότερου -προδωρικού- θεού της περιοχής, του Υακίνθου, και του Απόλλωνος Αμυκλαίου» (ODYSSEUS, Αμυκλαίον και Ιερό Απόλλωνος Αμυκλαίου). Ενσφράγιστα θραύσματα κεράμων στέγης και επιγραφών, με διακριτές τις λέξεις *Απόλλωνος* και *Αμυκλαίοι*, επιβεβαιώνουν την ταύτιση της θέσης του ιερού. Ωστόσο, ο σαφής προσδιορισμός της θέσης του αρχαίου οικισμού των Αμυκλών μας παραμένει άγνωστος. Η συγκεκριμένη τοποθεσία του ιερού (εικ.6) αποτελείται από χαμηλούς και ομαλούς λόφους, τους οποίους έχουν σχηματίσει οι «αλουβιακές αποθέσεις» του ποταμού Ευρώτα (<https://amyklaion.gr/gr/sanctuary/location/>) .

Το τοπωνύμιο *Αμύκλαι* ή *Αμυκλαίον* αναφέρεται στον κατάλογο των πλοίων του Ομήρου μεταξύ των εννέα πόλεων της επικράτειας του Μενελάου (Eder, 2012: 1), ενώ οι βασικότερες πηγές προέρχονται από τον *Παυσανία* (3.19.1-5) και τον Αθηναίο (4.139δ-α, 6-232α). Ο Περιηγητής, μας παρέχει τις σημαντικότερες πληροφορίες για το άγαλμα και τον «θρόνο» και από τον Ηρόδοτο πληροφορούμαστε, ότι ο Κροίσος από τη Λυδία δώρισε χρήματα, με σκοπό να επενδυθούν για το άγαλμα του Απόλλωνα στο όρος Θόρνακα, στις Αμυκλές² (Vlizos, 2009:12 και <https://amyklaion.gr/gr/sanctuary/testimonia/>). Σύντομες αναφορές γίνονται σε άλλες πηγές

² Κακριδής 1986, 328, 152

σχετικά με τις λατρευτικές εκδηλώσεις, που λαμβάνουν χώρα στο Αμυκλαίον συνδέοντας την απολλώνια με την χθόνια λατρεία του τοπικού ήρωα Υάκινθου³. Τέλος, ο Αθηναίος αναφέρει την Υακίνθεια Οδό, την οδό που ακολουθεί η εορταστική πομπή με άφιξη την πόλη της Σπάρτης και τελικό προορισμό τις Αμύκλες (Pettersson, 1992). Η αναφορά της «ιερής οδού» εντοπίζεται και στα πρακτικά μιας συνάντησης, στην οποία εξετάζονται οι δραστηριότητες στο Αμυκλαίον μεταξύ των ετών 2005-2011 (Kourinou, 2012: 164).

Όσον αφορά τις χρονολογικές φάσεις του ιερού, αυτές κατανέμονται σε επτά. Η πρώτη ανθρώπινη παρουσία στον λόφο της Αγίας Κυριακής εντοπίζεται κατά την *Υστερη Πρωτοελλαδική Περίοδο*, λόγω της ύπαρξης μεγάλης ποσότητας *Πρωτοελλαδικής κεραμικής* («Αμύκλες Ι») (Τσουντας, 1964: 12-14). Η δεύτερη χρονολογική φάση («Αμυκλαίον Ι») ανάγεται στα τέλη του 13^{ου} αι. – τέλη 11^{ου} αι. π.Χ. . Αυτό επιβεβαιώνεται από την εύρεση ειδωλίων προς τιμήν της θεότητας, που λατρεύεται στο ιερό⁴ (French, 1971: 107-108 & Dietrich 1974: 149-150). Από τον 10ο αι. π.Χ. (1.050-700 π.Χ.) παρατηρείται εντατικοποίηση της επισκεψιμότητας του ιερού λόγω της εύρεσης κεραμικής, κάτι που σηματοδοτεί την τρίτη χρονολογική φάση του Αμυκλαίου («Αμυκλαίον ΙΙ»). Γύρω στο 500 π.Χ. η κατασκευή του ναού του Απόλλωνα, του λεγόμενου «θρόνου» με το ήδη υπάρχον «ξόανο» (εικ. 7), του κυκλικού βαθμιδωτού βωμού (εικ.8) (Delivortias 2009:134 & Vlizos, 2009: 11) , αλλά και του νέου περιβόλου με τη μνημειακή πύλη στη βόρεια πλευρά του (εικ.9), επισφραγίζει την τέταρτη χρονολογική φάση του Αμυκλαίου («Αμυκλαίον ΙΙΙ»). Ιδιαίτερη αναφορά, μεταξύ των οικοδομημάτων που χρονολογικά ανάγονται στον 6ο αι. π.Χ., αξίζει να γίνει στο οικοδόμημα που ανακαλύπτεται, κατά τις εργασίες του 2017. Το οικοδόμημα αυτό σε σχήμα Π, αποκαλύπτεται στο νότιο τμήμα του λόφου και ονομάζεται συμβατικά «Νότιο Οικοδόμημα» (εικ.10). Κατά τα κλασικά χρόνια παρατηρούνται επεμβάσεις στον περίβολο («Αμυκλαίον V»), ενώ τον 5^ο–6^ο αι. μ.Χ. αλλάζει σταδιακά η εικόνα του ιερού με την κατασκευή ταφικών τύμβων

³ Eder, B. 2012: 2. βλ. *Η προελληνική ονομασία του Υάκινθου λαμβάνεται συχνά για να υποδηλώσει την ταυτότητα μιας θεότητας βλάστησης της εποχής του Χαλκού, που λατρεύονταν στην περιοχή, η οποία αντικαταστάθηκε από τον Απόλλωνα σε μεταγενέστερο στάδιο.

⁴ Ειδώλια ως αναθήματα: βλ. *French 1971, 107-108. βλ. Αντίθετα ειδώλια ως απεικόνιση του θεού: βλ. *Dietrich 1974, 149-150.

και ταφών με χρησιμοποιημένο υλικό από τον «θρόνο», αλλά και με τα κατάλοιπα της *Πρωτοχριστιανικής βασιλικής* και του συνδεδεμένου με αυτή *βαπτιστηρίου*. Έτσι, τον 10^ο μ.Χ. κατασκευάζεται ένας *τρίκογχος ναός* («Αμυκλαίον VI»), στου οποίου τη θέση, από το 1800 έως και σήμερα, εντοπίζεται η σημερινή εκκλησία της Αγίας Κυριακής («Αμυκλαίον VII») (<https://amyklaion.gr/gr/sanctuary/chronology/>).

4.2. Δημόσια Αρχαιολογία και έρευνα κοινού στο Αμυκλαίον

Ο πρώτος περιηγητής, που ανακαλύπτει το ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνα είναι ο Γάλλος αρχαιολόγος Charles Lenormant, ο οποίος αποτελεί και μέλος της γαλλικής αποστολής του Μοριά το 1829. Το 1879, ο Γερμανός αρχαιολόγος Furtwähler αναγνωρίζει τα εντοιχισμένα αρχιτεκτονικά μέλη της εκκλησίας της Αγίας Κυριακής, ως κομμάτια από τον «θρόνο» (Matalas, 2015: 177). Ο αρχαιολογικός χώρος, που περικλείεται στον λόφο της Αγίας Κυριακής ανασκάπτεται από τον Τσουντα και ανακαλύπτονται το μεγαλύτερο τμήμα του ιερού, καθώς και τα θεμέλια του βωμού. Το 1904, ακολουθεί έρευνα του Furtwaengler και Fiechter, οι οποίοι εντοπίζουν τα πραγματικά ερείπια του «θρόνου» και τμήμα της «προϊστορικής επίχωσης» (Τσουντας, 1892: 1-7 και 15-16). Τρία χρόνια αργότερα συνεχίζεται η ανασκαφή από το Fichter και τον Σκιά (Σκιάς, 1908: 104-107) και το 1925 την ανασκαφή αναλαμβάνουν οι Buschor και Massow (Buschor, 1927: 1-64). Το ανασκαφικό έργο το ιερού του Αμυκλαίου Απόλλωνα από το 2005-2010 συνεχίζεται από την επιστημονική ομάδα, με επικεφαλής τον Α. Δεληβορριά υπό την επιμέλεια του Σ. Βλίζου και περιλαμβάνει εργασίες όπως περισυλλογή, καταγραφή, τεκμηρίωση και αποτύπωση των διάσπαρτων αρχιτεκτονικών μελών (Vlivos, 2015A).

Από το **2011** εμφανίζεται το *Ερευνητικό Πρόγραμμα Αμυκλών*. Μέσω αυτού προωθούνται ποικίλες δράσεις, με σκοπό την ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου του ιερού του Αμυκλαίου Απόλλωνα και την ένταξή του στην καθημερινότητα του *ειδικού και μη ειδικού κοινού*, κυρίως των Αμυκλών της Σπάρτης. Συγκεκριμένα, το 2011 οργανώνεται ημερίδα με θέμα «Ερευνητικό Πρόγραμμα Αμυκλών: Οι εργασίες 2005-2010», το καλοκαίρι του **2013** δημιουργείται ντοκιμαντέρ με τίτλο «Στο φως του Αμυκλαίου», ενώ την περίοδο του Ιουλίου και Αυγούστου **2015** δημιουργείται βίντεο με σκοπό την ανάδειξη του ιερού και των ανασκαφικών διεργασιών στον αρχαιολογικό χώρο. Σε συνεργασία με τον «Σύλλογο Γυναικών Αμυκλών» διοργανώνονται παρουσιάσεις και συζητήσεις για την ιστορία του τόπου και τις ανασκαφικές διεργασίες από κοινού με τους κατοίκους, ενώ χαρακτηριστικές είναι και οι ξεναγήσεις που πραγματοποιούνται για την τοπική κοινωνία μέσω των πολιτιστικών φορέων της Σπάρτης. Τέλος, τον Ιούλιο του **2017 και 2018** η «Πνευματική Εστία Σπάρτης» οργανώνει στον αρχαιολογικό χώρο επιστημονική ημερίδα ή

workshop με στόχο, να ερμηνεύσει ειδικότερα τα αρχαιολογικά δεδομένα και να αναλύσει τα ειδικά θέματα, που σχετίζονται με το ιερό μέσω της συνεργασίας πανεπιστημίων του εξωτερικού. Το πρόγραμμα αυτό συνεργάζεται πλέον σε μόνιμη βάση με το τμήμα της Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου και από το **2015** και εξής πραγματοποιούνται «επιτόπιες έρευνες κοινού» στους γειτονικούς οικισμούς (<https://amyklaion.gr/gr/public-arch/>).

Οι *επιτόπιες έρευνες κοινού*, που υλοποιούνται στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου έχουν τους εξής σκοπούς. Πρωτίστως, να διερευνήσουν τις αντιλήψεις των επισκεπτών ή μη επισκεπτών για τον αρχαιολογικό χώρο σε διάφορα καίρια ζητήματα, που αφορούν τον περιβάλλοντα χώρο και τα προγράμματά του. Δευτερευόντως, μέσω της αξιολόγησης να αποτιμηθεί ο βαθμός αποτελεσματικότητας της δράσης, που υλοποιείται στον αρχαιολογικό χώρο. Η αξιολόγηση αυτή μπορεί να περιλαμβάνει τέσσερα στάδια: (1) την *προκαταρτική* (πριν τον σχεδιασμό), (2) τη *διαμορφωτική* (κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού), (3) τη *συνολική* (μετά την έναρξη της έκθεσης) και (4) τη *διορθωτική αξιολόγηση* (ταυτίζεται σχεδόν με την προηγούμενη, εάν δεν υπάρχουν *δυσλειτουργίες*). Τα στάδια επιλέγονται βάσει των αναγκών, που διαβλέπουν οι πολιτιστικοί φορείς ή οργανισμοί (Μπούνια, 2015: 150 και Οικονόμου, 2003: 107-109). Τέλος, ακόμη ένα άμεσα σημαντικό θέμα προς μελέτη και αξιολόγηση είναι ο βαθμός αναγκαιότητας για τη δημιουργία *αρχαιολογικού πάρκου*⁵ στο ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνα. Το *αρχαιολογικό πάρκο* του Αμυκλαίου θα αποτελεί την ευκαιρία, να ενεργοποιήσει όλες τις «αισθήσεις» του *κοινού* και να το ταξιδέψει στο παρελθόν, ενισχύοντας την τουριστική κίνηση και προσφέροντας σημαντικά οφέλη στην τοπική οικονομία (Piślewska, 2015: 51-52).

⁵ Διάζωμα, Αρχαιολογικά Πάρκα: βλ. *Το αρχαιολογικό πάρκο είναι ένα ακόμη ολιστικό προϊόν πολιτιστικού τουρισμού και περιλαμβάνει τη διεύρυνση και ανάδειξη ενός μνημειακού συνόλου με εύληπτο και συνάμα ευχάριστο τρόπο, προκειμένου ο αρχαιολογικός χώρος να μετατραπεί σε ένα πάρκο που εντάσσει τα μνημεία στο φυσικό τοπίο, όπου και δημιουργήθηκαν. Επιπλέον, μέσω της δημιουργίας ενός αρχαιολογικού πάρκου τα μνημεία συνδέονται με την τοπική οικονομία και τη σύγχρονη ζωή των κατοίκων της περιοχής.

Μέσα σε αυτό το κλίμα ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου του Αμυκλαίου, συγκεντρώνονται έως σήμερα περισσότερα από 270 ερωτηματολόγια, ενώ κατά την ανασκαφική περίοδο του 2019 για πρώτη φορά πραγματοποιείται δειγματοληπτική *έρευνα κοινού* στην πόλη της Σπάρτης. Τα αποτελέσματα χρησιμοποιούνται για την προσέγγιση του *κοινού*, με σκοπό τη συνεργασία της αρχαιολογικής υπηρεσίας με την τοπική αυτοδιοίκηση και τους πολιτιστικούς φορείς, ώστε να ενισχυθεί η τοπική οικονομία. Τέλος, από το 2016 και μετά πραγματοποιούνται ετήσιες, εκπαιδευτικές δράσεις για όλες στις ηλικιακές κατηγορίες (<https://amyklaion.gr/gr/public-arch/>).

4.3. Μεθοδολογία έρευνας κοινού

4.3.1. Εισαγωγή

Μια έρευνα κοινού επιτελεί συγκριμένους σκοπούς. Πρωτίστως, να αναγνωρίσει το υπάρχον κοινό, καθώς η διαδικασία της αναγνώρισης του κοινού αποτελεί την κύρια πηγή δεδομένων για τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών του. Δευτερευόντως, συμβάλλει στην διαμόρφωση των προσδοκιών του κοινού και την ανάπτυξη της σχέσης επισκέπτη με την πολιτισμική κληρονομιά. Σε αυτή την περίπτωση η κατηγοριοποίηση των επισκεπτών ανάγεται ως εξής, (α) τους περιστασιακούς, (β) του επανερχόμενους και (γ) τους τακτικούς (Graham, 2014: 31-52). Επιπροσθέτως, αποσκοπεί στην αξιολόγηση, η οποία κατ' επέκταση παρέχει χρήσιμες πληροφορίες για τις απόψεις και τη στάση του κοινού, μέσω της μέτρησης του βαθμού ικανοποίησης των επισκεπτών (Νικονάνου, 2009). Μέσω του βαθμού ικανοποίησης κάθε πολιτιστικός φορέας μπορεί να αντλήσει ιδέες για τη βελτίωση των προγραμμάτων και γενικότερα των δραστηριοτήτων του, με σκοπό την επίτευξη καλύτερης επικοινωνίας με την τοπική κοινωνία. Τελικός σκοπός είναι η διερεύνηση του κοινού και η απήχηση σε μεγαλύτερο μέρος ανθρώπινου δυναμικού, σχετικά με το βαθμό επισκεψιμότητας του στους χώρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αλλά και την καλύτερη δι-επαφή του αρχαιολογικού καταλοίπου με την κοινωνία (Sandell, 2003: 45-52 and Graham, 2014: 31-52).

4.3.2. Μεθοδολογία και βασικά χαρακτηριστικά έρευνας κοινού

Η ερευνητική διαδικασία παίρνοντας ως αφορμή έναν προβληματισμό προσπαθεί να απαντήσει σε ένα ερευνητικό ερώτημα. Ο ερευνητής με τη σειρά του καλείται να σχεδιάσει τη μεθοδολογία, που θα υιοθετήσει σχετικά με τον προβληματισμό και το υπό εξέταση θέμα, που τον ενδιαφέρει. Η μεθοδολογία της έρευνας αναφέρεται σε όλες τις γενικές, μεθοδολογικές προσεγγίσεις της ερευνητικής προσπάθειας του ερευνητή. Αυτές αφορούν τις τεχνικές, τα μέσα και τις μεθόδους, τα υλικά και τις διαδικασίες, που έχουν επιλεγεί για τη διεξαγωγή της έρευνας από τον ερευνητή. Με λίγα λόγια η μεθοδολογία της έρευνας είναι η κατανόηση της επιστημονικής και ερευνητικής διαδικασίας.

Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον σχεδιασμό της έρευνας είναι, ο ορισμός του ερευνητικού ζητήματος, η μεθοδολογία της έρευνας, το πλούσιο βιβλιογραφικό υλικό, η δεοντολογία, η πολιτική/κοινό έρευνας, οι περιορισμοί της έρευνας, οι στόχοι, τα εργαλεία μέτρησης και δειγματοληψίας, τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, η φύση των φαινομένων προς διερεύνηση, η αξιοπιστία και η εγκυρότητα των δεδομένων, τα ερευνητικά ερωτήματα, η ανάλυση/επαλήθευση/επικύρωση δεδομένων, οι προτεραιότητες της έρευνας και τέλος, η υποβολή εκθέσεων/ συγγραφή της έρευνας. Οι ερευνητές καλούνται να ακολουθήσουν βήμα προς βήμα όλα τα παραπάνω στοιχεία, με σκοπό να οδηγηθεί η έρευνα κοινού σε όσο το δυνατόν πιο έγκυρα και αξιόπιστα αποτελέσματα (Δημητρόπουλος, 2004: 108-112).

4.3.3. Σχεδιασμός έρευνας κοινού

Ο σχεδιασμός της έρευνας κοινού ακολουθεί τα εξής βασικά στάδια κατά σειρά. (1) *Επιλογή ερευνητικής μεθόδου*, (2) *καθορισμός των ερευνητικών πεδίων*, (3) *καθορισμός δείγματος*, (4) *επιλογή τρόπου συλλογής δεδομένων* και (5) *ανάλυση των αποτελεσμάτων* (σχεδ.1).

(1) *Επιλογή ερευνητικής μεθόδου*

Οι ερευνητικές μέθοδοι διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, τις (α) *ποσοτικές* και τις (β) *ποιοτικές*. Από τη μία πλευρά, οι (α) *ποσοτικές* βασίζονται σε δεδομένα μετρήσιμα και διακριτά. Η ανάλυσή τους είναι κυρίως στατιστική και χαρακτηρίζεται ως «αιτιώδης-συγκριτική, πειραματική ή περιγραφική» (Saunders, Lewis & Thorhill, 2014). Η διαδικασία αυτή συνεπάγεται με την χρήση αριθμητικών και μεταβλητών και τη στατιστική ανάλυση, ώστε να εξασφαλιστεί η αντικειμενικότητα των αποτελεσμάτων (Breakwell, 1999: 99).

Ο ρόλος του ερευνητή έγκειται στο να ξεκινήσει τη θεωρία, να σχεδιάσει τη συλλογή δεδομένων, καθώς και τη στατιστική ανάλυση, οι οποίες θα του επιτρέψουν να επιβεβαιώσει ή και να απορρίψει τις ερευνητικές του υποθέσεις. Ο ποσοτικός ερευνητής δηλαδή, δουλεύει με μία σειρά μεταβλητών και μέσα από τους συνδυασμούς των μεταβλητών αυτών προσπαθεί, να εξηγήσει την κοινωνική πραγματικότητα (Ιωσηφίδης, 2008: 21-31).

Στις ποσοτικές μεθόδους έρευνας, ως **δειγματοληψία** ορίζεται η διαδικασία επιλογής ενός υποσυνόλου ή υποομάδας ατόμων από το σύνολο ενός πληθυσμού, με σκοπό την καταγραφή στοιχείων, που θα επιτρέψουν τη διεξαγωγή συμπερασμάτων για τον πληθυσμό. Το αντιπροσωπευτικό δείγμα γίνεται είτε από *απλή, τυχαία δειγματοληψία*, για την καλύτερη γενίκευση των αποτελεσμάτων της έρευνας, είτε από την *ευκαιριακή δειγματοληψία*. Στη δεύτερη περίπτωση, η επιλογή του δείγματος γίνεται από παράγοντες που διευκολύνουν την πρόσβαση σε ένα μέρος του πληθυσμού, αλλά τα δείγματα που προκύπτουν δεν είναι αντιπροσωπευτικά, ώστε να παρέχουν επαρκή και αξιόπιστα αποτελέσματα (Σαραφίδου, 2011: 29-39).

Συνηθέστερο **εργαλείο** για τη συλλογή δεδομένων στην *ποσοτική μέθοδο* αποτελεί το *ερωτηματολόγιο*. Το ερωτηματολόγιο μπορεί να διανεμηθεί σε μεγάλη πληθυσμιακή ποσότητα, χωρίς να απαιτεί την παρουσία του ερευνητή και κωδικοποιείται εύκολα σε μεταβλητές. Κατά συνέπεια μπορεί να εξασφαλίσει την έγκυρη και αξιόπιστη μέτρηση των ερευνητικών ερωτηματολογίων, αλλά και τη συνεργασία μεταξύ των ερωτώμενων για να αποσπαστούν ακριβείς πληροφορίες (Σαραφίδου, 2011: 45-50).

Από την άλλη πλευρά, οι **(β) ποιοτικές** βασίζονται σε δεδομένα μη μετρήσιμα και διακριτά. Προσεγγίζουν φαινόμενα μέσα από δεδομένα αφηγηματικού χαρακτήρα, τα οποία αναλύονται υπό τη μορφή της κωδικοποίησης και σύνθεσης (Cohen, Manion & Morrison, 2011). Οι *ποιοτικές μέθοδοι έρευνας* εφαρμόζονται σε ερευνητικά εγχειρήματα, που στοχεύουν τη διερεύνηση των νοημάτων και αναπαραστάσεων. Αυτά τα νοήματα και αναπαραστάσεις αποδίδουν τα υποκείμενα σε «διαδικασίες και κοινωνικά φαινόμενα, αποκαλύπτοντας τις σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών υποκειμένων και των φαινομένων αυτών». Απαντούν κατά βάση σε ερωτήματα, όπως το «πώς» και «γιατί» (Ιωσηφίδης, 2006: 45-48).

Ο **ρόλος του ερευνητή**, σε αντιπαράθεση με της *ποσοτικής μεθόδου έρευνας*, εμπλέκεται απευθείας στην κοινωνική ζωή των υποκειμένων. Με τη συμβολή τους συνδιαμορφώνει, τόσο το ερευνητικό πλάνο, όσο και τα ίδια τα ερευνητικά ευρήματα (Παρασκευοπούλου, 2008: 1-3).

Η **δειγματοληψία** αντλείται από μικρά δείγματα, τα οποία χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένες κοινωνικο-πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Η *δειγματοληψία ποσόστωσης* περιλαμβάνει την επιλογή συμμετεχόντων στην ερευνητική διαδικασία με βάση κάποια ήδη γνωστά χαρακτηριστικά του πληθυσμού επί του συνόλου (Ιωσηφίδης, 2006: 58-64).

Το βασικό **εργαλείο** για τη συλλογή δεδομένων στην *ποιοτική μέθοδο έρευνας* αποτελεί η χρήση συνεντεύξεων. Οι κατηγορίες συνεντεύξεων κατανέμονται ως εξής: (α) *δομημένη*, (β) *ημιδομημένη* και (γ) *μη δομημένη συνέντευξη* (Breakwell, 1999: 99-122).

(2) Καθορισμός των ερευνητικών πεδίων

Η έρευνα οφείλει να σχεδιάζεται με βάση τα ερευνητικά πεδία, που υπόκεινται στο ενδιαφέρον του ερευνητή. Για να υλοποιηθεί αυτό, ο ερευνητής επιβάλλεται να θέσει σαφή ερωτήματα βάσει των άμεσα ενδιαφερόμενων προς αυτόν πεδίων. Έτσι, θα καταφέρει να αντλήσει χρήσιμες και αξιόπιστες πληροφορίες. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι βασικό ρόλο για τον καθορισμό των ερευνητικών πεδίων, εφόσον υπάρχει, έχει ο *Κύριος του Έργου*. Τα ερωτήματα θα διαμορφωθούν από τον *Κύριο του Έργου* σε συνάρτηση με τις πληροφορίες, που θέλει να αντλήσει από την *έρευνα κοινού*. Συνεπώς, η συνεργασία του πολιτιστικού φορέα με τον ερευνητή αποτελεί βασικό στοιχείο για τον καθορισμό των ερευνητικών πεδίων (Σαραφίδου, 2011: 13-17).

(3) Καθορισμός δείγματος

Για να είναι τα αποτελέσματα έγκυρα και αξιόπιστα είναι πολύ σημαντικό ο ερευνητής, να ορίσει το μέγεθος του πληθυσμού, που θα συμμετέχει στην έρευνα. Στοιχεία από τις προηγούμενες στατιστικές έρευνες, που διαθέτει ο *Κύριος του Έργου* θα βοηθήσουν αυτή τη διαδικασία.

(4) Επιλογή τρόπου συλλογής δεδομένων

Ανάλογα με την επιλογή της *μεθόδου έρευνας κοινού* επιλέγεται και η ανάλογη συλλογή δεδομένων. Στις *ποσοτικές μεθόδους έρευνας*, όπως προαναφερθήκαμε, η συλλογή δεδομένων γίνεται με την χρήση ερωτηματολογίων και τη διανομή τους σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

Αντίστοιχα, στις ποιοτικές μεθόδους έρευνας η συλλογή δεδομένων γίνεται μέσω των συνεντεύξεων, με κλιμακωτές ερωτήσεις στοχεύοντας σε εμβάθυνση των απόψεων των υποκειμένων για την πολιτισμική κληρονομιά (Saunders, Lewis & Thorhill, 2014).

(5) Ανάλυση τρόπου συλλογής δεδομένων

Οι αναλύσεις των αποτελεσμάτων στις ποσοτικές μεθόδους έρευνας γίνονται με εργαλεία στατιστικής ανάλυσης των αποτελεσμάτων, ενώ στις ποιοτικές μεθόδους έρευνας γίνονται μέσω ανάλυσης δεδομένων με την ερμηνεία του υλικού, που έχουν συλλεχθεί από τον ερευνητή. Ο ερευνητής στην προκειμένη περίπτωση, καλείται να ερμηνεύσει το νόημα και τις απόψεις των ερωτηθέντων (Σαραφίδου, 2011: 13-17 and Cohen, Manion & Morrison, 2011).

5^ο Κεφάλαιο

Σχεδιασμός ερευνητικής μεθόδου για την ανάδειξη του Ιερού του Αμυκλαίου Απόλλωνα

5.1. Επιλογή ερευνητικής μεθόδου

Η ερευνητική μέθοδος, που επιλέγεται στην *έρευνα κοινού* για το ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνα στη Σπάρτη, είναι αυτή της **ποσοτικής μεθόδου**. Η μέθοδος αυτή αναπτύσσεται λόγω της άντλησης ερωτηματολογίων από τους επισκέπτες του αρχαιολογικού χώρου, κατά το έτος 2022. Αφορά τον ποσοτικό καθορισμό μεταβλητών, οι οποίες σχετίζονται με την εξέταση του βαθμού που εμφανίζονται οι ενδιαφερόμενες πτυχές του θέματος, μέσα από τη μελέτη ενός συγκεκριμένου δείγματος από τον πληθυσμό (Schidler, 2019).

5.2. Καθορισμός ερευνητικών πεδίων

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε, με σκοπό να διεξάγει έρευνα σχετικά με τον τρόπο που οι επισκέπτες *ειδικοί ή μη*, αντιλαμβάνονται τον αρχαιολογικό χώρο του ιερού του Αμυκλαίου Απόλλωνα. Επιπροσθέτως, μέσα σε αυτό το κλίμα επιδιώκεται η κατανόηση του βαθμού των γενικών γνώσεων των επισκεπτών σχετικά με τα αρχαιολογικά κατάλοιπα και τα ιστορικά γεγονότα του περιβάλλοντα χώρου. Τέλος, δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο ποσοστό ικανοποίησης των επισκεπτών σχετικά με τις υποδομές του αρχαιολογικού χώρου του Αμυκλαίου, αλλά και με τα εκπαιδευτικά προγράμματα που προσφέρονται. Ο επιμέρους καθορισμός των υπό εξέταση ερευνητικών πεδίων σε συνέχεια της έρευνας θα αποκωδικοποιηθεί, θα αναλυθεί και θα ερμηνευτεί, με απώτερο στόχο να κατανοηθούν οι λόγοι για τους οποίους το *τοπικό και ευρύ κοινό* επισκέπτεται ή δεν επισκέπτεται τον αρχαιολογικό χώρο. Έτσι, θα μελετηθεί κατ' επέκταση η δυνατότητα περαιτέρω ανάπτυξης και ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου.

Συγκεκριμένα, τα ερευνητικά πεδία τα οποία καθορίζουν την *έρευνα κοινού* στον αρχαιολογικό χώρο είναι τα εξής:

- (1) Οι σφαιρικές γνώσεις των επισκεπτών, σχετικά τον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου και τις αρχαιολογικές εργασίες που διαδραματίζονται στον χώρο
- (2) Τα εκπαιδευτικά προγράμματα, που διοργανώνονται από το 2015 και εξής
- (3) Οι υποδομές και η προσβασιμότητα του αρχαιολογικού χώρου του Αμυκλαίου
- (4) Ο βαθμός αναγκαιότητας της διαμόρφωσης μελλοντικού αρχαιολογικού πάρκου
- (5) Τέλος, ο βαθμός επισκεψιμότητας, μέσω της εικόνας που σχηματίζεται από τους επισκέπτες του αρχαιολογικού χώρου

5.3. Ρόλος ερευνητή και δειγματοληψία

Ο ρόλος του ερευνητή έγκειται στο να καθορίσει το είδος και τον σχεδιασμό της μεθοδολογίας της έρευνας.

«Οι δειγματοληπτικές έρευνες εξυπηρετούν διάφορους ερευνητικούς σκοπούς, οι οποίοι μπορεί να είναι διερευνητικοί, περιγραφικοί, ερμηνευτικοί» (Javeau, 1996).

Πρωτίστως, σε αυτό το υπο-κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με το είδος της έρευνας, που υιοθετείται στην έρευνα κοινού για το ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνα. Συνεπώς, πραγματοποιείται η ποσοτική έρευνα με απλή-τυχαία δειγματοληψία, σε μέγεθος δείγματος 130 ατόμων, κατά το έτος 2022 επί του συνόλου του, δηλαδή από την 1^η Ιανουαρίου 2022 έως και την 31^η Δεκεμβρίου 2022 (**γραφ.1**). Το είδος της δειγματοληψίας επιλέγεται, με σκοπό να εκτιμηθεί το δειγματοληπτικό σφάλμα, ώστε να παρέχει τη δυνατότητα γενίκευσης των συμπερασμάτων (Ζαφειρόπουλος 2015: 151-160).

Από τα 130 άτομα συμπεριλαμβάνονται στην έρευνα οι απαντήσεις των 80/130 ατόμων (**γραφ.2**), εκ των οποίων οι 40 είναι γυναίκες και οι 40 άνδρες και αφορούν δημότες, ετεροδημότες, μόνιμοι κάτοικοι διαφόρων ηλικιών, επαγγελμάτων, επιπέδων μόρφωσης και εισοδήματος. Δηλαδή το 50% επί του συνόλου των ερωτηθέντων (80 άτομα) αντιπροσωπεύεται από το ανδρικό φύλο και το 50% αντιπροσωπεύεται από το γυναικείο φύλο (**πιν.1**). Ο τρόπος επιλογής του ανθρώπινου δυναμικού, που ανταποκρίνεται στην έρευνα γίνεται με γνώμονα οι απαντήσεις, να δίνονται κατά βάση από ανθρώπους, που έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους. Τα υπόλοιπα 50/130 άτομα, που δε συγκαταλέγονται στην έρευνα σχετίζονται με τον χώρο της εκπαίδευσης (**πιν.2**). Η μη συμπερίληψή τους στην έρευνα γίνεται με σκοπό, τα αποτελέσματα να είσαι όσο το δυνατόν πιο έγκυρα και αξιόπιστα, καθώς οι ηλικίες κάτω των 18 ετών χρήζουν σφαιρικών και ολοκληρωμένων γνώσεων και κατ' επέκταση δε μπορούν να ανταποκριθούν στην έρευνά μας με συνέπεια. Παρατηρείται δε, ότι με σκοπό να αποφευχθεί η οποιαδήποτε απουσία του εκπαιδευτικού χώρου στην έρευνα, διότι αποτελεί και αυτή ένα σημαντικό κομμάτι του

πληθυσμού, έχουν επιλεγεί υποδειγματικά από τον χώρο αυτό και 5 τυχαία αποτελέσματα έρευνας, στα οποία συμμετέχουν φοιτητές. Με τον τρόπο αυτό, η έρευνα είναι ακόμη πιο ολοκληρωμένη, μιας και απαρτίζεται από όλες τις ηλικιακές κατηγορίες (**γραφ.3**).

Η επιλογή των συμμετεχόντων έχει γίνει ποικιλοτρόπως από όλες τις επαγγελματικές κατηγορίες. Συγκεκριμένα, από την κατηγορία των: (α) *δημοσίων υπαλλήλων* λαμβάνουμε 7/80 απαντήσεις, δηλαδή 8,75%, (β) *ιδιωτικών υπαλλήλων* λαμβάνουμε 30/80 απαντήσεις, δηλαδή 37,5%, (γ) *ελεύθερων επαγγελματιών* λαμβάνουμε 19/80 απαντήσεις, δηλαδή 23,75%, (δ) *άνεργων* λαμβάνουμε 3/80 απαντήσεις, δηλαδή 3,75%, (στ) *συνταξιούχων* λαμβάνουμε 16/80 απαντήσεις, δηλαδή 20% και (ε) *φοιτητών* λαμβάνουμε 5 απαντήσεις, δηλαδή 6,25%. Συνεπώς, οι περισσότερες απαντήσεις δίνονται από τους ιδιωτικούς υπαλλήλους κάτι το οποίο δείχνει την υπεροχή του ενδιαφέροντός τους για τα πολιτιστικά δρώμενα και μνημεία σε σύγκριση με τους υπολοίπους. Ακολουθούν οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι συνταξιούχοι, ενώ την επόμενη θέση καταλαμβάνουν οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι φοιτητές και τελευταίοι έρχονται οι άνεργοι (**γραφ.4, πιν.3**). Τέλος, από το *γράφημα 1* γίνεται κατανοητό, ότι η ηλικιακή ομάδα των 46-65 ετών υπερέχει από τις υπόλοιπες με ποσοστό 53,75% και την ακολουθούν οι ηλικιακές κατηγορίες 18-25 ετών με ποσοστό 18,75 %, η κατηγορία των 65+ ετών με ποσοστό 15% , ενώ τελευταία έρχεται η κατηγορία των 30-45 ετών με ποσοστό 20% (**γραφ. 5, πιν.4**).

5.4. Μέθοδος συλλογής δεδομένων και εργαλείο μέτρησης

Η μέθοδος συλλογής δεδομένων στην έρευνα κοινού για το ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνα πραγματοποιείται με **ερωτήσεις**. Επομένως, εργαλείο μέτρησης της ερευνητικής διαδικασίας αποτελεί το **ερωτηματολόγιο**.

«Το Ερωτηματολόγιο είναι ένα έντυπο, το οποίο απευθύνεται ομοιόμορφα στα υποκείμενα του δείγματος και στο οποίο σημειώνονται οι απαντήσεις ή αποκρίσεις ενός συγκεκριμένου ατόμου (του ερωτώμενου) με σκοπό να συγκεντρωθούν οι ζητούμενες πληροφορίες για ένα ζήτημα/πρόβλημα» (Φίλιας, 1996).

Σύμφωνα με τον Φίλια, το ερωτηματολόγιο είναι το βασικό μέσο επικοινωνίας μεταξύ του συνεντευκτή και των ερωτώμενων. Στη δική μας περίπτωση, ερωτηματολόγια μοιράζονται τόσο από τον ερευνητή, όσο και από τους εργαζόμενους της φύλαξης του αρχαιολογικού χώρου. Το σημείο που διανέμονται τα ερωτηματολόγια, είναι ο χώρος που εκδίδονται τα εισιτήρια. Μετά από την περιήγηση στον χώρο οι επισκέπτες καλούνται να συμπληρώσουν χειρόγραφα, με **αυτοσυμπλήρωση** ένα ερωτηματολόγιο. Οι οδηγίες του συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου δίνονται από τον ερευνητή, ενώ σε περίπτωση απουσίας του δίνεται ειδικός οδηγός διανομής ερωτηματολογίων στον υπεύθυνο φύλακα.

Το ερωτηματολόγιο διαμορφώνεται με βάση τις πέντε θεματικές ενότητες, που προαναφέρθηκαν στο υπο-κεφάλαιο 5.2. και αυτές είναι: (1) οι γενικές γνώσεις, (2) τα εκπαιδευτικά προγράμματα, (3) υποδομές και προσβασιμότητα, (4) αρχαιολογικό πάρκο και (5) επισκεψιμότητα. Στην άνωθι έρευνα επιλέγεται η χρήση του ερωτηματολογίου, καθώς προσφέρει ποικίλα πλεονεκτήματα. Πρωτίστως, αποτελεί ένα μέσο αρκετά οικονομικό και εύχρηστο, λόγω της ευρείας χρήσης του από μεγάλο αριθμό πληθυσμού. Δευτερευόντως, είναι ένα γρήγορο και μεθοδικό μέσο, μιας και δεν απαιτεί ιδιαίτερο χρόνο και κόπο για την κατασκευή του. Τέλος, οι απαντήσεις που δίνονται από τους ερωτώμενους δε μπορούν να επηρεαστούν από τον ερευνητή. Ο τυποποιημένος τρόπος

ανάλυσης του υλικού, διευκολύνει τη διαδικασία διεξαγωγής ασφαλών και έγκυρων αποτελεσμάτων από τον ερευνητή (Robson, 2010: 274-275 και Javeau, 1996).

Σύμφωνα με τον Robson (2010) ένα καλό ερωτηματολόγιο, «1. Προσφέρει έγκυρη μέτρηση των ερευνητικών ερωτημάτων 2. Εξασφαλίζει τη συνεργασία των αποκρινόμενων 3. Αποσπά ακριβείς πληροφορίες». Είναι πολύ σημαντικό οι αποκρινόμενοι να μπορούν, να κατανοήσουν τις ερωτήσεις και να έχουν πρόσβαση στην πληροφορία, που θα τους βοηθήσει για να απαντήσουν. Ο ερευνητής πρέπει να συνδέσει τις ερωτήσεις με τα ερωτήματα της έρευνας και ο αποκρινόμενος να κατανοήσει την ερώτηση και να την απαντήσει. Για το λόγο αυτό η διατύπωση των ερωτήσεων είναι πολύ σημαντικό να είναι ξεκάθαρη και κατανοητή, δίχως διαφορούμενες έννοιες και νοήματα.

Ένα ολοκληρωμένο ερωτηματολόγιο απαιτεί:

- (1) απλή γλώσσα
- (2) σύντομες και όχι εκτενείς ερωτήσεις
- (3) μη χρήση διαφορούμενων ερωτήσεων
- (4) αποφυγή ερωτήσεων που κατευθύνουν προς μια απάντηση
- (5) αποφυγή αρνητικών ερωτήσεων (οι αρνητικά σχηματισμένες ερωτήσεις είναι δύσκολο να γίνουν κατανοητές).
- (6) εξασφάλιση ερωτήσεων, που η σημασία τους είναι η ίδια για όλους τους συμμετέχοντες.
Τα νοήματα και οι όροι μπορεί να διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή
- (7) αποφυγή μεροληψίας γοήτρου, όταν μια ερώτηση συνδέεται με ένα πρόσωπο κύρους
- (8) εξάλειψη της ασάφειας
- (9) αποφυγή άμεσων ερωτήσεων για ευαίσθητα θέματα

Έτσι, κρίνεται απαραίτητο, να υπάρχει κατάλληλη προετοιμασία του ερωτώμενου πριν τη συμπλήρωση. Επιπλέον είναι αναγκαίο, το ερωτηματολόγιο να μην είναι χρονικά εκτενές και να μην ξεπερνά η συμπλήρωσή του, τα 45-60 λεπτά και τις 20-30 ερωτήσεις. Τέλος, χαρακτηρίζεται κρίσιμη η πρόβλεψη για πιθανότητα αναπάντητων ερωτήσεων, η οποία οφείλει να έχει ληφθεί υπόψη κατά την κωδικογράφηση (Robson, 2010: 289-290).

Το ερωτηματολόγιό μας περιλαμβάνει 15 ερωτήσεις *κλειστού τύπου*, καθώς οι απαντήσεις καθορίζονται από πριν και ο ερωτώμενος πρέπει να επιλέξει μεταξύ των προτεινόμενων απαντήσεων. Η επιλογή αυτού του τύπου ερωτήσεων γίνεται, καθώς με αυτόν τον τρόπο προσφέρεται πιο εύκολη στατιστική επεξεργασία. Οι ερωτήσεις είναι εύκολα κατανοητές, εγγυόνται ανωνυμία και αφορούν κατά βάση ανταποκρίσεις σε αντικειμενικές καταστάσεις.

Οι ερωτήσεις, από τις οποίες προκύπτουν απαντήσεις του ερωτηματολογίου μας συλλέγονται σε δύο κατηγορίες:

(α) *Διχοτομικές ερωτήσεις*, ο ερωτώμενος επιλέγει μεταξύ δύο αντίθετων ως προς την έννοια προτάσεων (ναι- όχι)

(β) *Πολλαπλές ερωτήσεις*, ο ερωτώμενος καλείται να διατυπώσει τη γνώμη του, μεταξύ μιας σωρείας απαντήσεων σε *κλειστού τύπου* ερωτήσεις. Οι επιλογές κυμαίνονται μεταξύ κάποιων σημείων μιας κλίμακας, όπου το ένα άκρο ταυτίζεται με την απόλυτη διαφωνία και το άλλο με την απόλυτη συμφωνία. Στην κατηγορία αυτή έχουμε την ερώτηση κλίμακας **Likert**, η οποία αποτελείται από προτάσεις που ακολουθούνται από μια σειρά *δυννητικών απαντήσεων* (καθόλου, λίγο, αρκετά, πολύ, πάρα πολύ, δε γνωρίζω) (Javeau, 1996).

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου μας, βάσει όλων όσων έχουν προαναφερθεί σχετικά με τις ανάγκες διαμόρφωσης ενός ολοκληρωμένου ερωτηματολογίου και σε συνδυασμό με τις ενδιαφερόμενες θεματικές, κατανέμονται ως εξής (**σχεδ.2**)

(α) Γενικές γνώσεις

- (1) Γνωρίζετε αν ο αρχαιολογικός χώρος του Αμυκλαίου είναι επισκέψιμος; (*διχοτομική*)
- (2) Πόσο ευχάριστη είναι μια επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου; (*πολλαπλή*)
- (3) Οι γενικές γνώσεις που ήδη διαθέτετε πιστεύετε ότι μπορούν να εμπλουτιστούν με την επαφή σας με τον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου; (*πολλαπλή*)
- (4) Οι αρχαιολογικές εργασίες που λαμβάνουν χώρα θεωρείτε ότι έχουν θετικό αντίκτυπο (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό) στην περιοχή; (*πολλαπλή*)

(β) Εκπαιδευτικά προγράμματα

- (5) Γνωρίζετε για τις δράσεις και εκδηλώσεις που έχουν γίνει από το 2015 και εξής στο Αμυκλαίο; (πολλαπλή)

(γ) Υποδομές και προσβασιμότητα

- (6) Πόσο εύκολη θεωρείται ότι είναι η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου; (πολλαπλή)
- (7) Πόσο εύκολη θεωρείτε ότι είναι η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου για ΑμεΑ, κινητικά προβλήματα, Τρίτη ηλικία, προβλήματα όρασης; (πολλαπλή)
- (8) Σε τι βαθμό σας επηρεάζει η έλλειψη υποδομής από το να επισκεφτείτε τον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου; (πολλαπλή)
- (9) Έχει σημασία για σας η δημιουργία υποδομής στον αρχαιολογικό χώρο, όπως δίκτυο ύδρευσης, ηλεκτρισμού, τηλεφωνίας, διαδικτύου. (πολλαπλή)

(δ) Αρχαιολογικό πάρκο

- (10) Πόσο αναγκαία κρίνετε τη δημιουργία του αρχαιολογικού πάρκου του Αμυκλαίου; (πολλαπλή)
- (11) Πόσο σημαντική κρίνετε την ύπαρξη των παρακάτω στο μελλοντικό αρχαιολογικό πάρκο του Αμυκλαίου; (πολλαπλή)
- (12) Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες πιστεύετε ότι θα ήταν ωφέλιμες στο αρχαιολογικό πάρκο του Αμυκλαίου; (κλειστού τύπου, επιλογής)
- (13) Πόσο θα θέλατε να συμμετέχετε ή και να οργανώνετε δράσεις που οργανώνονται στο Αμυκλαίο; (πολλαπλή)

(ε) Επισκεψιμότητα

- (14) Σε τι βαθμό θα προτείνατε μια επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου στην περιοχή του Δήμου Σπάρτης; (πολλαπλή)
- (15) Πόσο πιστεύετε ότι μπορεί ο αρχαιολογικός χώρος του Αμυκλαίου να είναι ελκυστικός για τους επισκέπτες της ευρύτερης περιοχής; (πολλαπλή)

5.5. Ανάλυση δεδομένων

Η ποσοτική ανάλυση των δεδομένων στην εργασία αυτή θα υλοποιηθεί ανά θεματική ενότητα, με καταμέτρηση των ποσοστών του ανθρώπινου δυναμικού, που συμμετέχει στην *έρευνα κοινού* για το ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνα.

Συγκεκριμένα στην πρώτη θεματική ενότητα, που περιλαμβάνει τις *γενικές γνώσεις*, παρατηρούμε τα εξής ποσοστά.

Στο **1^ο ερώτημα** (*Γνωρίζετε αν ο αρχαιολογικός χώρος του Αμυκλαίου είναι επισκέψιμος;*) απαντούν θετικά τα 45/80 άτομα φτάνοντας το ποσοστό των 56,25 %, αρνητικά 24/80 με ποσοστό 30 % και 9/80 απαντούν πως δε γνωρίζουν με το ποσοστό να φτάνει στο 11,25%. Κατανοούμε από τα ποσοστά, ότι παραπάνω από το 50% των ατόμων που συμμετέχουν στην έρευνα, γνωρίζουν ότι ο αρχαιολογικός χώρος είναι επισκέψιμος. Αυτό αποδεικνύει και την αναγνωρισιμότητα του αρχαιολογικού χώρου από το *ευρύ κοινό* (**γραφ. 6**).

Στο **2^ο ερώτημα** (*Πόσο ευχάριστη είναι μια επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;*) απαντούν καθόλου 2/80 άτομα με ποσοστό 2,5 %, λίγο 6/80 με ποσοστό 7,5%, αρκετά 29/80 με ποσοστό 36,25 %, πολύ 6/80 με ποσοστό 7,5%, πάρα πολύ 30/80 με ποσοστό 37,5% και δε γνωρίζω 7/80 με ποσοστό 8,75%. Από αυτά τα αποτελέσματα κατανοούμε, ότι το 81, 25%, ένα πολύ υψηλό ποσοστό, βρίσκει ευχάριστη την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου (**γραφ. 7**).

Στο **3^ο ερώτημα** (*Οι γενικές γνώσεις που ήδη διαθέτετε πιστεύετε, ότι μπορούν να εμπλουτιστούν με την επαφή σας με τον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;*). Στο ερώτημα αυτό απαντούν καθόλου 3/80 άτομα με ποσοστό 3,75%, λίγο 5/80 με ποσοστό 6,25%, αρκετά 31/80 με ποσοστό 38,75 %, πολύ 19/80 με ποσοστό 23,75%, πάρα πολύ 21/80 με ποσοστό 26,25% και δε γνωρίζω 1/80 με ποσοστό 1,25%. Το 88,25% θεωρεί, ότι οι γνώσεις που μπορεί να αποκομίσει κανείς εμπλουτίζονται, εάν επισκεφτεί τον αρχαιολογικό χώρο. Αυτό αποδεικνύει, ότι ο αρχαιολογικός χώρος ανταποκρίνεται στα δεδομένα και τις γνωστικές απαιτήσεις του επισκέπτη (**γραφ. 8**).

Στο **4^ο ερώτημα** (*Οι αρχαιολογικές εργασίες που λαμβάνουν χώρα θεωρείτε, ότι έχουν θετικό αντίκτυπο (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό) στην περιοχή;*). Στο ερώτημα αυτό απαντούν καθόλου 7/80 άτομα με ποσοστό 8,75%, λίγο 8/80 με ποσοστό 10%, αρκετά 22/80 με ποσοστό 27,5 %, πολύ 18/80 με ποσοστό 22,5%, πάρα πολύ 19/80 με ποσοστό 23,75% και δε γνωρίζω 6/80 με ποσοστό 7,5%. Συνεπώς το 73,75% θεωρεί, ότι ο αρχαιολογικός χώρος συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου και κατ' επέκταση αυτό ορίζει και την αναγκαιότητα ανάδειξής του για την ανάπτυξη της περιοχής (**γραφ. 9**).

Στη δεύτερη θεματική ενότητα, που περιλαμβάνει τα **εκπαιδευτικά προγράμματα**, έχει διαμορφωθεί ένα ερώτημα. Στο **5^ο ερώτημα** (*Γνωρίζετε για τις δράσεις και εκδηλώσεις, που έχουν γίνει από το 2015 και εξής στο Αμυκλαίο;*) απαντούν καθόλου 12/80 άτομα με ποσοστό 15%, λίγο 24/80 με ποσοστό 30%, αρκετά 24/80 με ποσοστό 30 %, πολύ 5/80 με ποσοστό 6,25%, πάρα πολύ 5/80 με ποσοστό 6,25% και δε γνωρίζω 10/80 με ποσοστό 12,5%. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι κάτω από το 50% γνωρίζει για τα εκπαιδευτικά προγράμματα στο Αμυκλαίον (**γραφ.10**).

Στην τρίτη θεματική ενότητα, που περιλαμβάνει τις **υποδομές και την προσβασιμότητα**, παρατηρούμε τα εξής ποσοστά.

Στο **6^ο ερώτημα** (*Πόσο εύκολη θεωρείτε, ότι είναι η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;*) απαντούν καθόλου 0/80 άτομα, λίγο 24/80 με ποσοστό 30%, αρκετά 29/80 με ποσοστό 36,25 %, πολύ 15/80 με ποσοστό 18,75%, πάρα πολύ 7/80 με ποσοστό 8,75% και δε γνωρίζω 5/80 με ποσοστό 6,25%. Ένα σημαντικό ποσοστό, των 72,25% αναγνωρίζει την καλή προσβασιμότητα του αρχαιολογικού χώρου (**γραφ. 11**).

Στο **7^ο ερώτημα** (*Πόσο εύκολη θεωρείτε, ότι είναι η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου για ΑμεΑ, κινητικά προβλήματα, Τρίτη ηλικία, προβλήματα όρασης;*) απαντούν καθόλου 39/80 άτομα με ποσοστό 48,35%, λίγο 21/80 με ποσοστό 26,25%, αρκετά 5/80 με ποσοστό 6,25%, πολύ 0/80, πάρα πολύ 1/80 με ποσοστό 1,25% και δε γνωρίζω 14/80 με ποσοστό 17,5%.

Καταλαβαίνουμε, ότι η πρόσβαση ανθρώπων αυτών των κατηγοριών κρίνεται δύσκολη από το μεγαλύτερο μέρος του ανθρώπινου δυναμικού (74,6%) (**γραφ.12**).

Στο **8^ο ερώτημα** (Σε τι βαθμό σας επηρεάζει η έλλειψη υποδομής από το να επισκεφτείτε τον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;) απαντούν καθόλου 20/80 άτομα με ποσοστό 25%, λίγο 13/80 με ποσοστό 16,25%, αρκετά 24/80 με ποσοστό 30%, πολύ 8/80 με ποσοστό 10%, πάρα πολύ 11/80 με ποσοστό 13,75% και δε γνωρίζω 4/80 με ποσοστό 5%. Γίνεται κατανοητό, ότι οι ελλείψεις υποδομής στους αρχαιολογικούς χώρους επηρεάζουν αρνητικά τους περισσότερους επισκέπτες (53,75%) (**γραφ.13**).

Στο **9^ο ερώτημα** (Έχει σημασία για σας η δημιουργία υποδομής στον αρχαιολογικό χώρο όπως δίκτυο ύδρευσης, ηλεκτρισμού, τηλεφωνίας, διαδικτύου;) απαντούν καθόλου 1/80 άτομα με ποσοστό 1,25%, λίγο 5/80 με ποσοστό 6,25%, αρκετά 21/80 με ποσοστό 26,25%, πολύ 19/80 με ποσοστό 23,75%, πάρα πολύ 33/80 με ποσοστό 41,25% και δε γνωρίζω 1/80 με ποσοστό 1,25%. Συνεπώς, κατανοούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό (91,25%) επηρεάζεται από την ύπαρξη νέων τεχνολογικών μέσων και υποδομών στους αρχαιολογικούς χώρους. (**γραφ.14**).

Στην τέταρτη θεματική ενότητα, που περιλαμβάνει το **μελλοντικό αρχαιολογικό πάρκο**, παρατηρούμε τα εξής ποσοστά.

Στο **10^ο ερώτημα** (Πόσο αναγκαία κρίνετε τη δημιουργία του αρχαιολογικού πάρκου του Αμυκλαίου;) απαντούν καθόλου 0/80 άτομα, λίγο 1/80 με ποσοστό 1,25%, αρκετά 14/80 με ποσοστό 17,5%, πολύ 16/80 με ποσοστό 20%, πάρα πολύ 47/80 με ποσοστό 58,75% και δε γνωρίζω 2/80 με ποσοστό 2,5%. Καταλαβαίνουμε, ότι οι περισσότεροι επισκέπτες κατανοούν τη σπουδαιότητα της δημιουργίας ενός αρχαιολογικού πάρκου στο Αμυκλαίον (**γραφ.15**). Το **11^ο ερώτημα** (Πόσο σημαντική κρίνετε την ύπαρξη των παρακάτω στο μελλοντικό αρχαιολογικό πάρκο του Αμυκλαίου;), διασαφηνίζει επαρκώς, με τα ποσοστά που αποφαίνονται στο **γράφημα 16**, την αναγκαιότητα ύπαρξης κάθε ειδικού χώρου στον αρχαιολογικό χώρο (χώρος ανάπαυσης, μονοπάτια και διαδρομές, πινακίδες, τουαλέτες, αναψυκτήριο, κατάστημα και ξεναγοί). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνεται και το **12^ο ερώτημα** (Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες

πιστεύετε ότι θα ήταν ωφέλιμες στο αρχαιολογικό πάρκο του Αμυκλαίου;) κατά το οποίο απαντούν 20/80 με ποσοστό 25% τις εκπαιδευτικές δράσεις, 12/80 με ποσοστό 15% τις εκδηλώσεις, 0/80 τις θεματικές συζητήσεις, 12/80 τις ξεναγήσεις με ποσοστό 15% και όλα τα παραπάνω 36/80 με ποσοστό 45% (γραφ.17).

Στο 13^ο ερώτημα (Πόσο θα θέλατε να συμμετέχετε ή και να οργανώνετε δράσεις, που οργανώνονται στο Αμυκλαίο;) απαντούν καθόλου 5/80 άτομα με ποσοστό 6,25%, λίγο 20/80 με ποσοστό 25%, αρκετά 25/80 με ποσοστό 31,25%, πολύ 14/80 με ποσοστό 17,5%, πάρα πολύ 11/80 με ποσοστό 13,75% και δε γνωρίζω 5/80 με ποσοστό 6,25%. Συνεπώς, το 62,5% ενδιαφέρεται για τις δράσεις στο Αμυκλαίο (γραφ.18).

Στην τελευταία θεματική, που περιλαμβάνει την **επισκεψιμότητα**, παρατηρούμε τα εξής ποσοστά. Στο 14^ο ερώτημα (Σε τι βαθμό θα προτείνατε μια επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου στην περιοχή του Δήμου Σπάρτης;) απαντούν καθόλου 1/80 άτομα με ποσοστό 1,25%, λίγο 2/80 με ποσοστό 2,25%, αρκετά 26/80 με ποσοστό 32,5%, πολύ 19/80 με ποσοστό 23,75%, πάρα πολύ 32/80 με ποσοστό 40% και δε γνωρίζω 0/80. Συμπεραίνουμε, ότι το υψηλό ποσοστό των 96,25% θα πρότεινε τον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου για επίσκεψη (γραφ.19).

Στο τελευταίο ερώτημα, 15^ο (Πόσο πιστεύετε ότι μπορεί ο αρχαιολογικός χώρος του Αμυκλαίου, να είναι ελκυστικός για τους επισκέπτες της ευρύτερης περιοχής;) απαντούν καθόλου 6/80 άτομα με ποσοστό 7,5%, λίγο 15/80 με ποσοστό 18,75%, αρκετά 19/80 με ποσοστό 23,75%, πολύ 5/80 με ποσοστό 6,25%, πάρα πολύ 29/80 με ποσοστό 36,25% και δε γνωρίζω 6/80 με ποσοστό 7,5%. Το 66,25% απαντά καταφατικά στο ερώτημα αυτό, άρα ο αρχαιολογικός χώρος προσελκύει υποδειγματικά περισσότερο από το 50% του πληθυσμού, που τον επισκέπτεται κατά βάση (γραφ.20).

6^ο Κεφάλαιο

Αναλύσεις και αποτελέσματα έρευνας κοινού

6.1. Συνολικές απαντήσεις και στατιστικοί πίνακες

Με την ολοκλήρωση της ανάλυσης των γραφημάτων, είμαστε σε θέση να διεξάγουμε τα συμπεράσματά μας και να διαπιστώσουμε το βαθμό αποτελεσματικότητας της έρευνάς μας, σύμφωνα πάντα με τους πίνακες και τα γραφήματα, που σχεδιάσαμε. Η συνολική αποτίμηση θα γίνει τμηματικά, ανά θεματική ενότητα, με σκοπό να κατανοηθεί και να αναλυθεί με μεγαλύτερη ακρίβεια και λεπτομέρεια το αποτέλεσμα της έρευνας.

Πρωτίστως, στην πρώτη θεματική «Γενικές γνώσεις» συμπεραίνουμε τα εξής (γραφ.21 και 22). Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει δύο ξεχωριστά γραφήματα, καθώς αφορά δύο διαφορετικού τύπου ερωτήσεις. Το 1^ο ερώτημα αποτελεί μία *διχοτομική ερώτηση*, ενώ το 2^ο, 3^ο και 4^ο αποτελούν *πολλαπλά ερωτήματα*. Στο 1^ο ερώτημα απαντά καταφατικά το ποσοστό 56,25%, αποδεικνύοντας ότι το ευρύ κοινό γνωρίζει για την επισκεψιμότητα του αρχαιολογικού χώρου του Αμυκλαίου. Από την άλλη πλευρά, στο 2^ο ερώτημα το 81,25% βρίσκει ευχάριστη την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο, ενώ στο 3^ο ερώτημα το 88,25% θεωρεί ότι οι γνώσεις εμπλουτίζονται με τη διάδραση του επισκέπτη με τα μνημεία και τον αρχαιολογικό χώρο. Τέλος, στο 4^ο ερώτημα το 73,75% πιστεύει, ότι ο αρχαιολογικός χώρος φέρει θετικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Συνεπώς, η θεματική των *γενικών γνώσεων* παρατηρούμε πως κατά μέσο όρο φέρει αρκετά ικανοποιητικά αποτελέσματα, μιας και το χαμηλότερο ποσοστό υπερέχει έναντι του 50% των επισκεπτών επί του συνόλου. Αυτό αποδεικνύει την αναγνωρισιμότητα του αρχαιολογικού χώρου από το *ευρύ κοινό*, αλλά και την αναγκαιότητα διαφύλαξής του για την ανάπτυξη του τόπου.

Δευτερευόντως, η θεματική της κατηγορίας των «**εκπαιδευτικών προγραμμάτων**» περιλαμβάνει μία μόνο *πολλαπλή ερώτηση (γραφ.23)*. Το 5^ο ερώτημα έρχεται να μας αποδείξει, ότι το 45% των επισκεπτών δε γνωρίζει για τα εκπαιδευτικά προγράμματα του Αμυκλαίου. Σε αυτό το σημείο καλούμαστε να δώσουμε ιδιαίτερη έμφαση, καθώς τα αποτελέσματα της έρευνας δεν είναι τόσο ικανοποιητικά.

Επιπροσθέτως, στην τρίτη θεματική «**υποδομές και προσβασιμότητα**», μέσα από το 6^ο, 7^ο, 8^ο και 9^ο ερώτημα (*πολλαπλές ερωτήσεις*) συμπεραίνουμε τα εξής (**γραφ.24**). Στο 6^ο ερώτημα το 72,25% αναγνωρίζει την καλή προσβασιμότητα του αρχαιολογικού χώρου, ενώ στο 7^ο ερώτημα το 74,6% θεωρεί, ότι η πρόσβαση των ανθρώπων ειδικών κατηγοριών κρίνεται δύσκολη στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου. Στο 8^ο ερώτημα το 53,75% επηρεάζεται αρνητικά από τις ελλείψεις υποδομών, ενώ στο 9^ο ερώτημα το 91,25% θεωρεί κρίσιμη την ύπαρξη νέων τεχνολογικών μέσων και σύγχρονων υποδομών στους αρχαιολογικούς χώρους. Τα αποτελέσματα της έρευνας στην τρίτη θεματική, μας καλούν να διακρίνουμε τη σπουδαιότητα της προσβασιμότητας για τις ειδικές κατηγορίες του ανθρώπινου δυναμικού, αλλά και τη αναγκαιότητα των σύγχρονων μέσων και υποδομών στους αρχαιολογικούς χώρους.

Επιπλέον, στην τέταρτη κατηγορία «**αρχαιολογικό πάρκο**» μέσα από το 10^ο, 11^ο, 12^ο και 13^ο ερώτημα (*πολλαπλές ερωτήσεις*) καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα (**γραφ.25**). Στο 10^ο ερώτημα το 96,25% των επισκεπτών θεωρεί, ότι είναι αναγκαία η δημιουργία ενός αρχαιολογικού πάρκου στο Αμυκλαίον, ενώ στο 11^ο ερώτημα, που αποτελεί ένα πιο εξειδικευμένο ερώτημα σχετικά με τις υποδομές του αρχαιολογικού πάρκου τα αποτελέσματα δείχνουν τα κάτωθι. Το 93,75% των επισκεπτών θεωρεί, σημαντική την ύπαρξη χώρων αναψυχής, μοναπατιών-διαδρομών, πινακίδων, ξεναγών, το 98,75% κρίνει επίσης σημαντική την ύπαρξη τουαλετών και το 80% την ύπαρξη αναψυκτήριου. Αντιθέτως, μόνο το 38,75% πιστεύει ότι η δημιουργία ενός καταστήματος είναι αναγκαία στο μελλοντικό αρχαιολογικό πάρκο. Τέλος, στο 12^ο ερώτημα συμπεραίνουμε, ότι το 45% κάτω δηλαδή από τους μισούς επισκέπτες, επιθυμούν να συμμετάσχουν σε εκπαιδευτικές δράσεις, θεματικές συζητήσεις, ξεναγήσεις και εκδηλώσεις, που

διοργανώνονται στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου, ενώ στο 13^ο ερώτημα το 62,5% των επισκεπτών ενδιαφέρεται, να συμμετάσχει στις δράσεις του Αμυκλαίου γενικότερα. Συνοπτικά, κατανοούμε ότι και σε αυτή τη θεματική ενότητα κρίνεται απαραίτητο, να δοθεί το ανάλογο ενδιαφέρον και προσοχή. Σκοπός βέβαια είναι, μέσα στα πλαίσια δημιουργίας ενός μελλοντικού αρχαιολογικού πάρκου, να αυξηθεί ο αριθμός των άμεσα ενδιαφερόμενων επισκεπτών για συμμετοχή σε πολιτιστικές δράσεις, που διοργανώνονται στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου.

Η τελευταία κατηγορία της «**επισκεψιμότητας**» περιλαμβάνει το 14^ο και 15^ο ερώτημα. Από τις *πολλαπλές ερωτήσεις* συμπεραίνουμε το εξής (**γραφ.26**). Στο 14^ο ερώτημα το 96,25% θα πρότεινε για επίσκεψη τον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου και στο 15^ο ερώτημα το 66,25% κρίνει τον αρχαιολογικό χώρο ελκυστικό για τους επισκέπτες της ευρύτερης περιοχής.

6.2. Αξιολόγηση έρευνας κοινού και συμπεράσματα

Συμπερασματικά, η έρευνα κοινού που επιτελέσαμε χαρακτηρίζεται επιτυχημένη. Αυτό επιχειρηματολογείται, καθώς πληροί τις εξής προϋποθέσεις. Αρχικά, η δειγματοληψία πραγματοποιείται από όλες τις ηλικιακές κατηγορίες και αφορά όλες τις επαγγελματικές ιδιότητες. Επομένως, επιλέγεται απλό και τυχαίο δείγμα, καθαρά αντιπροσωπευτικό από όλα τα κοινωνικά στρώματα, κάτι το οποίο μας οδηγεί σε ακόμη πιο ασφαλή συμπεράσματα. Αξιοσημείωτη είναι δε, η συμμετοχή των επισκεπτών στην έρευνα, η οποία αναλογεί σε ισομερές ποσοστό ανδρών και γυναικών (50% και 50%). Επιπλέον, αποφεύχθηκε κάθε τυπικό σφάλμα λόγω της ανταπόκρισης και των 80 ατόμων συνολικά σε κάθε κομμάτι της έρευνας.

Από την πλευρά της μεθοδολογίας της ποσοτικής έρευνας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι εκτελείται με απόλυτη ακρίβεια, με το ερωτηματολόγιο να έχει τον πρωτεύοντα ρόλο. Οι κατανομές και η διαμόρφωση των ερωτήσεων κλειστού τύπου (πολλαπλή-Likert και διχοτομική) βοήθησε στο να διεξαχθούν, πιο ακέραια, αξιόπιστα και έγκυρα αποτελέσματα. Όπως προαναφέραμε, το ερωτηματολόγιο καλύπτει πληθώρα από πλεονεκτήματα με βασικό την ευκολία κατασκευής και χρήσης του σε μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού, ενώ η συλλογή και ανάλυση του υλικού πραγματοποιείται με γρήγορο και συστηματικό τρόπο, λόγω της χρήσης του κλειστού τύπου ερωτήσεων.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα της έρευνας συμπεραίνουμε, ότι στην πρώτη θεματική των **γενικών γνώσεων** των επισκεπτών σχετικά με το Αμυκλαίον, το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκεπτών ανταποκρίθηκε με επιτυχία στις ερωτήσεις. Στη δεύτερη ενότητα των **εκπαιδευτικών προγραμμάτων** το υψηλό σχετικά ποσοστό του 45% των επισκεπτών, που δε γνωρίζουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα του Αμυκλαίου από το 2015 και εξής μας κεντρίζει το ενδιαφέρον. Για τον παραπάνω λόγο και με σκοπό να μειωθεί αυτό το ποσοστό, θα προτείναμε μια ηλεκτρονική καμπάνια στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Instagram), στην οποία θα προβάλλονται με σύντομα βίντεο όλα τα εκπαιδευτικά προγράμματα, που επιτελούνται στον αρχαιολογικό χώρο

από το 2015 και εξής. Στην τρίτη θεματική ενότητα των **υποδομών και της προσβασιμότητας** γίνεται αντιληπτό, ότι πρέπει να ενισχυθεί ο αρχαιολογικός χώρος με περαιτέρω υποδομές, κυρίως για τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, όπως προσθήκη ραμπών ή ειδικών πινακίδων αφής (braille) για άτομα με προβλήματα όρασης. Στην τέταρτη κατηγορία, το υψηλό ποσοστό που εμφανίζεται προβάλλοντας την αναγκαιότητα δημιουργίας αρχαιολογικού πάρκου στο Αμυκλαίον, με τους κατάλληλους βοηθητικούς χώρους, μας οδηγεί στο να κατανοήσουμε, πως επιβάλλεται να κινηθούν οι διαδικασίες για τη διαμόρφωσή του. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί είτε με τη βοήθεια ευρωπαϊκών προγραμμάτων, είτε ακόμη και με τη συνεργασία του Υπουργείου Πολιτισμού. Τέλος, στην πέμπτη κατηγορία της **επισκεψιμότητας** οδηγούμαστε στο συμπέρασμα, ότι ο αρχαιολογικός χώρος του Αμυκλαίου παρέχει σε πολύ ικανοποιητικό βαθμό διαδραστικότητα και επικοινωνία με τον επισκέπτη, κάτι το οποίο αποφαίνεται από το υψηλό ποσοστό που έχει απαντηθεί από τους επισκέπτες, σε σχέση με την ελκυστικότητα του χώρου και την περίπτωση παρότρυνσης για μελλοντική επίσκεψη στο *ευρύ κοινό*.

Με λίγα λόγια η *έρευνα κοινού* αποδεικνύει τη σωστή λειτουργικότητα των υπευθύνων του αρχαιολογικού χώρου του Αμυκλαίου και τον ορθό τρόπο ανάδειξης των μνημείων του, μέσα από τα έγκυρα και αξιόπιστα αποτελέσματα, που μας επιφέρει η λεπτομερής *ποσοτική έρευνα*. Ο αρχαιολογικός χώρος του Αμυκλαίου, με λίγες διορθώσεις και προσθήκες (βλ. *αρχαιολογικό πάρκο, βοηθητικοί χώροι*), έχει τις προδιαγραφές να εξελιχθεί, ως ένα από τα πιο αξιοποιημένα, πολιτιστικά κέντρα και μνημεία της Ελλάδας.

Επίλογος

Καταληκτικά, η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία αποτελεί το εφαλτήριο για την περαιτέρω ανάπτυξη και ανάδειξη του νεόφερτου κλάδου της *δημόσιας αρχαιολογίας* στον ελλαδικό χώρο. Συγκεκριμένα, από όλα όσα προαναφέρθηκαν γίνεται κατανοητό, ότι η επικοινωνία μεταξύ αρχαιολογίας και *κοινού* οφείλει να βρίσκεται στο προσκήνιο και να αποτελεί βασική μέριμνα των αρχαιολόγων. Η χρήση των σύγχρονων, μεθοδολογικών εργαλείων, όπως για παράδειγμα της φωτογραμμετρίας, των γεωπληροφοριακών συστημάτων, 3D/2D αναπαραστάσεων, της εικονικής, επαυξημένης και μικτής πραγματικότητας ή ακόμη και της χρήσης των ηλεκτρονικών χαρτών, ιστοτόπων και διαδικτυακών εφαρμογών διευκολύνουν τη δι-επαφή αρχαιολόγου και *κοινού*. Τα νέα, τεχνολογικά μέσα σε συνδυασμό με την χρήση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για όλες τις ηλικιακές κατηγορίες, εξαλείφοντας τις κοινωνικές ανισότητες τροφοδοτούν τον απλό πολίτη με γνώσεις. Επιπλέον, τον παρακινούν να αποτελέσει μέρος στην προσπάθεια διάσωσης και διαφύλαξης της πολιτισμικής κληρονομιάς και συνεπώς, της εθνικής του ταυτότητας.

Μέσα από την αναφορά των αρχαιολογικών χώρων, όπου επιτελούνται προγράμματα και δράσεις της *δημόσιας αρχαιολογίας* στην Ελλάδα και εφόσον αναλύσαμε τη σημασία της *έρευνας κοινού* και τους τρόπους, που αυτή υλοποιείται στους ελλαδικούς, αρχαιολογικούς χώρους γίνεται αντιληπτό το εξής. Στο κατώφλι του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα πραγματοποιούνται στην Ελλάδα πολύ διστακτικά βήματα στην προσπάθεια «ουσιαστικής» επικοινωνίας με την τοπική κοινωνία. Κρίνεται απαραίτητη λοιπόν, η εντατικοποίηση τέτοιων ενεργειών σε περαιτέρω αρχαιολογικούς χώρους του ελλαδικού κόσμου, με σκοπό να αποκατασταθεί το «πλήγμα» και το «χάσμα» στον υπέρτατο βαθμό μεταξύ αρχαιολόγου-κοινού, και να καταπολεμηθούν έτσι, όλες οι κοινωνικοοικονομικοπολιτικές κρίσεις που επικρατούν στην χώρα της Ελλάδας. Είναι γεγονός, ότι οι κρίσεις αξιών συμπεριλαμβάνουν και την κρίση της πολιτιστικής ταυτότητας, άρα και την κρίση στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το παράδειγμα της *έρευνας κοινού* στο Αμυκλαίον έρχεται, να προσδώσει ακόμη περισσότερο κύρος σε αυτή την προσπάθεια ενδυνάμωσης των αξιών και των πολιτιστικών/πολιτισμικών πεποιθήσεων. Μέσα από την έγκυρη και αξιόπιστη *ποσοτική έρευνα* που υλοποιείται, καταλαβαίνουμε ότι όσο ο αρχαιολόγος επιδιώκει την επικοινωνία με τον απλό επισκέπτη, τόσο καλύτερα αποτελέσματα θα έχει σε σχέση με τη συντήρηση και διατήρηση των πολιτισμικών αγαθών. Στη δική μας περίπτωση, μέσω των αποτελεσμάτων που επέδειξε η έρευνα, για να επιτευχθεί μεγαλύτερη επισκεψιμότητα από το *ευρύ κοινό* κρίνονται αναγκαίες κάποιες επεμβάσεις. Οι επεμβάσεις αυτές αφορούν τον τομέα των υποδομών, της προσβασιμότητας, της διαμόρφωσης αρχαιολογικού πάρκου, αλλά και την περαιτέρω γνωστοποίηση των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων του Αμυκλαίου. Όλα αυτά θα υλοποιηθούν, έχοντας ως γνώμονα την ορθή επικοινωνία των αρχαιολόγων με την κοινωνία, με απώτερο σκοπό τη διαφύλαξη της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Βιβλιογραφίες

Ελληνόγλωσση

Βλίζος, Σ. και Π. Ν. (2021). *Διαχείριση και Ανάδειξη Χώρων και Μνημείων.* www.diadrasis.org

Black Graham, (2014). *The Engaging Museum. Developing museums for visitor involvement,* Λονδίνο και Νέα Υόρκη, Routledge, 2005, μτφρ. Σόνια Κωτίδου, Το ελκυστικό μουσείο. Μουσεία και επισκέπτες, σελ. 31-52. Αθήνα, Πολιτιστικό Ίδρυμα Πειραιώς.

Βλάχου, Μ., (2011). Η Ακρόπολη σε σχολείο με έγκλειστους μαθητές. Στο Χτζηασλάνη, Κ., Καϊμάρα, Ε., Λεοντή, Α. *Ακρόπολη και Εκπαίδευση.* Αθήνα: ΥΣΜΑ- Τομέας Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης; 158

Breakwell M. Glynis, (1999). *Interviewing,* Λονδίνο, Routledge, 1990, μτφρ. Αριστοτέλης Κάντας, Η συνέντευξη, σελ. 99 Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Γίγκλα, Α. (2018). *Δημόσια Αρχαιολογία στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας Δημόσια Αρχαιολογία στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας.*

Γεωργακά, Β. και Γαβαλάς, Γ. (2015). «Εκπαιδευτικά Προγράμματα για ΑμΕΕΑ σε Αρχαιολογικούς χώρους και Μουσεία στην Ελλάδα. Μια διαφορετική επίσκεψη στον Αρχαιολογικό Χώρο της Ακροπόλεως», στο Β. Αργυρόπουλος, Σ. Χαμονικολάου και Χ. Κανάρη(επιμ. Έκδ.), Πολιτισμός/ Ειδική Αγωγή. Η πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες ή/και εκπαιδευτικές ανάγκες στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 237-251.

Γεωργόπουλος, Α., (2006). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση,* Αθήνα: Gutenberg.

Γρατσία, Ε. και Λεκάκης, Σ. (επιμ.), (2007). *Μνημεία της Νάξου σε κίνδυνο. Οι πολίτες μιλούν γι' αυτά,* Αθήνα: MONUMENTA.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K., (2011). *Μέθοδοι Έρευνας στην Εκπαίδευση* (7η έκδ.). Λονδίνο: Routledge.

- Dommasnes, L. Helga., & Γαλανίδου, Ν. (2012).** Μιλώντας στα παιδιά για το παρελθόν. Καλειδοσκόπιο.
- Δαράκη Π., (1994).** Ομαδικά παιχνίδια. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Δεβεράκη, Μ., Πανταζής, Β. (2016).** Ανθρωπολογική – παιδαγωγική θεώρηση της βασισμένης στον «τόπο» Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Στο Μανωλάς, Ε., Τσαντόπουλος, Γ. (Επιμ.). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία. 68-73. Ορεστιάδα: Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Δημητρόπουλος, Ε., (2004).** Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας: προς ένα συστηματικό δυναμικό μοντέλο μεθοδολογίας επιστημονικής έρευνας. Αθήνα: Έλλην
- Ζαφειρόπουλος, Κ., (2015).** Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία;, σελ. 151-160. Αθήνα: Κριτική.
- Herzefield, M, (1998).** Η ανθρωπολογία μέσα από τον καθρέπτη. Κριτική Εθνογραφία της Ελλάδος και της Ευρώπης, σελ. 21. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Ιωσηφίδης Θ., (2006).** Ποιοτική κοινωνική έρευνα, Μεθοδολογία Προσέγγισης Δεδομένων, σελ. 45-48, 58-64 και 111-125. Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.
- Ιωσηφίδης Θ., (2008).** Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες, σελ. 21-31. Αθήνα Εκδόσεις Κριτική.
- Javeau, C., (1996).** Η Έρευνα με ερωτηματολόγιο. Επιμέλεια Κ.Τζαννόνε- Τζώρτζη, εκδόσεις «Τυπωθήτω».
- Κακριδής (1986).** Ι. Θ. Κακριδής. Ελληνική Μυθολογία. τ.2 Αθήνα.
- Κωτσάκης, Κ., (2008).** Βουβά μνημεία: Το πρόγραμμα διαχείρισης των νεολιθικών Παλιαμπέλων Κολινδρού. *Μουσεία 05, Επιστημονικές Συναντήσεις*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ενευκτηρίου, σελ. 45-50.
- Κουρή Μ., (2010).** Ανάπτυξη κοινού: Αξιοποιώντας τη λαϊκή και παραδοσιακή μουσική, *Hellenic Journal of Music, Education & Culture, Volume 1*, σελ 64.
- Καϊμάρη, Δ. Ε. (2006).** Φωτογραμμετρική Επεξεργασία Ψηφιακών Εικόνων στην Υπηρεσία της Αρχαιολογικής Έρευνας: Εντοπισμός Εγνατίας Οδού από την Αμφίπολη έως τους Φιλίππους. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο .
- Κασσωτάκη Ε, Αβραμίδης Β. (2015).** Το παιχνίδι στη διαχρονία. Διεύθυνση Παιδείας Πολιτισμού Αθλητισμού & Νέας Γενιάς: Τμήμα Αρχαιολογίας & Ιστορικής Έρευνας, Αθήνα.

- Λεκάκης, Σ. (2016).** Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ: Μνημεία και άνθρωποι σε κρίση. *Η Διαχείριση Της Πολιτιστικής Κληρονομιάς Στη Ευρώπη Και Την Ελλάδα. Μια Επισκόπηση.* <http://www.eos-archaeo.gr>
- Λεκάκης, Σ., Πάντζου, Ν. (2021) (επιμ).** Εισαγωγή στην Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Μια κριτική επισκόπηση του πεδίου στην Ελλάδα, σελ. 34-39, 82 και 89-92. Εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα.
- Μαϊστρου, Ε. Μ. Κ. Μ. Γ. Κ. Α.-Μ. Μ. Κ. και Μ. Κ. Α.-Μ. (2021).** ΑΡΧΑΙΑ ΜΕΣΣΗΝΗ: ΥΛΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΥΛΕΣ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΕΙΣ. 544–546.
- Μαλαπέρδας, Γ. (2021).** Η ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΗΣ ΝΑΥΤΙΚΗΣ ΒΑΣΗΣ ΤΟΥ ΝΑΒΑΡΙΝΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΧΥΡΩΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ. ΑΝΑΒΙΩΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ. 515.
- Μουσιάδη, Α. Κ. (2016).** Η Γεωματική και η Τοπογραφία, στην έρευνα, χαρτογράφηση και πρόβλεψη αρχαιολογικών χώρων και στην αποτύπωση μνημείων. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή.
- Μαρκάτος, Μ. Κ., & Παπαγεωργίου, Δ. (2004).** Η Μυστική Αρχαιοελληνική Τεχνολογία: Το μοναδικό Θαύμα-Μουσική, Τηλεπικοινωνίες, Τεχνικά Έργα, τόμος Β . § Θεσσαλονίκη: Κάδμος.
- Μπακιρτζής, Χ., (2004).** ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ. Πρακτικά αρχαιολογικής συνάντησης εργασίας, Επταπύργιο Θεσσαλονίκης, 18-22 Σεπτεμβρίου 2003, Υπουργείο Πολιτισμού/ Επιτροπή Παρακολούθησης Μεγάλων Έργων, Θεσσαλονίκη 2004.
- Μακρή Α., (2003).** «Έρευνα Αγοράς», στο: Αθανασοπούλου κ.συν. Πολιτιστική επικοινωνία, Τόμος Β, σελ. 43-45. Μέσα Επικοινωνίας, Πάτρα, εκδόσεις ΕΑΠ.
- Μπούνια Αλ., (2015).** «Έρευνα επισκεπτών και αξιολόγηση: Η «φωνή» του κοινού», στο: Νικονάνου κ.συν. Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα, σελ. 149-150. Αθήνα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Νικονάνου Ν., (2009).** Μουσειοπαιδαγωγική, Από τη θεωρία στην πράξη, Αθήνα, Πατάκη.
- Οικονόμου Μ., (2003).** Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα, σελ. 107-109. Αθήνα: Εκδ. Κριτική.

- Παρασκευοπούλου-Κόλλια Ευφροσύνη-Άλκηστη, (2008).** «Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις», *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, Volume 4, Number 1, Section one, p.1-3.
- Πλάντζος, Α. (2009).** «Ο κλασικός πολιτισμός και η απειλή της παγκοσμιοποίησης». Πλάντζος, *Παγκοσμιοποίηση και Εθνική Κουλτούρα*, σελ.94.
- Παναγιωτόπουλος, Ν., (2004).** Για την εκπαίδευση του μέλλοντος: οι προτάσεις του Πιερ Μπουρντιέ, Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα.
- Πατιάς, Π. (2009).** *ΜΝΗΜΕΙΟ, ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ.*
- Robson, C., (2010).** Η έρευνα του πραγματικού κόσμου, β' εκδ. «Gutenberg», σελ. 274-275 και 289-290.
- Σαραφίδου Γιασεμή - Όλγα, (2011).** Συνάρθρωση Ποσοτικών και Ποιοτικών Προσεγγίσεων, Η Εμπειρική Έρευνα, σελ. 13-17, 29-39 και 111-125. Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Saunders M., Lewis P., Thornhill A., (2014).** «Μέθοδοι Έρευνας στις Επιχειρήσεις & την Οικονομία», Εκδόσεις Δισίγμα: Αθήνα.
- Schidler, P., (2019).** «Μέθοδοι έρευνας για τις επιχειρήσεις». Επιμ. Αποστολάκης Αλέξανδρος, Κουργιαντάκης Μάρκος. Εκδόσεις Κριτική: Αθήνα.
- Σκιάς, Α. (1908).** «Ανασκαφαί εν Αμύκλαις, πρακτικά της αρχαιολογικής εταιρείας του έτους 1907» *ΠΑΕ 1906-1908*, σελ.104-107.
- Σηφάκη, Ε., Κυπραίου, Ε., Msc, Α., Πολιτισμικών, Α., Ελληνικό, Μ., & Πανεπιστήμιο, Α. (2021).** *ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΤΟΥ ΝΕΑΝΙΚΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΣΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ SOCIAL MEDIA AND ENGAGING YOUNG AUDIENCES IN CULTURAL ORGANISATIONS.*
- Σίδερης, Α. (2008).** *Συγκείμενα, ερμηνείες και αφήγηση ιστοριών σε αρχαιολογικά εικονικά περιβάλλοντα.*
- Τιβέριος, Μ. (2010).** *ΜΙΧΑΛΗΣ Α. ΤΙΒΕΡΙΟΣ * ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ 1.*
- Τσιαφάκη, Α. , Π. Κ. , Μ. Π. , Μ. Γ. , Μ. Ν. , Τ. Χ. , Κ. Χ. , Κ. Α. , Κ. Χ. , Σ. Κ. , Ι. Γ. Α. , Α. Φ. και Γ. Π. (2022).** *Ψηφιακές εφαρμογές, δημόσια αρχαιολογία και η ελληνική πραγματικότητα την*

εποχή του COVID-19. Το παράδειγμα του MyELEusis στο πεδίο της ψηφιακής ανάδειξης αρχαιολογικών χώρων. <https://doi.org/10.26247/aura5.5>

Τσιπλιτάρης, Α., (1998). Ψυχοκοινωνιολογία της Σχολικής Τάξης. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.

Τσουντας, Ε., (1892). «Εκ του Αμυκλαίου». *ΑΕ* 1892, σελ.1-26.

Φίλιας, Β., (1996). Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών, επ. Β.Φίλιας, 1996, β' έκδοση, εκδόσεις «Gutenberg».

Χουζίνγκα Γ,(1989). Ο άνθρωπος και το παιχνίδι. Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα.

Χατζηασλάνη, Κ., Καϊμάρα, Ε. και Λεοντή, Α., (2010). Εκπαιδευτικές δράσεις για την Ακρόπολη και το Μουσείο. Στο *Εικαστική Παιδεία*, Τεύχος 26, Αθήνα: 158,162.

Χουρμουζιάδη, Α., (2006). Το ελληνικό αρχαιολογικό μουσείο: ο εκθέτης, το έκθεμα, ο επισκέπτης. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Ξενόγλωσση

- Bohrer Frederick N. (2011).** Photography and Archaeology Introduction. 2011.
- Bonacchi, C. (2022).** Digital public archaeology. In *Handbook of Digital Public History* (pp. 77–85). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110430295-006>
- Buschor, E., (1927) .Vom Amyklaion *AM LII*(1927) 1-64.
- Carraro, F., Marinello, A., Morabito, D., & Bonetto, J. (2019).** New Perspectives on the Sanctuary of Aesculapius in Nora (Sardinia): From Photogrammetry to Visualizing and Querying Tools. *Open Archaeology*, 5(1), 263–273. <https://doi.org/10.1515/opar-2019-0017>
- Classroom. Theory Into Practice
- Delivorrias, A., (2009).** The throne of Apollo at the Amyklaion: old proposals, new perspectives. In Sparta and Laconia from prehistory to pre modern, eds. W.G. Cavanagh, C. Gallou and M. Georgiadis, p133-135.
- Dietrich, B. C., (1975).** ‘The Dorian Yakinthia: A survival from the bronze age’ *kadmos* 14(1975) p. 133-142.
- Eder, B. (2012).** Amyklai and Amyklaion. In *The Encyclopedia of Ancient History*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781444338386.wbeah02018>
- Esmiel-Pamies C. (2009), Into the Politics of Museum Audience Research, Edition 5, Tate Encounters, p. 16-17.
- Finkelstein B., Pichert S., Mahoney T., Barry D., (2006).** Discovering Culture in Education: An approach to Cultural Education Program Evaluation. ERIC Clearinghouse on Assessment and Evaluation and the Catholic University of America, p. 10-20. Washington D.C.
- Fogliaroni, P. (1994).** *Mixed Reality for Archeology and Cultural Heritage*. <https://doi.org/10.4230/LIPIcs.COARCH.2018>
- French, E., (1971). ‘The development of Mycenaean terracotta figurines. *BSA* 66 (1971), p.101-189.
- Gould, P. G. (2016).** On the Case: Method in Public and Community Archaeology. *Public Archaeology*, 15(1), 5–22. <https://doi.org/10.1080/14655187.2016.1199942>

- Graml, C., Hunziker, M., & Vukadin, K. (2019).** Cult and Crisis: A GIS Approach to the Sacred Landscape of Hellenistic Attica. In *Open Archaeology* (Vol. 5, Issue 1). De Gruyter Open Ltd. <https://doi.org/10.1515/opar-2019-0024>
- Greene, K. (2002).** *Archaeology: An Introduction* - Kevin Greene, Tom Moore. [https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=dSsAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Greene,+K.+\(2002\).+%E2%80%9CArchaeology.+An+Introduction%E2%80%9D&ots=sSBLr8eRPD&sig=ngCUwIXW0W_r6GspZ2Bu2_M5EZw&redir_esc=y#v=onepage&q=Greene%2C%20K.%20\(2002\).%20%E2%80%9CArchaeology.%20An%20Introduction%E2%80%9D&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=dSsAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Greene,+K.+(2002).+%E2%80%9CArchaeology.+An+Introduction%E2%80%9D&ots=sSBLr8eRPD&sig=ngCUwIXW0W_r6GspZ2Bu2_M5EZw&redir_esc=y#v=onepage&q=Greene%2C%20K.%20(2002).%20%E2%80%9CArchaeology.%20An%20Introduction%E2%80%9D&f=false)
- Guttormsen, T. S., & Hedeager, L. (2015).** Introduction: interactions of archaeology and the public. *World Archaeology*, 47(2), 189–193. <https://doi.org/10.1080/00438243.2015.1027483>
- Habermas, J. (1989).** *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a ...* - Jurgen Habermas. [https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=e799caakIWoC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Habermas,+J.+\(1989\).+%E2%80%9CThe+structural+transformation+of+the+public+sphere:+an+inquiry++into+a+category+of+bourgeois+society.+Cambridge:+MIT+pres&ots=5RJjk-SZv3&sig=mG0Lqwe-tqB2W4OAu2_zjF2RAgE&redir_esc=y#v=onepage&q=Habermas%2C%20J.%20\(1989\).%20%E2%80%9CThe%20structural%20transformation%20of%20the%20public%20sphere%3A%20an%20inquiry%20%20into%20a%20category%20of%20bourgeois%20society.%20Cambridge%3A%20MIT%20pres&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=e799caakIWoC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Habermas,+J.+(1989).+%E2%80%9CThe+structural+transformation+of+the+public+sphere:+an+inquiry++into+a+category+of+bourgeois+society.+Cambridge:+MIT+pres&ots=5RJjk-SZv3&sig=mG0Lqwe-tqB2W4OAu2_zjF2RAgE&redir_esc=y#v=onepage&q=Habermas%2C%20J.%20(1989).%20%E2%80%9CThe%20structural%20transformation%20of%20the%20public%20sphere%3A%20an%20inquiry%20%20into%20a%20category%20of%20bourgeois%20society.%20Cambridge%3A%20MIT%20pres&f=false)
- Hamilakis, Y. (1999).** La trahison des archaeologies? Archaeological Practice as Intellectual Activity in Postmodernity, *Journal of Mediterranean Archaeology* (12)1, p. 60.
- Hamilakis, Y., (2008).** Decolonizing Greek Archaeology: indigenous archaeologies, modernist archaeology and the post-colonial critique, in Damaskos, D. and Plantzos, D. (eds.) *A Singular Antiquity. Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth-Century Greece*. Athens:Mouseio Benaki, p. 273-284.
- Hodder, I. (2003).** Archaeological Reflexivity and the “Local” Voice. *Anthropological Quarterly*, 76(1), 55–69. <https://doi.org/10.1353/anq.2003.0010>

- Holtorf, C. (2007).** *Archaeology is a Brand!: The Meaning of Archaeology in Contemporary Popular Culture*. Oxford: Archaeopress. [https://books.google.gr/books?hl=en&lr=&id=9YKjaVzqfP8C&oi=fnd&pg=PR5&dq=Holtorf,+C.+\(2007\).+Archaeology+is+a+Brand!+The+Meaning+of+Archaeology+in++Contemporary+Popular+Culture.+Oxford:+Archaeopress&ots=DBtvHwxL-D&sig=1ntcN_EW8n-S9XM6lZui-ZUH1X0&redir_esc=y#v=onepage&q=Holtorf%2C%20C.%20\(2007\).%20Archaeology%20is%20a%20Brand!%20The%20Meaning%20of%20Archaeology%20in%20%20Contemporary%20Popular%20Culture.%20Oxford%3A%20Archaeopress&f=false](https://books.google.gr/books?hl=en&lr=&id=9YKjaVzqfP8C&oi=fnd&pg=PR5&dq=Holtorf,+C.+(2007).+Archaeology+is+a+Brand!+The+Meaning+of+Archaeology+in++Contemporary+Popular+Culture.+Oxford:+Archaeopress&ots=DBtvHwxL-D&sig=1ntcN_EW8n-S9XM6lZui-ZUH1X0&redir_esc=y#v=onepage&q=Holtorf%2C%20C.%20(2007).%20Archaeology%20is%20a%20Brand!%20The%20Meaning%20of%20Archaeology%20in%20%20Contemporary%20Popular%20Culture.%20Oxford%3A%20Archaeopress&f=false)
- Howland, D., M. (2021).** *The Kingdom of Copper*. <https://storymaps.arcgis.com/stories/b441a28ea5844d7bafbd47d3471166c9>
- ICOMOS, (2015). Draft Recommendations of the First International Conference of ICOMOS on Archaeological Parks and Sites, 23-25 February, Salalah, Sultanate of Oman. (Salalah Recommendation)
- Katifori, A., Karvounis, M., & Perry, S. (2018).** *Applying interactive storytelling in cultural heritage: opportunities, challenges and lessons learned Cultural Heritage Experiences through Socio-personal interactions and Storytelling View project Virtual Playground View project*. https://doi.org/10.1007/978-3-030-04028-4_70
- Kontogianni, G., & Georgopoulos, A. (2015).** *A Realistic Gamification Attempt for the Ancient Agora of Athens*.
- Kourinou, E. & P. A. (2012).** *To Access to Amyklaion*.
- Koussoulakou (2019).** Archaeological Mapping: Past and Present. International Conference “Stellar Ventures: From the shores of Crete to the plains of Macedonia”, honoring Professor Stelios Andreou for his contribution to Aegean Archaeology. Thessaloniki, 12-15 December 2019.
- Koussoulakou, A., Karantoni, M., & Efkleidou, K. (2011).** *The heritage of archaeological mapping in Greece and some tools for a digital approach Archaeology and cartography during WWI View project Thessaloniki Toumba Excavation View project*. www.e-perimetron.org
- Landeschi, G. (2018).** Rethinking GIS, three-dimensionality and space perception in archaeology. *World Archaeology*, 51(1), 17–32. <https://doi.org/10.1080/00438243.2018.1463171>

- Lekakis, S. (2008).** “Going Local in a Global World”: Locating the Public and Evaluating the Synchronic Context in Archaeological Resource Management. <https://doi.org/10.1179/135050308X12513845914381>
- Matalas, P., (2015).** Searching for the Amyklaion: For a history of the discovery of the sanctuary in the modern era, in Μουσείο Μπενάκη 11- 12, 2011-2012, p.177
- Matsuda, A. (2004).** The Concept of “the Public” and the Aims of Public Archaeology. In *Papers from the Institute of Archaeology* (Vol. 15).
- Matsuda, A. (2016).** A Consideration of Public Archaeology Theories. *Public Archaeology*, 15(1), 40–49. <https://doi.org/10.1080/14655187.2016.1209377>
- Mazarakis Ainian, A., Alexandridou, A.-F., Greece. Hypourgeio Politismou kai Athlētismou (2013-2015).** Panepistēmio Thessalias., & Greece. Tameio Archaiologikōn Porōn kai Apallotriōseōn. (2012). *Επιστημονική Συνάντηση για το Αρχαιολογικό Έργο στη Θεσσαλία και Στερεά Ελλάδα :4, 2012, Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης, Βόλος 15.03-18.03.2012, Τόμος 2.*
- McGimsey III, C. R. (2003).** The Four Fields of Archaeology. In *Antiquity* (Vol. 68, Issue 4). <https://about.jstor.org/terms>
- Merriman, N. (2004).** *Public Archaeology.* [https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=iZKCAGAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Merriman,+N.+\(Ed.\).+\(2004\).+Public+archaeology.+London:+Routledge.&ots=IpH57tGe1Y&sig=-cJWERGICzZJypOA47UCtVxZzNg&redir_esc=y#v=onepage&q=Merriman%2C%20N.%20\(Ed.\).%20\(2004\).%20Public%20archaeology.%20London%3A%20Routledge.&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=iZKCAGAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Merriman,+N.+(Ed.).+(2004).+Public+archaeology.+London:+Routledge.&ots=IpH57tGe1Y&sig=-cJWERGICzZJypOA47UCtVxZzNg&redir_esc=y#v=onepage&q=Merriman%2C%20N.%20(Ed.).%20(2004).%20Public%20archaeology.%20London%3A%20Routledge.&f=false)
- Merriman, N., (2002).** “A Response to Michael Tite’s Paper on Archaeological Collections: Invasive Sampling versus Object Integrity”, *Papers from the Institute of Archaeology* 13, 6-8
- Milgram Paul, K. F. (2017).** *A TAXONOMY OF MIXED REALITY VISUAL DISPLAYS.* https://www.researchgate.net/publication/231514051_A_Taxonomy_of_Mixed_Reality_Visual_Displays/link/02e7e52ade5e1713ea000000/download
- Morgan, C. L. (2009).** (Re)Building çatalhöyük: Changing virtual reality in archaeology. *Archaeologies*, 5(3), 468–487. <https://doi.org/10.1007/s11759-009-9113-0>
- Moshenska, G. (2017).** *Key Concepts in Public Archaeology.*

- Okamura, K., Matsuda, A., New, S., Dordrecht, Y., & London, H. (2011).** Katsuyuki Okamura Akira Matsuda Editors New Perspectives in Global Public Archaeology. *Library of Congress Control Number*, 2011934971. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-0341-8>
- Oldham, M. (2018).** *Public Archaeology Bridging the Gap: Classification, Theory and Practice in Public Archaeology*. <https://doi.org/10.1080/14655187.2017.1499398>
- Papagiannakis, G., Geronikolakis, E., Pateraki, M., López-Menchero, V. M., Tsioumas, M., Sylaiou, S., Liarokapis, F., Grammatikopoulou, A., Dimitropoulos, K., Grammalidis, N., Partarakis, N., Margetis, G., Drossis, G., Vassiliadi, M., Chalmers, A., Stephanidis, C., & Magnenat-Thalmann, N. (2018).** Mixed Reality, Gamified Presence, and Storytelling for Virtual Museums. In *Encyclopedia of Computer Graphics and Games* (pp. 1–13). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-08234-9_249-1
- Papantoniou, G., Sarris, A., Morris, C. E., & Vionis, A. K. (2021).** Digital humanities and ritual space: A reappraisal. In *Open Archaeology* (Vol. 5, Issue 1, pp. 598–614). De Gruyter Open Ltd. <https://doi.org/10.1515/opar-2020-0103>
- Peddie Jon. (2017a).** *Augmented Reality: Where We Will All Live - Jon Peddie* - Βιβλία Google. https://books.google.gr/books?id=fw-1DgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=el&source=gbp_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Peddie Jon. (2017b).** *Practical Augmented Reality: A Guide to the Technologies, Applications, and ...* - Steve Aukstakalnis - Βιβλία Google. [https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=4oz_DAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT15&dq=%5B2%5D+St.+Aukstakalnis,+Practical+Augmented+Reality.+A+Guide+to+the+Technologies,+Applications,+and+Human+Factors+for+AR+and+VR.+New+Jersey:+Pearson+Education+\(2016\),+%CF%83%CE%B5%CE%BB.+2&ots=OZiajFZMMI&sig=NIYWVNvji1pPRVAIrkfoKssRjO8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=4oz_DAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT15&dq=%5B2%5D+St.+Aukstakalnis,+Practical+Augmented+Reality.+A+Guide+to+the+Technologies,+Applications,+and+Human+Factors+for+AR+and+VR.+New+Jersey:+Pearson+Education+(2016),+%CF%83%CE%B5%CE%BB.+2&ots=OZiajFZMMI&sig=NIYWVNvji1pPRVAIrkfoKssRjO8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
- Pettersson, M., (1992).** *Cults of Apollo at Sparta: The Hyakinthia, the Gymnopaidiai, and the Karneia*, Paul Åströms Forlag, Στοκχόλμη

- Piślewska, A. (2015).** “Archaeology, Politics, Entertainment and Dialogue: Polish Digital Public Archaeology” *AP: Online Journal in Public Archaeology*, 5, p.51-52.
- Robin, B. (2008).** *Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century*
- Sakellariadi, A. (2011).** *Archaeology for the People? Greek Archaeology and its Public: an Analysis of the Socio-Political and Economic Role of Archaeology in Greece.*
- Schadla-Hall, T. (1999).** Editorial: Public Archaeology. *European Journal of Archaeology*, 2(2), 147–158. <https://doi.org/10.1179/EJA.1999.2.2.147>
- Schiffer, M. B. (1988).** The Structure of Archaeological Theory. In *American Antiquity* (Vol. 53, Issue 3, pp. 461–485). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.2307/281212>
- Scioscia, M. , L. S. and B. M. (2018).** *AR TECHNOLOGY TO TALK ABOUT CULTURAL HERITAGE: GAMIFICATION, 3D MODELS AND LOW-COST SCANNING TECHNIQUES TO TELL AN INTERACTIVE STORY.* 87–87.
- Shanks, M., & Tilley, C. (1988).** *Social Theory and Archaeology.*
- SMARDZ, K. (1997).** The past through tomorrow: interpreting Toronto’s heritage to a multicultural public, in J. Jamison (ed.) *Presenting archaeology to the public: digging for truths*: 101-113. Walnut Creek: AltaMira.
- Stroulia, A. and Sutton, S.B., (2009). Archaeological Sites and Local Places: Connecting the Dots, *Public Archaeology* 8 (2-3), p. 124-140.
- Stroulia, A., (2016). “Public Archaeology: About the Present and as a Present.” *Practising Anthropology* 38 (2), p.32-36.
- Terras, M. M. (1999).** *A Virtual Tomb for Kelvingrove: Virtual Reality, Archaeology and Education.* http://intarch.ac.uk/journal/issue7/terras_index.html
- Tsiafaki, D. (2010).** *The contribution of New Technologies in Archaeology: Goals & Issues.* 93–97.
- Tsiafaki, D., & Michailidou, N. (2015).** *BENEFITS AND PROBLEMS THROUGH THE APPLICATION OF 3D TECHNOLOGIES IN ARCHAEOLOGY: RECORDING, VISUALISATION, REPRESENTATION AND RECONSTRUCTION.* <https://doi.org/10.5281/zenodo.18448>
- Vlivos, S. (2015A).** Amycles research project: excavation works 2005-2010, in Μουσείο Μπενάκη 11-12, 2011-2012, p. 91-103

- Vital, R., & Sylaiou, S. (2022).** Digital survey: How it can change the way we perceive and understand heritage sites. *Digital Applications in Archaeology and Cultural Heritage*, 24. <https://doi.org/10.1016/j.daach.2022.e00212>
- Vlivos, S. (2009). The amyklaion revisited: New observations on a Laconian Sanctuary of Apollo in Athens-Sparta, contributions to the research on the history and archaeology of the two city states, eds. N. Kaltsas. Athens: National Archaeological Museum
- Wolfenstetter, T. (2007).** *Applications of Augmented Reality technology for archaeological purposes.*
- Zichermann, G. & Cunningham, C. (2011). *Gamification by Design*. Canada: O'Reilly Media
- Zidianakis, E., Partarakis, N., Ntoa, S., Dimopoulos, A., Kopidaki, S., Ntagianta, A., Ntafotis, E., Xhako, A., Pervolarakis, Z., Kontaki, E., Zidianaki, I., Michelakis, A., Foukarakis, M., & Stephanidis, C. (2021).** *The Invisible Museum: A User-Centric Platform for Creating Virtual 3D Exhibitions with VR Support.* <https://doi.org/10.3390/electronics>

Δικτυογραφίες

ΕΣΔΙΑΠΟΚ 2020: Επιστολή της ΕΣΔΙΑΠΟΚ στο ΥΠΠΟΑ για την αναγνώριση εξειδίκευσης στην πολιτιστική διαχείριση, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://esdiapok.blogspot.com/>
Ημ. Πρόσβασης: 11/09/2023.

Odysseys: http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2626
Ημ. Πρόσβασης: 11/09/2023.

Myeleysis.gr: <https://myeleusis.com/>
Ημ. Πρόσβασης: 11/09/2023.

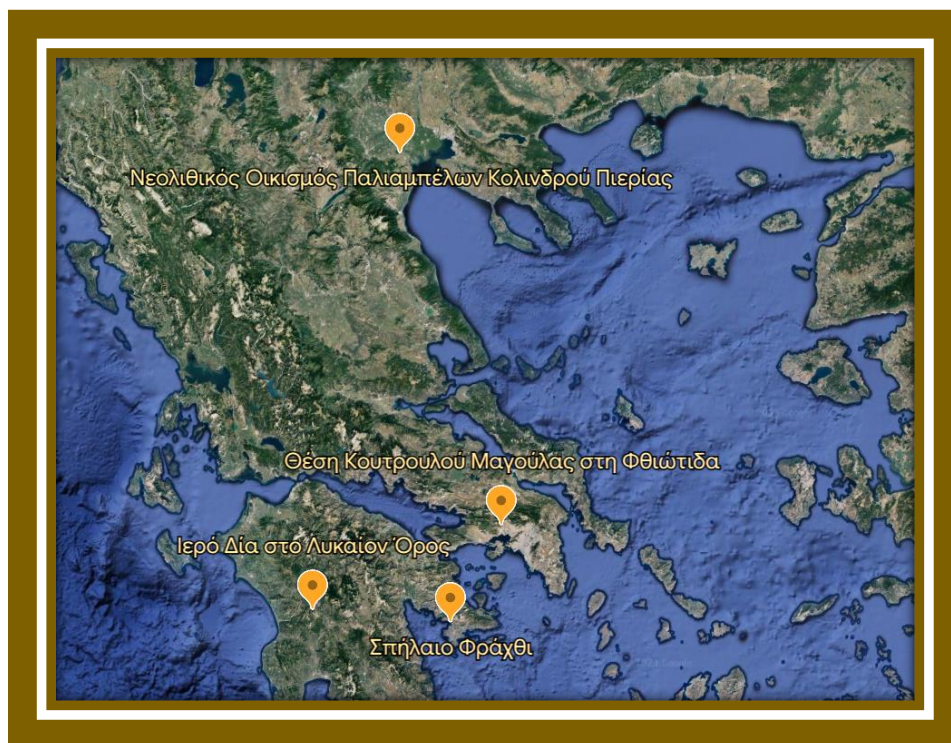
MONUMENTA: <https://docathens.org/gr>
Ημ. Πρόσβασης: 11/09/2023.

ΔΙΑΖΩΜΑ- ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΑΡΚΑ:
<https://diazoma.gr/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CF%80%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%B1/>
Ημ. Πρόσβασης: 11/09/2023.

Archaeology.gr: <https://www.archaiologia.gr/blog/2017/05/08/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%BF-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CF%8C%CF%83%CE%B9%CE%B1%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3/>
Ημ. Πρόσβασης: 11/09/2023.

Παράρτημα

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Θέσεις αρχαιολογικών χώρων: (α) Νεολιθικός οικισμός Παλιαμπέλων, (β) Κουτρούλου Μαγούλας, (γ) Ιερό Δία στο Λυκαίον Όρος και (δ) Σπήλαιο Φράχθι

Εικόνα 2. Νεολιθικός οικισμός Παλιαμπέλων Κολινδρού Πιερίας

Εικόνα 3. Θέση Κουτρολού μαγούλα, πέτρινα σπίτια (archaeology.gr)

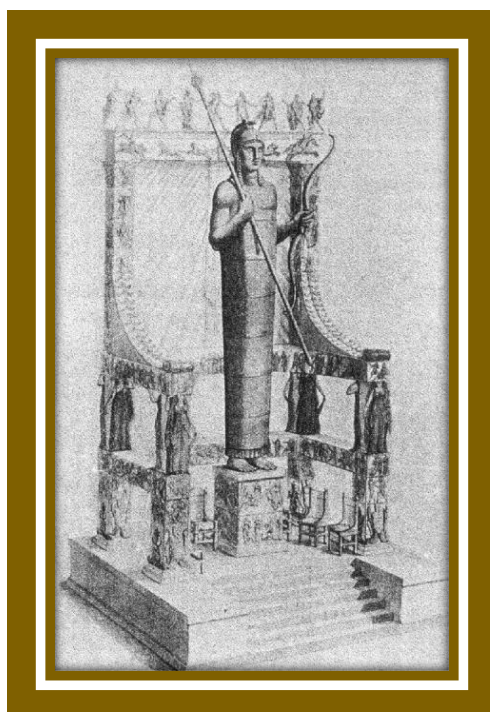
Εικόνα 4. Θέση Λυκαίου Όρους

Εικόνα 5. Σπήλαιο Φράχθι (archaeology.gr)

Εικόνα 6. Θέση Αμυκλαίου (amyklaion.gr)

Εικόνα 7. Σχεδιαστική αποτύπωση του «θρόνου» (Quatremere de Quincy, 1814, amyklaion.gr)

Εικόνα 8. Σημερινή προσπάθεια ανακατασκευής βωμού (amyklaion.gr)

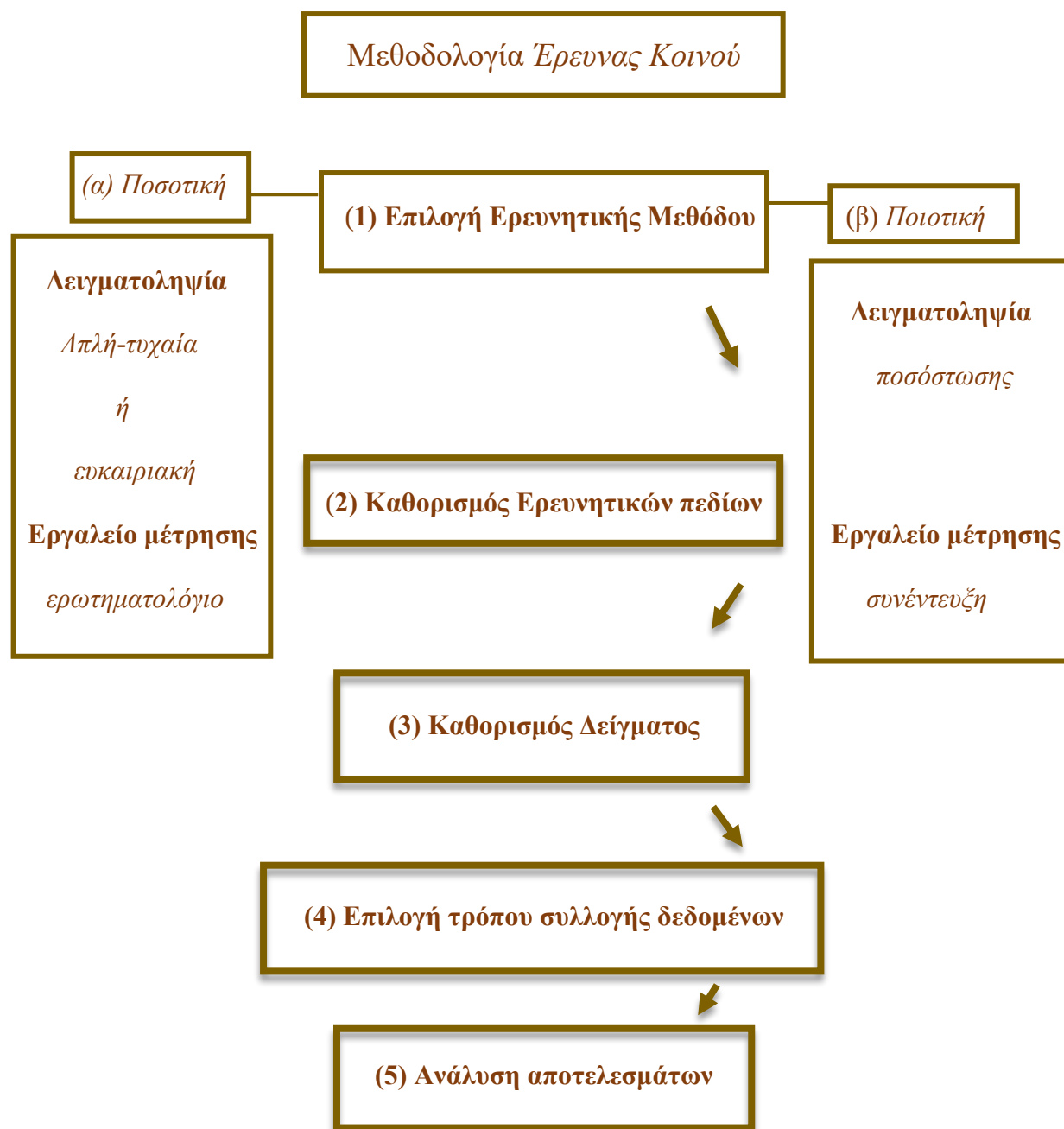

Εικόνα 9. Όψεις περιβόλων και μνημειακής πύλης (amyklaion.gr)

Εικόνα 10. «Νότιο Οικοδόμημα» (amyklaion.gr)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Σχεδιάγραμμα 1. Σχεδιασμός μεθοδολογίας έρευνας κοινού

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΑΜΥΚΛΑΙΟΝ

(Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου γίνεται με ✓)

(α) Γενικές γνώσεις

1. Γνωρίζετε, αν ο αρχαιολογικός χώρος του Αμυκλαίου είναι επισκέψιμος;

Ναι	Όχι	Δε γνωρίζω

2. Πόσο ευχάριστη είναι μια επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δεν γνωρίζω

--	--	--	--	--	--

3. Οι γενικές γνώσεις που ήδη διαθέτετε πιστεύετε, ότι μπορούν να εμπλουτιστούν με την επαφή σας με τον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δεν γνωρίζω

--	--	--	--	--	--

4. Οι αρχαιολογικές εργασίες που λαμβάνουν χώρα θεωρείτε, ότι έχουν θετικό αντίκτυπο (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό) στην περιοχή;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δεν γνωρίζω

--	--	--	--	--	--

(β) Εκπαιδευτικά προγράμματα

5. Γνωρίζετε για τις δράσεις και εκδηλώσεις που έχουν γίνει από το 2015 και εξής, στο Αμυκλαίο;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δεν γνωρίζω

--	--	--	--	--	--

(γ) Υποδομές και προσβασιμότητα

6. Πόσο εύκολη θεωρείται, ότι είναι η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δε γνωρίζω

--	--	--	--	--	--

7. Πόσο εύκολη θεωρείτε, ότι είναι η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου για ΑμεΑ, κινητικά προβλήματα, Τρίτη ηλικία και προβλήματα όρασης;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δε γνωρίζω

--	--	--	--	--	--

8. Σε τι βαθμό σας επηρεάζει η έλλειψη υποδομής από το να επισκεφτείτε τον Αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δε γνωρίζω

--	--	--	--	--	--

9. Έχει σημασία για σας η δημιουργία υποδομής στον αρχαιολογικό χώρο, όπως δίκτυο ύδρευσης, ηλεκτρισμού, τηλεφωνίας και διαδικτύου;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δε γνωρίζω

--	--	--	--	--	--

(δ) Αρχαιολογικό πάρκο

10. Πόσο αναγκαία κρίνετε τη δημιουργία του αρχαιολογικού πάρκου του Αμυκλαίου;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δε γνωρίζω

--	--	--	--	--	--

11. Πόσο σημαντική κρίνετε την ύπαρξη των παρακάτω στο μελλοντικό αρχαιολογικό πάρκο του Αμυκλαίου;

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ	Δε Γνωρίζω
α. Χώροι Ανάπαυσης						
β. Οργανωμένα μονοπάτια-διαδρομές						
γ. Πληροφορίες- Πινακίδες						
δ. Τουάλετες						
ε. Αναψυκτήριο						
στ. Κατάστημα						
ζ. Ξεναγοί						

12. Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες πιστεύετε, ότι θα ήταν ωφέλιμες στο αρχαιολογικό πάρκο του Αμυκλαίου;

1. Εκπαιδευτικές δράσεις (για όλες τις κοινωνίες και ηλικιακές ομάδες)	
2. Εκδηλώσεις (συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις, κινηματογράφος)	
3. Θεματικές δράσεις και συζητήσεις	
4. Ξεναγήσεις	
5. Όλα τα παραπάνω	

13. Πόσο θα θέλατε να συμμετέχετε ή και να οργανώνετε δράσεις, που οργανώνονται στο Αμυκλαίο;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δε γνωρίζω

--	--	--	--	--	--

(ε) Επισκεψιμότητα

14. Σε τι βαθμό θα προτείνατε μια επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου στην περιοχή του Δήμου Σπάρτης;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δε γνωρίζω

--	--	--	--	--	--

15. Πόσο πιστεύετε ότι μπορεί ο αρχαιολογικός χώρος του Αμυκλαίου να είναι ελκυστικός για τους επισκέπτες της ευρύτερης περιοχής;

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα Πολύ Δε γνωρίζω

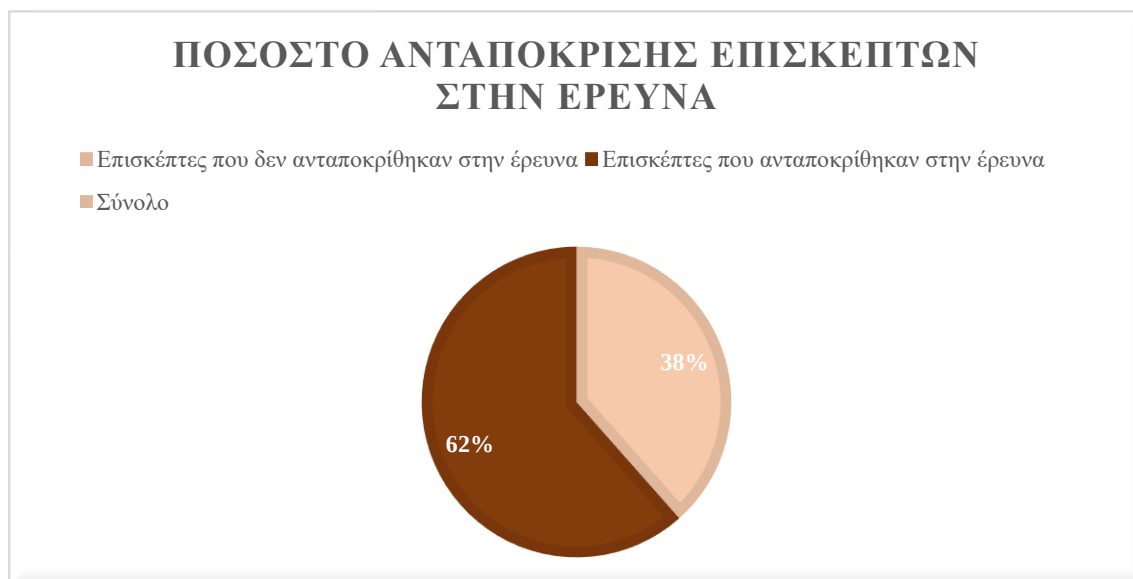
--	--	--	--	--	--

Σχεδιάγραμμα 2. Ερωτηματολόγιο Αμυκλαίου

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

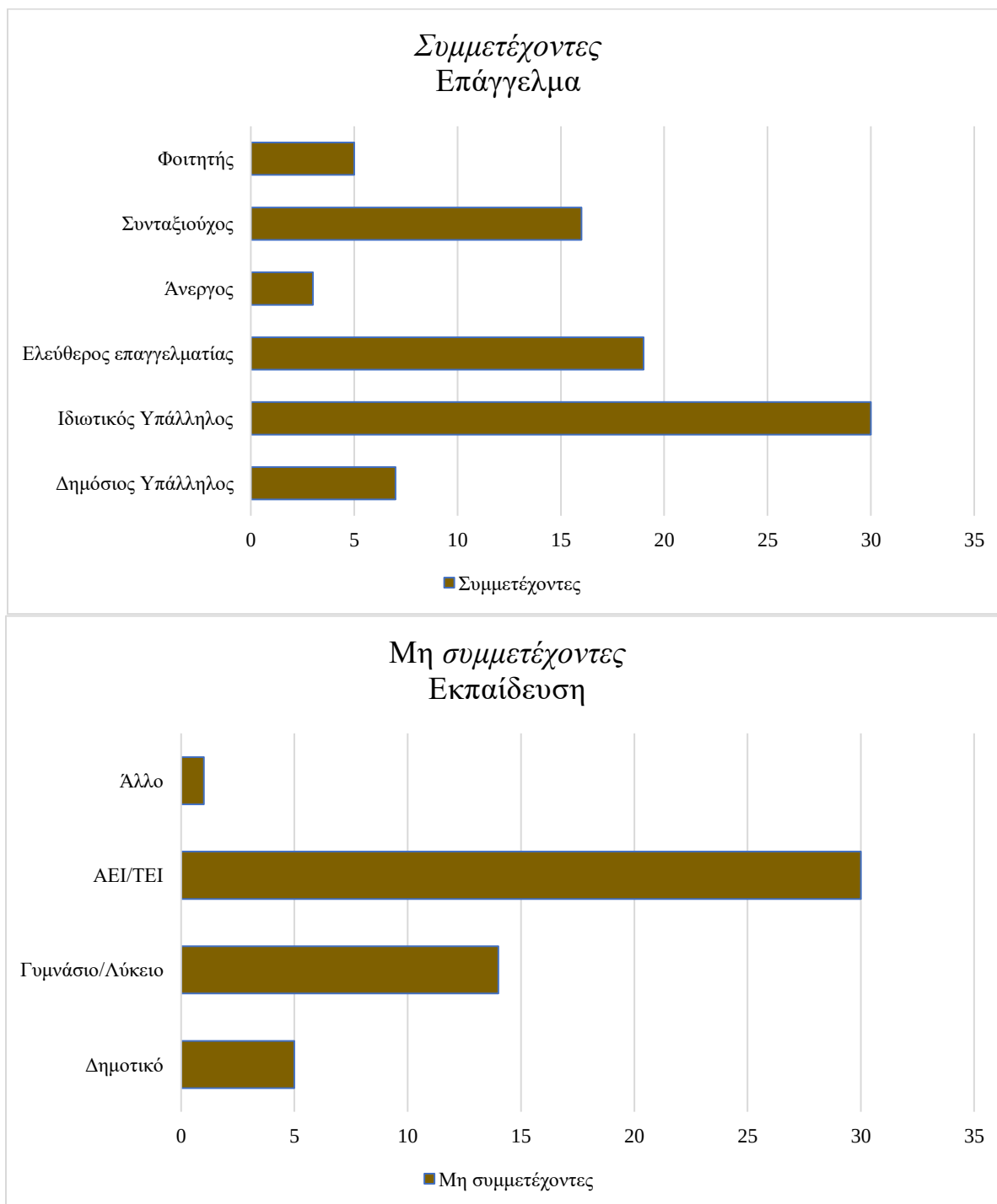
Γράφημα 1. Δημογραφικά στοιχεία δειγματοληψίας

Γράφημα 2. Ποσοστό συμμετεχόντων και μη στην έρευνα

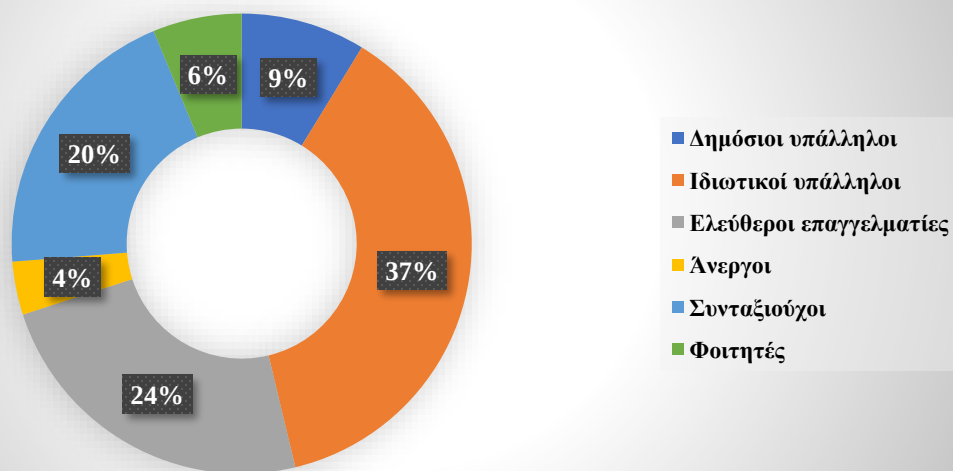
[122]

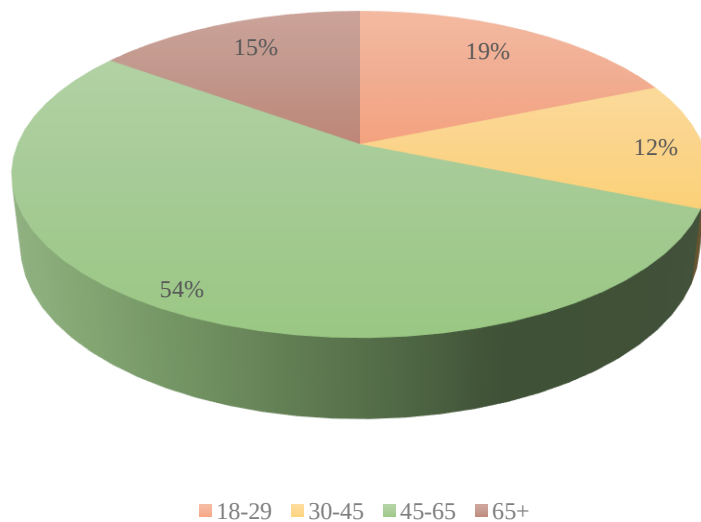
Γράφημα 3. Γράφημα για αριθμό συμμετεχόντων και μη στην έρευνα

Συμμετέχοντες με επαγγελματική ιδιότητα

Γράφημα 4. Ποσοστά συμμετεχόντων έρευνας

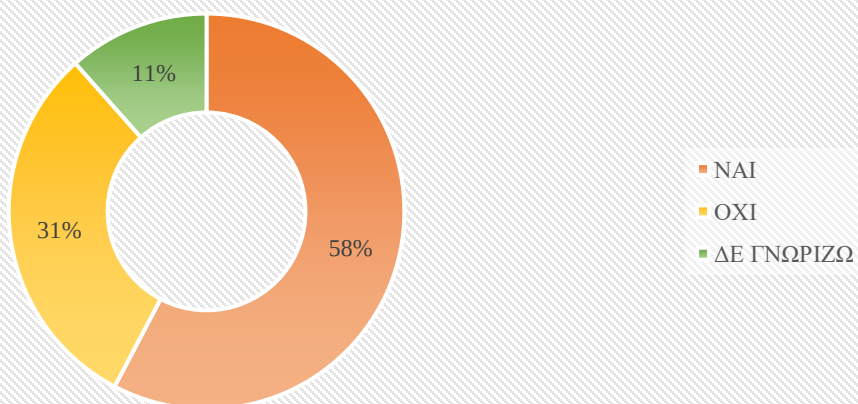
Ηλικία

Γράφημα 5. Ποσοστά συμμετεχόντων έρευνας ανά ηλικιακή κατηγορία

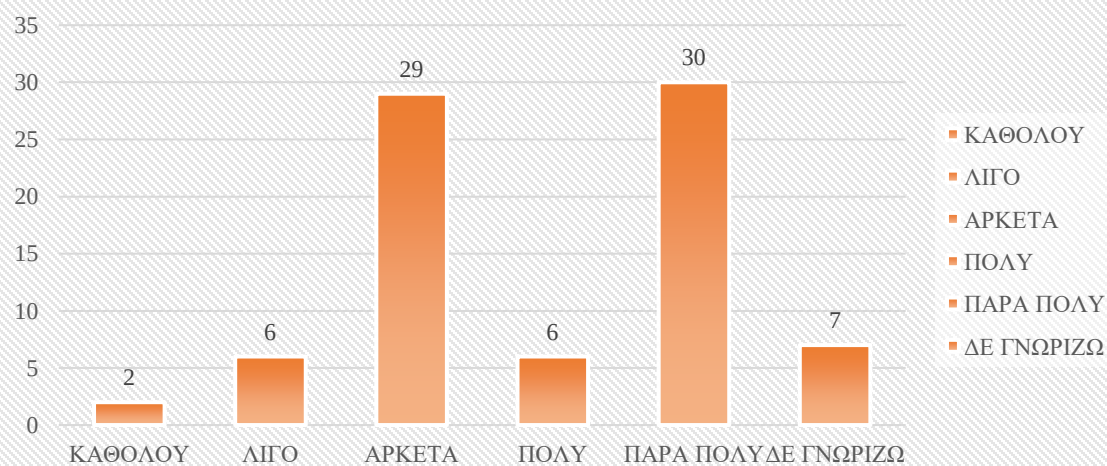
[124]

**1. Γνωρίζετε αν ο αρχαιολογικός χώρος του Αμυκλαίου
είναι επισκέψιμος;**

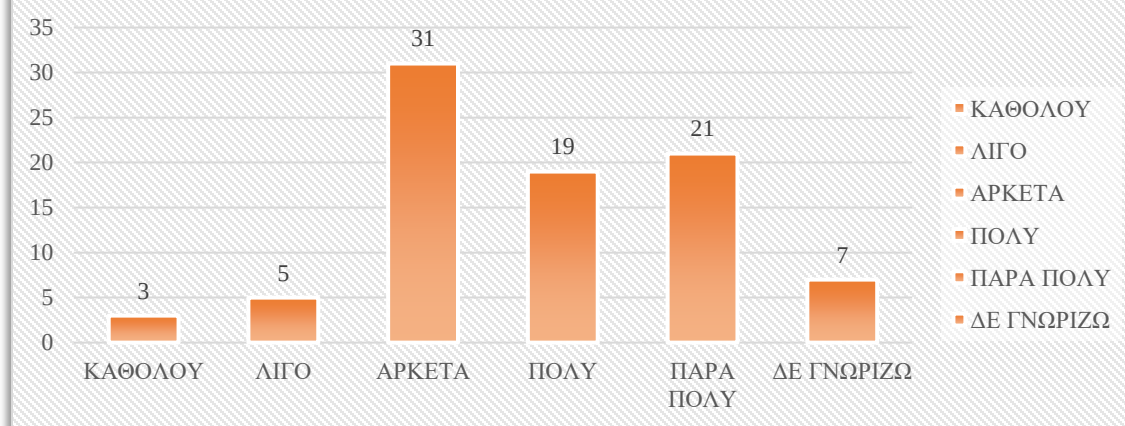
Γράφημα 6. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 1^ο ερώτημα

**2. Πόσο ευχάριστη είναι μια επίσκεψη στον
αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;**

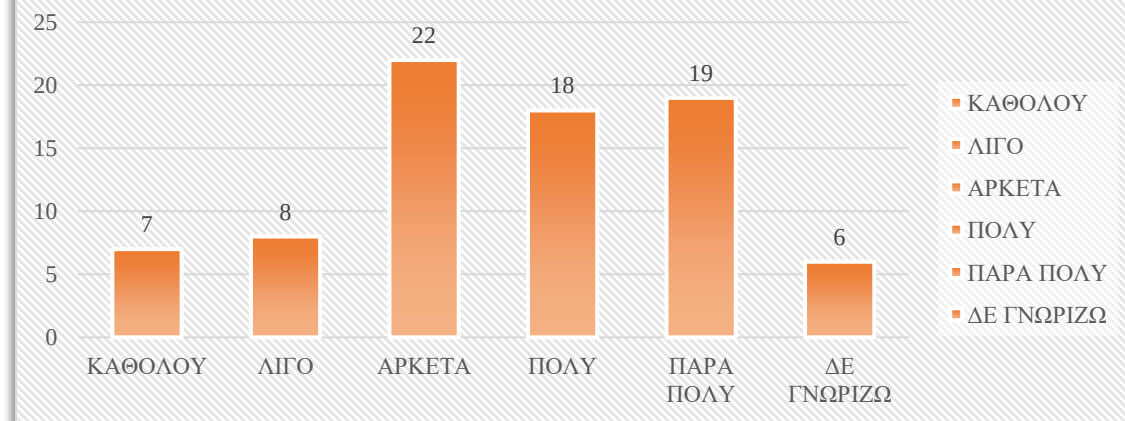
Γράφημα 7. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 2^ο ερώτημα

**3. Οι γενικές γνώσεις που ήδη διαθέτετε πιστεύετε, ότι
μπορούν να εμπλουτιστούν με την επαφή σας με τον
αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;**

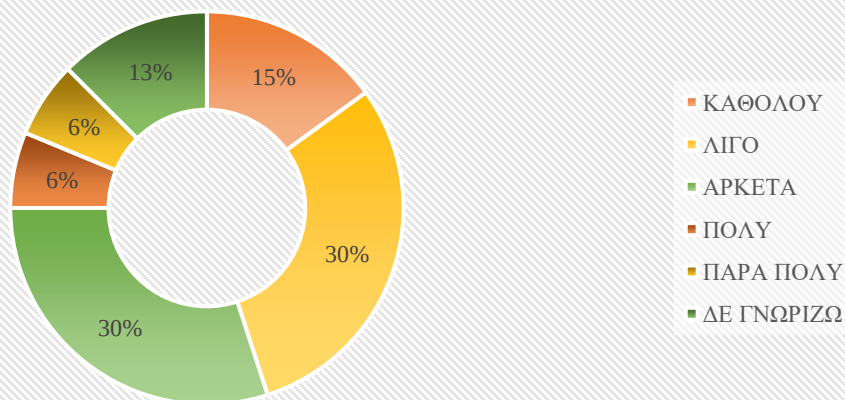
Γράφημα 8. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 3^ο ερώτημα

**4. Οι αρχαιολογικές εργασίες που λαμβάνουν χώρα
θεωρείτε, ότι έχουν θετικό αντίκτυπο (οικονομικό,
κοινωνικό, πολιτιστικό) στην περιοχή;**

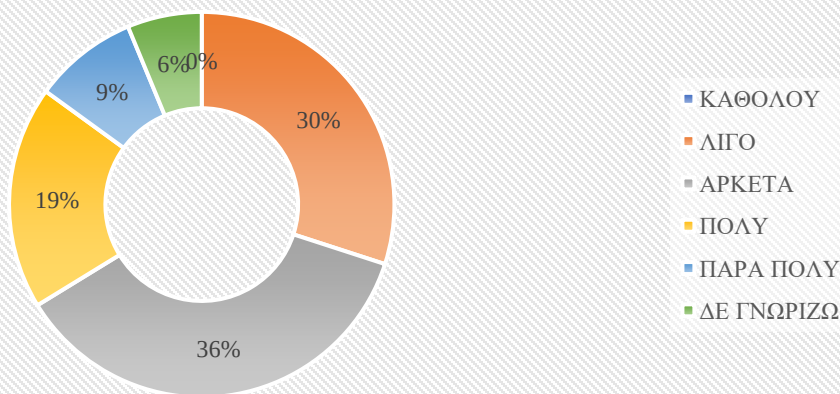
Γράφημα 9. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 4^ο ερώτημα

5. Γνωρίζετε για τις δράσεις και εκδηλώσεις, που έχουν γίνει από το 2015 και εξής στο Αμυκλαίο;

Γράφημα 10. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 5^ο ερώτημα

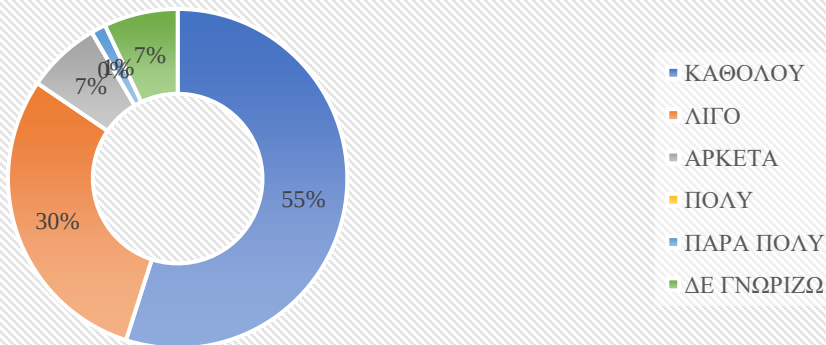
6. Πόσο εύκολη θεωρείτε, ότι είναι η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;

Γράφημα 11. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 6^ο ερώτημα

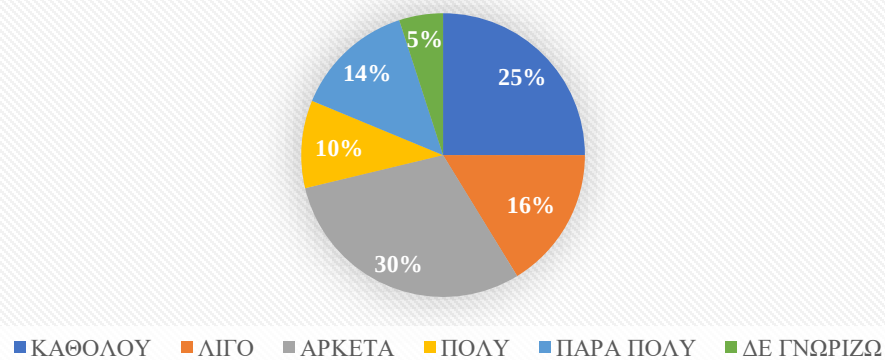
[127]

7. Πόσο εύκολη θεωρείτε, ότι είναι η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου για ΑμεΑ, κινητικά προβλήματα, Τρίτη ηλικία και προβλήματα όρασης;

Γράφημα 12. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 7^ο ερώτημα

8. Σε τι βαθμό σας επηρεάζει η έλλειψη υποδομής από το να επισκεφτείτε τον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου;

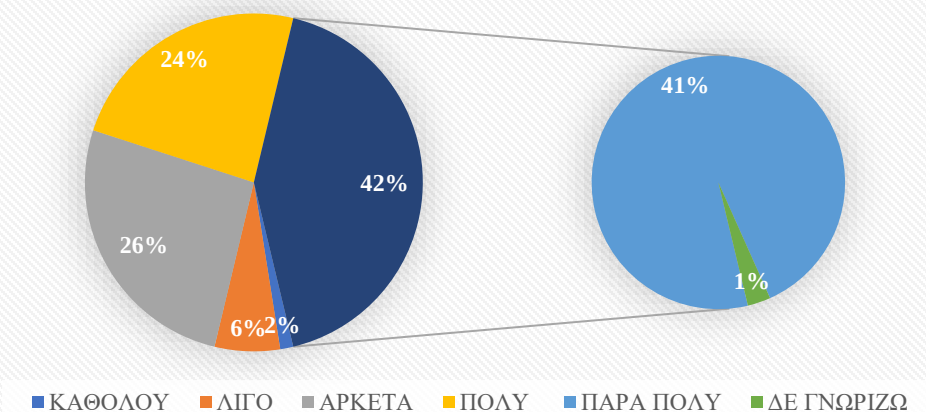

Γράφημα 13. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 8^ο ερώτημα

[128]

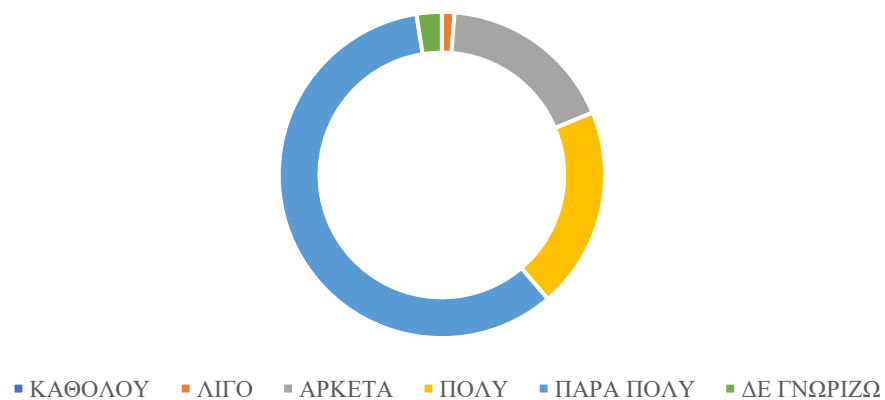

9. Έχει σημασία για σας η δημιουργία υποδομής στον αρχαιολογικό χώρο όπως δίκτυο ύδρευσης, ηλεκτρισμού, τηλεφωνίας, διαδικτύου;

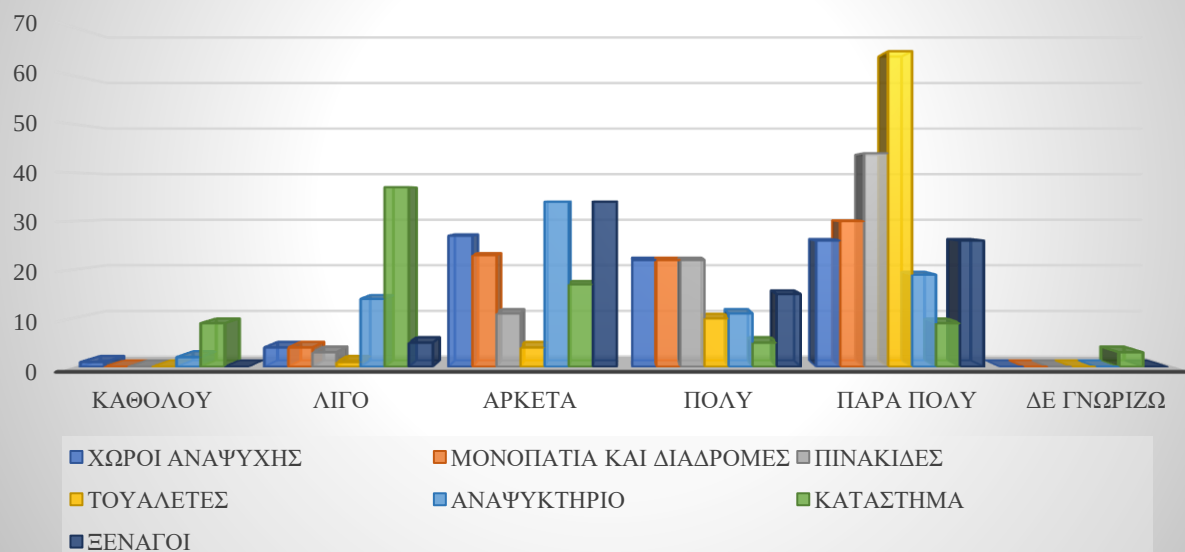
Γράφημα 14. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 9^ο ερώτημα

10. Πόσο αναγκαία κρίνετε τη δημιουργία του αρχαιολογικού πάρκου του Αμυκλαίου;

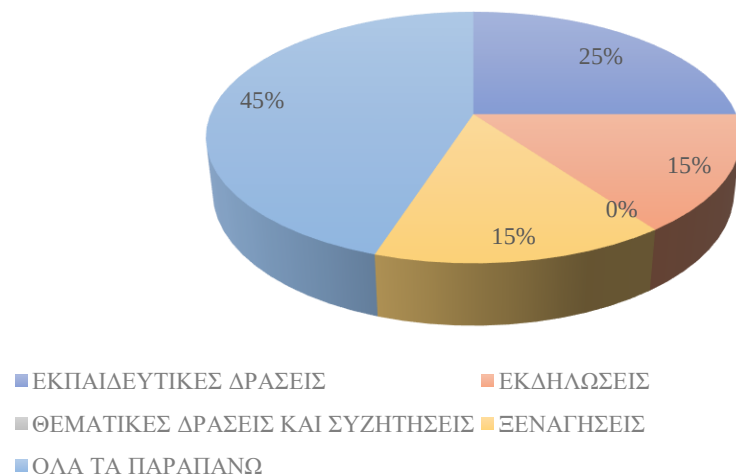
Γράφημα 15. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 10^ο ερώτημα

**11. Πόσο σημαντική κρίνετε την ύπαρξη των παρακάτω στο
μελλοντικό αρχαιολογικό πάρκο του Αμυκλαίου;**

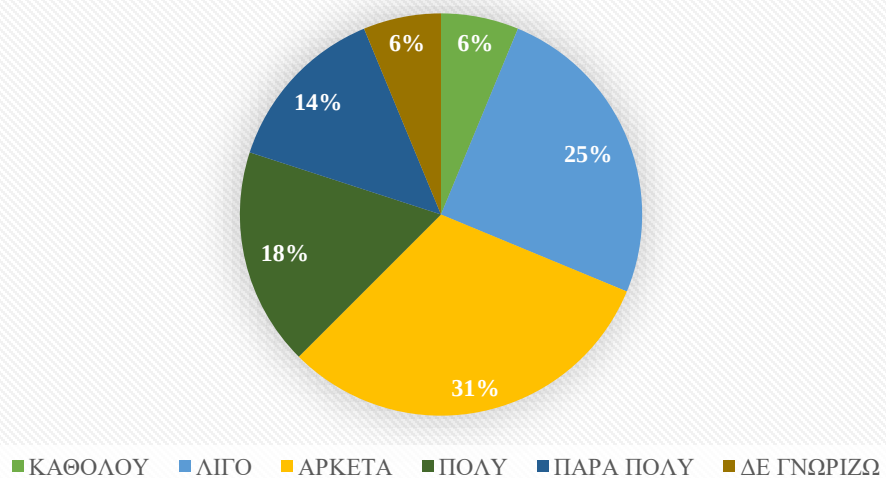
Γράφημα 16. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 11^ο ερώτημα

12. Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες πιστεύετε ότι θα ήταν ωφέλιμες στο αρχαιολογικό πάρκο του Αμυκλαίου;

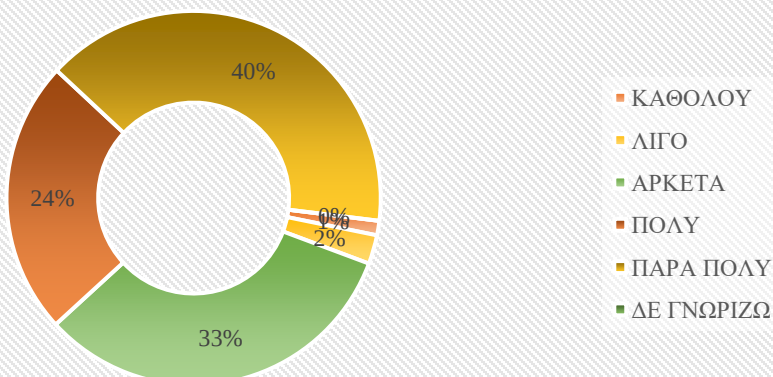
Γράφημα 17. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 12^ο ερώτημα

13. Πόσο θα θέλατε να συμμετέχετε ή και να οργανώνετε δράσεις, που οργανώνονται στο Αμυκλαίο;

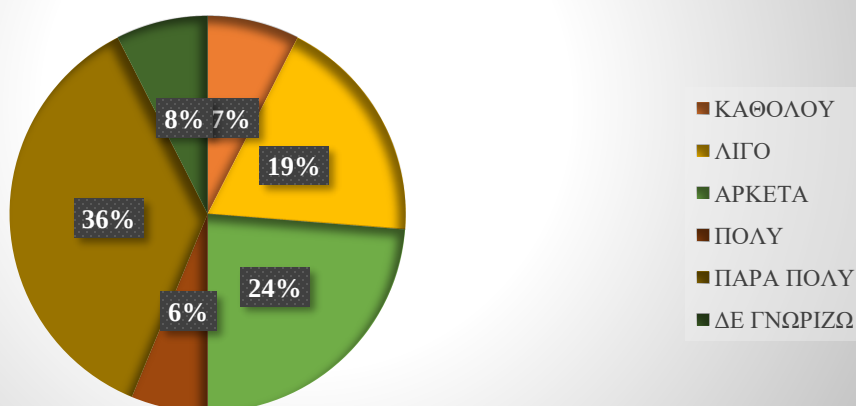
Γράφημα 18. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 13^ο ερώτημα

14. Σε τι βαθμό θα προτείνατε μια επίσκεψη στον
αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου στην περιοχή του
Δήμου Σπάρτης;

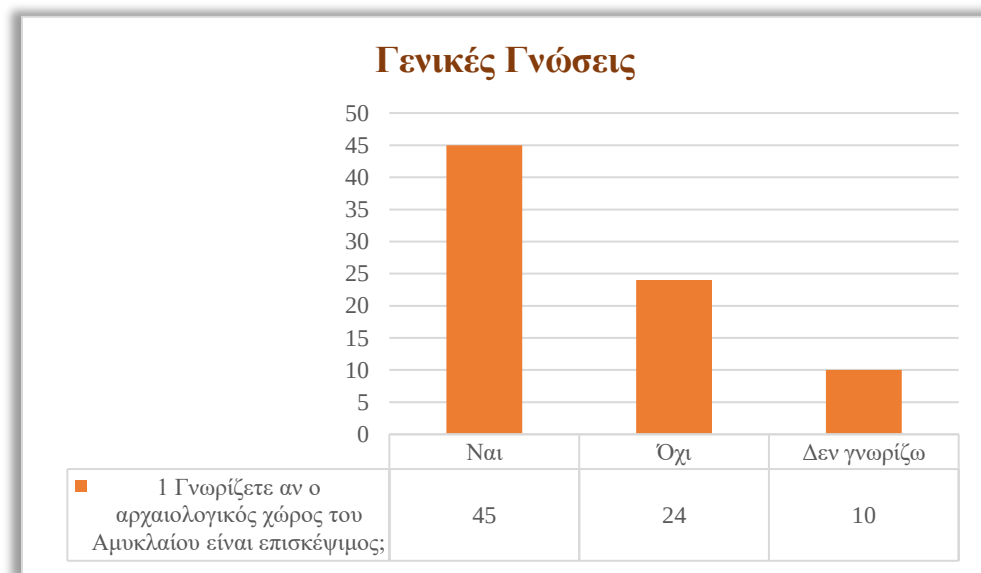

Γράφημα 19. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 14^ο ερώτημα

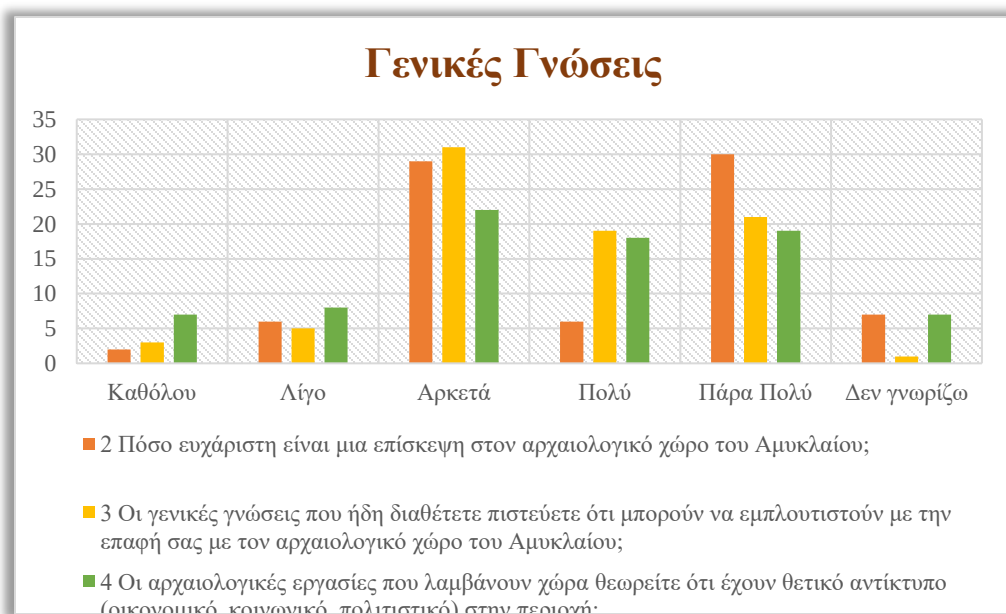
15. Πόσο πιστεύετε ότι μπορεί ο αρχαιολογικός χώρος
του Αμυκλαίου, να είναι ελκυστικός για τους επισκέπτες
της ευρύτερης περιοχής;

Γράφημα 20. Απαντήσεις συμμετεχόντων για το 15^ο ερώτημα

Γράφημα 21. 1^ο ερώτημα (διχοτομική ερώτηση)

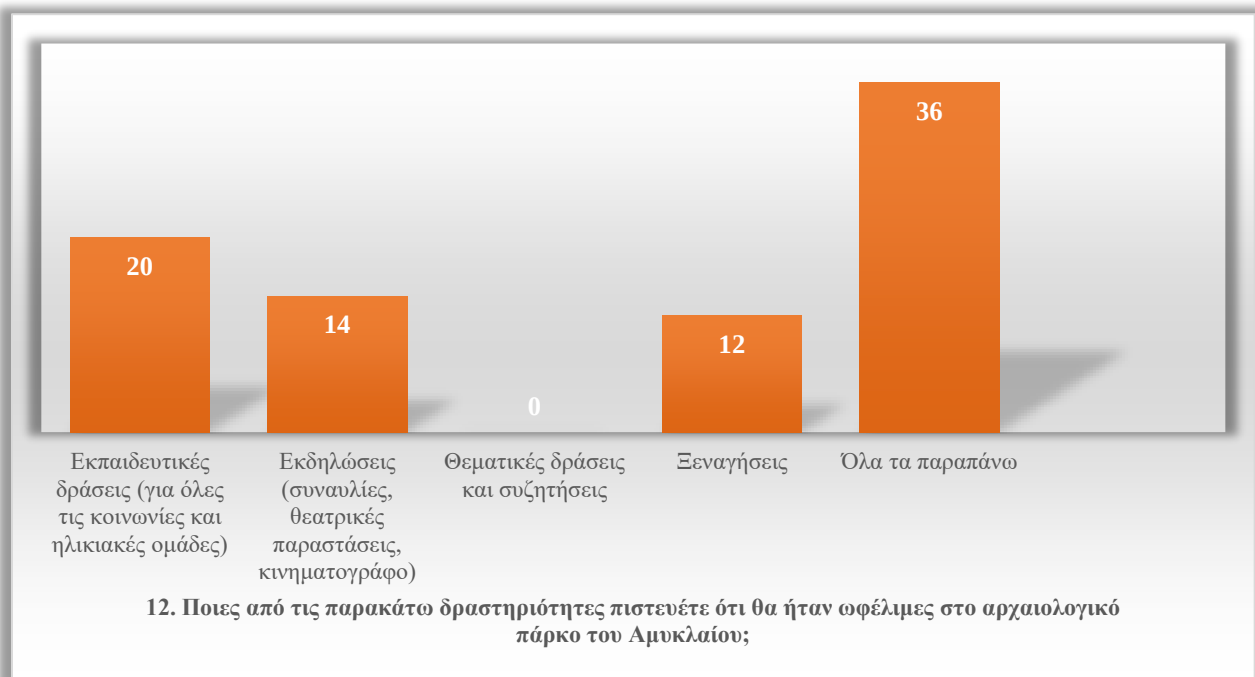
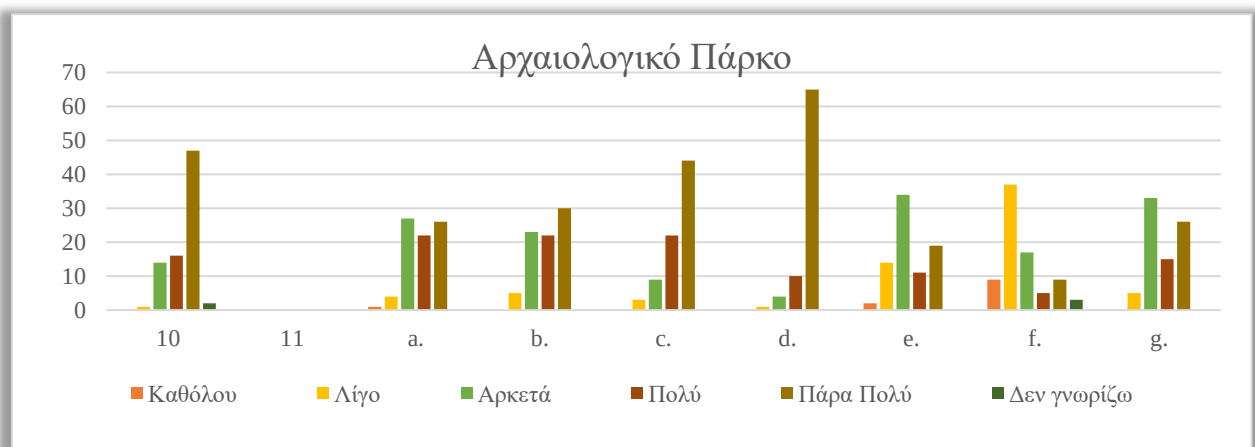
Γράφημα 22. 2^ο, 3^ο και 4^ο ερώτημα (πολλαπλές ερωτήσεις)

Γράφημα 23. 5^ο ερώτημα (πολλαπλή ερώτηση)

Γράφημα 24. 6^ο, 7^ο, 8^ο και 9^ο ερώτημα (πολλαπλές ερωτήσεις)

Γράφημα 25. 10°, 11°, 12° και 13° ερώτημα (πολλαπλές ερωτήσεις)

ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑ

■ 14 Σε τι βαθμό θα προτείνατε μια επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο του Αμυκλαίου στην περιοχή του Δήμου Σπάρτης;

■ 15 Πόσο πιστεύετε ότι μπορεί ο αρχαιολογικός χώρος του Αμυκλαίου να είναι ελκυστικός για τους επισκέπτες της ευρύτερης περιοχής;

Γράφημα 26. 14^ο και 15^ο ερώτημα (πολλαπλές ερωτήσεις)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Φύλο	Frequency	Percent	Valid Percent
<i>Άνδρες</i>	40	50,0	50,0
<i>Γυναίκες</i>	40	50,0	50,0
<i>Σύνολο</i>	80	100,0	100,0

Πίνακας 1. Συμμετέχοντες, Άνδρες και Γυναίκες

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ		ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	5	10,0
ΓΥΜΝΑΣΙΟ/ΛΥΚΕΙΟ	14	28,0
ΑΕΙ/ΤΕΙ	30	60,0
ΑΛΛΟ	1	2,0
ΣΥΝΟΛΟ	50	100,0

Πίνακας 2. Μη συμμετέχοντες

Επάγγελμα	Αριθμός	Ποσοστό (%)
Δημόσιος Υπάλληλος	7	8,75
Ιδιωτικός Υπάλληλος	30	37,5
Ελεύθερος επαγγελματίας	19	23,75
Ανεργος	3	3,75
Συνταξιούχος	16	20,0
Φοιτητής	5	6,25
Σύνολο	80	100,0

Πίνακας 3. Συμμετέχοντες με επαγγελματική ιδιότητα

Ηλικία	Αριθμός
18-29	15
30-45	10
46-65	43
65+	12
Σύνολο	80

Πίνακας 4. Ηλικιακές κατηγορίες

